

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2003 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ YABANCI
İŞGÜCÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

**ÖZGECAN KAYA
13710015**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi ÖZGE KAMA MASALA**

**İSTANBUL
2019**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**2003 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ YABANCI
İŞGÜCÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

ÖZGECAN KAYA
13710015

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi ÖZGE KAMA MASALA

İSTANBUL
2019

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

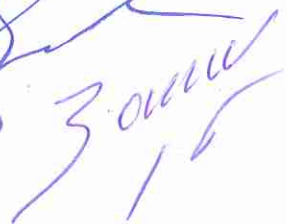
2003 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ YABANCI
İŞGÜCÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

ÖZGECAN KAYA
13710015

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 22.07.19

Tezin Savunulduğu Tarih: 02.07.19

Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Mehmet ÖZGE KAYA/MASTOS	
Jüri Üyeleri	: Doç. Dr. Sevgin Sunar	
	: Doç. Dr. Zehide Ayyıldız Onaran	

İSTANBUL
HAZİRAN 2019

ÖZ

2003 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ YABANCI İŞGÜCÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Özgecan Kaya

Haziran, 2019

Göç en genel tanımıyla; insanların ekonomik, siyasi, toplumsal nedenlerle, tek tek ya da gruplar halinde, geçici veya kalıcı olarak yer değiştirmesidir. Tarih boyunca çeşitli nedenlerle göç eden insanlar, son dönemlerde ulaşım ve iletişim olanaklarındaki gelişmelerin de etkisiyle göç hareketlerini hızlandırmışlardır. Nüfusun basit bir yer değiştirme hareketinden çok daha fazlasını ifade eden göç; hem göç alan hem de göç veren ülkeleri ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel olarak değiştirme ve dönüştürme gücüne sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren göç hareketlerinin içinde yer almıştır. İlk yıllarında daha çok göç veren ülke konumunda olan Türkiye son yıllarda göçmenlerin hedef ülkesi haline gelmiştir. 2011 yılından itibaren Suriye'den Türkiye'ye yapılan kitlesel göç ise bugüne kadar hedef ülkesi olunan göç hareketlerinin çok ötesindedir. Türkiye'nin bu kadar büyük bir göç dalgasından ekonomik, toplumsal ve siyasi olarak etkileneceği açıktır. Doğru politikaların uygulanamaması, göç yönetiminin kapsamlı olmaması, göçmenlerin toplumsal uyumunun sağlanamaması göçü bir kriz konusu haline getireceğinden; Türkiye hızlı bir şekilde göç konusunda kurumsal yapısını oluşturmuş ve politikalar üretmeye başlamıştır. Çeşitli bakanlıklar, AFAD, ILO Türkiye Ofisi başta olmak üzere göç ile ilgili projeler üretilmiş ve göçmenlerin toplumsal uyumunun sağlanması göç yönetimindeki temel amaçlardan biri olarak ele alınmıştır. Göç politikaları ve göç ile ilgili projelerin maliyetlerinin, toplumsal uyumun sağlanamamasının getireceği maliyetten daha yüksek olacağı açıktır.

Bu tezin amacı, 2003 sonrası Türkiye'deki yabancı işgününün ekonomi üzerindeki etkilerini, Suriyeli göçmenlerden hareketle açıklamaya çalışabilmektir. Çalışmada, Türkiye'nin göç ile ilgili ürettiği politikalar ve göç yönetimi için oluşturulan kurumsal yapılar ortaya koyulduktan sonra özellikle Suriyeli göçmenlerin istihdam, fiyatlar genel düzeyi, dış ticaret, kayıt dışı ekonomi üzerindeki etkileri ile göçmen girişimciliği ve çocuk ve kadın göçmen emeği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Suriyeli Göçmen, Göç Teorileri

ABSTRACT

THE IMPACT OF INTERNATIONAL MIGRATION ON TURKISH ECONOMY AFTER 2003

Özgecan Kaya

June, 2019

Migration is most commonly defined as temporary or permanent displacement of people either individually or in groups as a response to economic, political and social impacts. People have immigrated throughout the history for various reasons. The developments in means of transport and communication have also accelerated migration movements. Especially international migration movements have recently reached unprecedented levels in history. Migration, which means more than a simple displacement movement, has the potential to change and transform the host countries and source countries economically, socially and culturally. Turkey has also been involved in migration movements throughout its history. The country which has formerly been a source country and a transit country, has become host for immigrants in recent years. Mass migration from Syria since 2011 is far beyond the levels of migration to which Turkey has historically been the target. It is obvious that such a massive wave of migration shall affect Turkey economically, socially and politically. Since failure in implementing appropriate policies, maintaining a comprehensive migration management and facilitating social adaptation of immigrants have the potential to turn migration into a crisis, Turkey has hastily established the institutional structure and started implementing related policies. Under various institutions, ministries, AFAD and Turkey Office of ILO foremost, immigration-related projects are initiated and providing social adaptation of immigrants is set as the main objective of migration management. It requires no proof that the cost of migration-related projects is far more affordable than the cost of failing in adapting the immigrants.

Main objective of this thesis is explaining the effects on the Turkish economy of foreign workforce in the aftermath of 2003, with the emphasis on Syrian immigrants. After laying out the policies on migration implemented by Turkey and the characteristics of the institutional structure built for handling the issue, impact of Syrian immigrants on employment, overall price level, foreign trade, informal economy are analysed along with immigrant entrepreneurship and female and child labour among the immigrants.

Keywords: International Migration, Syrian Immigrant, Migration Theories

ÖN SÖZ

Göç hareketleri nüfusun yer değiştirmesinin çok ötesindedir ve hem göç alan, hem de göç veren ülkeleri ekonomik, sosyal, siyasi, toplumsal yönlerden etkilemektedir. Günümüzde küreselleşme, teknoloji alanındaki gelişmeler, küresel şirketlerin varlığı gibi unsurlar uluslararası göç hareketlerinin önündeki kimi engelleri kaldırmış ve uluslararası göçün maliyetlerini düşürmüştür. Böylece uluslararası göç hareketleri daha önce görülmemiş boyutlara ulaşmış ve giderek daha fazla ülke hedef ve kaynak ülke haline gelmiştir. Göç; daha iyi yaşama ve çalışma şartlarına sahip olma arzusuyla yapılabileceği gibi, güvenlik kaygısı da göçe neden olabilmektedir. Türkiye, 2011 yılından itibaren Suriye'den güvenlik kaygısıyla yapılan kitlesel göç hareketlerine ev sahipliği yapmaktadır. Sayıları 3 milyonu aşan Suriyeli göçmenler, Türkiye ekonomisini etkilemektedir. Bu çalışmada 2003 sonrasındaki yabancı işgücünün ekonomi üzerindeki etkileri özellikle Suriyeli göçmenler dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmam süresince benden hiçbir desteğini esirgemeyen; değerli görüşlerini ve eleştirilerini paylaşan, katkılarıyla tezimi zenginleştiren tez danışmanım Dr.Öğr.Üyesi Özge Kama Masala'ya teşekkürü borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca bana yol gösteren, bildiklerini paylaşan, yoluma ışık tutan tüm hocalarıma teşekkür ederim. Özellikle yüksek lisans eğitimimde yaşadığım tüm zorluklarda bana destek olan, engin tecrübelerini paylaşan hocam Sayın Prof.Dr.Ercan Eren'e minnettarım, kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her zaman en büyük destekçim olan ve özellikle zorlu tez sürecinde bana inanan, güvenen, sonsuz sabır gösteren babam Erdal Kaya, annem Canan Kaya, biricik kardeşim Özlem Kaya'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Destekleri ve bana olan inançları için minnettarım.

Son olarak hep yanımda olan, bana inanan ve daima motive eden sevgili Koray Yazıcı'ya teşekkür ederim.

İstanbul, Haziran, 2019

Özgecan Kaya

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
1.GİRİŞ.....	1
2.1.Göçün Tanımı	3
2.2.Göç Çalışmalarında Kullanılan Bazı Kavramlar	5
2.2.1. Diaspora	6
2.2.2. Entegrasyon.....	7
2.2.3. Asimilasyon.....	9
2.2.4. Çokkültürlülük	9
2.2.5.Transit Göç	10
2.3.Göçün Sınıflandırılması.....	10
2.4. Göç Teorileri.....	13
2.4.1. Ravenstein'ın Göç Kanunları	14
2.4.2. İtme Çekme Kuramı	15
2.4.3.Petersen'ın Beş Göç Tipi	16
2.4.4.Kesişen Fırsatlar Kuramı	17
2.4.5.Dünya Sistemi (Merkez-Çevre) Göç Kuramı.....	18
2.4.6.Göç Sistemleri Teorisi.....	19
2.4.7.İlişkiler Ağı (Network) Teorisi	20

2.4.8.Neoklasik Teori	21
2.4.9.Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Hipotezi.....	23
2.4.10.İkiye Bölünmüş İşgücü Piyasası Teorisi.....	24
2.4.11.İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi	25
2.5.Göç Politikaları	26
3.ULUSLARARASI GÖÇLERİN NEDENLERİ VE ETKİLERİ.....	29
3.1.Göçün Nedenleri	29
3.2.Göçün Etkileri.....	32
3.2.1.Göç Hareketlerinin Göç Veren Ülkeye Etkileri	32
3.2.2.Göç Hareketlerinin Göç Alan Ülkeye Etkileri	34
4.TÜRKİYE'DE GÖÇ YÖNETİMİNİN YASAL DÜZENLEMELERİ VE KURUMSAL YAPI	36
4.1.Göç Yönetiminde Uluslararası Düzenlemeler	36
4.1.1.1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi	37
4.1.2.Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü	38
4.1.3.Uluslararası Göç Örgütü	38
4.1.4.Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi	39
4.1.5.Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği	40
4.2.Göç Yönetiminde Ulusal Düzenlemeler.....	41
4.2.1.Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu	41
4.2.2.Göç İdaresi Genel Müdürlüğü	43
4.2.3.Göç Kurulu	44
4.3.Türkiye'de Göç Yönetimi	45
5. 2003 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ YABANCI İşGÜCÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	54
5.1.Türkiye'ye Göçün Demografik Özellikleri	54
5.2.Göçün İstihdam ve Ücret Düzeyine Etkisi	59

5.3.Göçün Fiyatlar Genel Düzeyine Etkisi.....	62
5.4.Çocuk ve Kadın Göçmen Emeği	64
5.5.Göçün Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri.....	65
5.6.Göçmenlerin Kayıt Dışı İstihdamının Ekonomiye Etkileri	67
5.7.Göçmen Girişimciliği	71
6.SONUÇ VE ÖNERİLER	74
ÖZ GEÇMİŞ	83

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Göç Edilen Ülkelere Göre Suriyeli Göçmenlerin Nüfusu	55
Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	57
Tablo 3: Yabancılara Verilen Çalışma İzinlerinin Eğitim Düzeyine Göre Sayısı (2017)	61
Tablo 4: Bölgesel Düzeyde TÜFE Oranları (2003=100)-Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim.....	63
Tablo 5: Suriye İle Dış Ticaret Hacimleri (Milyon \$)	66
Tablo 6: Yıllara ve İzin Türlerine Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzni Sayısı	69
Tablo 7: Yıllar İtibarıyla Suriyelilere Verilen Çalışma İzin Sayısı	69
Tablo 8: 2017 Yılında Çalışma İzni Verilen İlk 10 Uyrak	70
Tablo 9: Türkiye'deki Göçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	70
Tablo 10: Suriye Ortaklı Kurulan Yabancı Sermaye Şirketlerinin Genel Görünümü	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Teşkilat Yapısı	43
Şekil 2: 30.11.2018 İtibarıyla Türkiye'deki Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı	56
Şekil 3: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı	56
Şekil 4: Geçici Barınma Merkezi İçinde ve Dışında Kalan Suriyeli Göçmen Sayısı .	58
Şekil 5: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı	58
Şekil 6: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı	59
Şekil 7: Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Eğitim Durumları	65

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇSGB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
ILO Örgütü)	: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TL	: Türk Lirası
TÜFE	:Tüketici Fiyat Endeksi
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
YİMER	: Yabancılar İletişim Merkezi
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

1.GİRİŞ

Üretim faktörlerinden biri olan emek, insanla birlikte hareket etmektedir. Emeğin hareketi, ülkelerin ulusal sınırları içinde olabileceği gibi uluslararası da olabilmektedir. İç göç genelde sanayileşme hareketlerinden sonra ortaya çıkmaktadır ve kırdan kente doğru olması beklenmektedir. Uluslararası göç ise maliyetlerinin daha yüksek olması nedeniyle iç göçe göre daha kısıtlı olarak ortaya çıkmaktaydı. Fakat günümüzde bu kısıda neden olan kimi faktörler ortadan kalkmış ve böylece uluslararası göç hareketleri de daha önce görülmemiş boyutlara ulaşmıştır. Küreselleşme, ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler, daha önce göç etmiş aile bireyleri ile arkadaşların oluşturduğu sosyal ağlar uluslararası göçün önemli maliyetlerini ortadan kaldırmıştır.

Göç insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak nedenleri ve sonuçları bakımından farklılaşmıştır. İlk dönemlerde, insanın doğa ile mücadelesi önemli bir göç nedeniken; günümüzde daha iyi yaşama ve çalışma şartlarına sahip olma arzusu göçe neden olmaktadır. Güvenlik unsuru da göçün diğer önemli sebeplerinden biridir.

Göç nüfusun basit bir hareketinden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Göç; göç sürecine dahil olan ülkeleri ekonomik, sosyal, siyasi, toplumsal ve ekonomik olarak değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Göç, karmaşık ve çok kapsamlı doğası nedeniyle birden fazla disiplinin çalışma alanına girmektedir. Her bilim dalı göçü farklı özelliklerini ön plana çıkararak tanımlamakta ve yine farklı özelliklerini merkeze alan çalışmalar yapılmaktadır.

Uluslararası göç hareketleri, ülkeleri yakından ilgilendirmesine rağmen ortak bir uluslararası göç politikası çerçevesi henüz oluşturulamamıştır. Her ülke, içinde bulunduğu dönemin öncelik ve ihtiyaçlarına göre farklı bir göç politikası uygulayabilmektedir. Örneğin, işgücüne ihtiyaç duyulduğu dönemlerde göçün önündeki engeller kaldırılmakta ve göç özendirilmektedir. Emek arzının fazla olduğu dönemlerdeyse göçün kuralları katılaştırılmakta ve göçü önlemeye yönelik kimi önlemler alınabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren göç hareketleriyle tanışmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra nüfusun homojen hale getirilmesi için mübadele göçleri yapılmıştır. 1923 yılında, Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi sözleşmesi Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak imzalanmıştır. Sanayileşme hareketlerinden sonra ise yoğun bir şekilde kırdan kente göç hareketleri başlamıştır. 1980'lerden sonra göçün karakteri değişmeye başlamıştır. Bu değişikliğin başlıca nedenleri; ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler ile

küreselleşme sürecidir. Türkiye, göç veren ülke konumundayken son yıllarda hızla göç alan bir ülke haline gelmiştir.

2011 yılında Suriye’de başlayan iç karışıklıklar Türkiye’nin daha önce hiç karşılaşmadığı boyutta bir göç dalgası ile karşılaşmasına neden olmuştur. Coğrafi ve kültürel yakınlık Suriyeli göçmenlerin Türkiye’yi tercih etmesine neden olmuştur. Göç dalgasının en önemli nedenlerinden biri de Türkiye’nin Suriyeli göçmenlere uyguladığı “açık kapı” politikasıdır. Sayıları 3 milyon 640 bini bulan Suriyeli göçmenlerin Türkiye’yi pek çok alanda etkileyeceği açıktır. Bu çalışmada 2003 sonrası yabancı işgücünün ekonomi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmanın ana odak noktasında Suriyeli göçmenler bulunmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde göç olgusunun teorik çerçevesi çizilecektir. Öncelikle göçün ve göç çalışmalarında kullanılan bazı temel kavramların tanımı yapılacaktır. Göç olgusu, karşıt durumları açısından sınıflandırılacaktır. Göç olgusunu açıklamaya çalışan erken dönem ve çağdaş dönem göç teorilerine yer verilecektir. Son olarak ise genel bir çerçeve ile göç politikaları açıklanmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde göç olgusunun neden ve etkileri göç alan ve göç veren ülkeler açısından ele alınacaktır. Giderek daha fazla ülkenin hedef ve kaynak ülke olduğu günümüz küresel dünyasında göçlerin nedenleri ve sonuçları da farklılık göstermektedir. Daha iyi şartlarda yaşama ve çalışma umudu, göç hareketlerini genişletmektedir. Bu bölümün amacı göçün neden ve etkileri için genel bir çerçeve çizmektir.

Üçüncü bölümde Türkiye’de göç yönetiminin yasal düzenlemeleri ve kurumsal yapının çerçevesi çizilecektir. Bu bölüm uluslararası düzenlemeler ve ulusal düzenlemeler olmak üzere ikiye ayrılacaktır. Uluslararası düzenlemelerde 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ile Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü ele alınacaktır. Ulusal düzenlemelerde ise Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)’nun amaç ve kapsamı açıklanacaktır. Türkiye’de göç politikalarını yürütmekle görevli Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) ile Göç Kurulu’ndan bahsedilecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde 2003 sonrası Türkiye’deki yabancı işgücünün ekonomi üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Türkiye’ye yapılan göç hareketlerinin demografik özellikleri ortaya konduktan sonra, ekonomi üzerindeki etkiler çeşitli kanallar üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda; göçün istihdam, ücret ve fiyatlar genel düzeyi, dış ticaret ve kayıt dışı istihdam üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Ayrıca çocuk ve kadın göçmen emeği ile göçmen girişimciliği incelenecektir.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın ortaya çıkarılmasında yararlanılan bilgi ve kaynaklardan elde edilen bulgulara ve çözüm önerilerine yer verilecektir.

2.GÖÇ OLGUSUNUN TEORİK ÇERÇEVESİ

2003 yılından sonra, Türkiye'ye yapılan uluslararası göç hareketlerini ve bu hareketlerin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini açıklamayı hedefleyen bu çalışmanın ilk bölümünde, göç olgusu öncelikle teorik açıdan ele alınacak; temel tanımlamalar yapıldıktan sonra göç ile ilgili sınıflandırmalara ve göçü açıklayan erken dönem ve çağdaş dönem göç teorilerine yer verilecektir.

2.1.Göçün Tanımı

Göç olgusu, insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar, tarih boyunca çeşitli nedenlerle göç etmişlerdir. Geçmiş yüzyıllarda göç kararının altında yatan en önemli sebepler; açlık, savaş, kıtlık gibi sebepler olmuştur. Bugün ise göç; bireylerin buldukları yerdeki varlıklarının tehdit altında olması ya da buldukları yerde daha iyi koşullarda yaşamaya dair umutlarının kalmamış olması gibi nedenlerle gerçekleşmektedir (Gençler, 2015, 2). Özellikle küreselleşme süreciyle, insanların farklı yerlerdeki yaşama ve çalışma olanakları hakkında bilgi sahibi olmaları; ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler de yaşadığımız dönemde göçün yaygınlaşmasına neden olmuştur. Küreselleşme; göç hareketlerini artırmaktadır. Ayrıca; giderek daha fazla sayıda ülke hedef ve kaynak ülke haline gelmekte ve göç sistemi genişlemektedir (Toksöz, 2006, 4). Küreselleşme süreci, göçü çok farklı açılardan etkilemektedir. Göçün yapısı değişirken, küreselleşmeyle birlikte yeni göç süreçleri de ortaya çıkmıştır. Örneğin ülke sınırları içinde yapılan kırdan kente göçün yerini sanayileşmiş ülkelere yapılan ekonomik temelli göçler almış, işgücünün yapısı değişmiştir. Küreselleşme, göç sürecini şu açılardan etkilemektedir (Çağlayan, 2006, 89):

- Göç sebebi,
- Göç kararının alınması,
- Hedef ülkenin seçilmesi,
- Hedef ülkedeki yaşam koşullarının belirlenmesi.

Göç; üretim faktörlerinden biri olan emeğin hareketiyle ilgilidir. Gerek küreselleşme, gerek teknolojiye gelişmelerle birlikte sermaye ve malların ülkeler arasındaki dolaşımı artmış, bu gelişmeler emeğin hareketliliğini de artırmıştır. Emeğin hareketi diğer faktörlere göre daha sınırlı olmuş; ancak göç hareketleri hem göç alan hem de göç veren ülkelerin sosyoekonomik yapılarını dönüştürme gücüne sahip olmuştur. Dinamik, karmaşık ve çok boyutlu doğası (İhlamur-Öner, Öner, 2012, 13), göçü tüm yönleriyle ele alan tek bir tanım yapmayı neredeyse

imkânsız hale getirmektedir. Göç edilen yerde kalınan süre, göçün bireysel ya da kitlesel olması, yasal ya da yasadışı olması, zorunlu ya da gönüllü olması, göç kararına neden olan faktörler göçün farklı boyutlarıdır. Göç hareketlerinin artmasıyla birlikte, bu alanda yapılan çalışmalar da artmıştır ve kapsamı da genişlemiştir. Ancak bugün bile, yapılan çalışmaların tek başına göç olgusunu tüm yönleriyle açıkladığını söylemek imkansızdır.

Göç, çok boyutlu olması nedeniyle farklı disiplinlerin çalışma alanına girmekte ve her disiplin de göçü farklı özelliklerini ön plana çıkararak tanımlamaktadır. Ayrıca göç süreci ortaya çıktığı ekonomik, siyasi, sosyal koşullardan etkilendiği gibi; bireysel bir olgu olduğu için göçmenlerin özelliklerine göre de farklılık gösterebilmektedir. Bu sebepler, göçü tüm yönleriyle ele alan tek bir tanımlama yapmayı zorlaştırmaktadır. Yine de göçü en temel haliyle; bireylerin ekonomik, siyasi, dini veya sosyal sebeplerle; tek tek ya da gruplar halinde; geçici veya kalıcı olarak bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitmeleri olarak tanımlamak mümkündür (Gençler, 2015, 5). Yani göç olgusunun temelinde nüfusun yer değiştirmesi vardır, temel unsur bireydir. Ancak bu basit bir fiziksel hareketlilik olmanın çok ötesindedir. Göç yalnızca bir nüfus hareketi değildir; yapılan bu mekan değişikliği ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yönlerden tüm toplum yapısı üzerinde etkili olmaktadır. Tanımdan anlaşıldığı gibi, bireylerin seyahat etme amacıyla gerçekleştirdiği kısa süreli yer değişiklikleri göç kapsamında değildir.

Mangalam'ın 1968 tarihli çalışmasında yaptığı tanıma göre ise göç; göçmen topluluğunun daha önceden düzenlenmiş değerler seti ya da amaçlara göre verdikleri karar sonucunda yaptıkları sürekli coğrafi yer değişikliğidir (Mangalam, 1968, 8).

Kimi yaklaşımlar göçü, sosyal sistemde bozulan dengeleri tekrar sağlamak için meydana gelen bir mekanizma olarak değerlendirmektedir. Buna göre farklı coğrafyalardaki dengesizliği ortadan kaldıracak şekilde, net göç olacak ve sistem tekrar dengeye geldiğinde de göç süreci tamamlanmış olacaktır. Yapılan bir başka analizde ise göç, toplumun geçirdiği evrimin bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Bunun en tipik örneği, endüstrileşen toplumlarda ortaya çıkan kırdan kente göç hareketleridir (Tekeli, 1975, 158-159). Endüstrileşme sonucu işgücü talebinin de bu alana kayması, insanların kırdan kente göç etmesine neden olmakta ve bu da toplumda ekonomik ve sosyal anlamda dönüşümlere neden olmaktadır. Yani göçün uluslararası ya da ülke sınırları içinde olması fark etmeksizin, toplumda birtakım değişim ve dönüşümlere neden olmaktadır.

Göç, temelde nüfusun yer değiştirmesi olduğu için ilk etkisi de demografik olur. Sayısal değişimin yanı sıra yaş, cinsiyet, eğitim, iş bilgisi gibi kalitatif unsurlar da göçten etkilenmektedir (Şahin, 2008, 4). Bu değişiklikler göç alan ve göç veren ülkelerde birbirinin zıddı olarak ortaya çıkmaktadır. Göç, ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından tüm toplumu ilgilendirmektedir. Göçün

en belirgin özelliklerinden biri, ortaya çıktığı dönemin koşullarından etkilenmesi ve değişen koşullara bağlı olarak dönüşebilmesidir (Ihlamur-Öner, Öner, 2012, 13).

Göç kararı zorunlu ya da gönüllü olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak; göçün genelde zorunlu bir karar olduğunun da altı çizilmelidir. Her ne kadar ülkeler arası anlaşmalar gibi hukuki olarak zorlayıcı unsurlar olmasa da, bireylerin göç kararının altında siyasi ya da dini baskılar, daha iyi yaşama ve çalışma koşullarına ihtiyaç duyma gibi sebepler yatmaktadır. Bu sebepler de görünürde gönüllü olsa da, temelde zorunlu bir göç kararına neden olmaktadır. Ancak göç, zorunlu ya da gönüllü olmasından bağımsız olarak sosyoekonomik açıdan tüm toplumu doğrudan etkileme ve dönüştürme gücüne sahip olan bir nüfus hareketliliğidir (Şahin, 2008, 6).

Uluslararası ekonomik ilişkilerin artması, ülkeleri birbirine bağımlı hale getirmiş ve devletlerin “güvenlik” fonksiyonları gerileyerek bunun yerini “ticaret devletleri” almıştır. Göç ve ticaret birbirinin tamamlayıcısı olduğu için ticaret devletlerinin ortaya çıkması göçleri de artırmaktadır. Uluslararası göçler emek göçü, düzensiz göç, zorunlu göç, sığınmacı ve mültecilerin korunması gibi farklı konuları da ortaya çıkarmaktadır (Toksöz, Erdoğan, Kaşka, 2012, 11).

Göçün sürekli dönüşen bir olgu olması nedeniyle yeni göç akımları da ortaya çıkabilmektedir. Dünyadaki genel göç eğilimlerini dört başlıkta sınıflandırmak mümkündür (Castles, Miller, 2008, 12):

- Göçün Küreselleşmesi: Son yıllarda, giderek daha fazla ülke uluslararası göç hareketlerinden etkilenmektedir.
- Göçün Hızlanması: Uluslararası göç hareketleri artmaktadır.
- Göçün Farklılaşması: Emek göçü, mülteci hareketleri, beyin göçü gibi hareketler göçlerin çeşitlerini artırmaktadır.
- Göçün Kadınlaşması: Uluslararası göç hareketlerinde, kadınların oranı gittikçe artmaktadır.

2.2.Göç Çalışmalarında Kullanılan Bazı Kavramlar

Neredeyse her göç süreci kendine özgü ve tektir. Bunun en önemli nedenleri göçün bireysel bir olgu olması, farklı koşullarda ve farklı nedenlerle ortaya çıkması, göç alan toplumun göçe verdiği tepkinin farklılık göstermesidir. Göçün tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir ve göç çalışmalarının da köklü bir tarihi vardır. Buna rağmen, göçün çok boyutlu ve “yaşayan bir süreç” olması nedeniyle göç ile ilgili kavramlar göçü açıklamakta yetersiz kalabilmektedir. Birçok kavramla, hatta göçün kendi tanımıyla ilgili bile, tartışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte, devam eden göç sürecini açıklamak için bazı yeni kavramlara da ihtiyaç duyulabilmektedir. Bu

ihtiyaçlar, göçün yaşayan bir süreç olması ve ortaya çıktığı dönemin şartlarıyla, göç edenlerin özellikleriyle ve hatta daha birçok unsurla birlikte değişip dönüşmesinden kaynaklanmaktadır.

Göç çalışmalarında kullanılan bazı temel kavramlar, haklarındaki tartışmalar devam etmekte olsa dahi ana hatlarıyla açıklamaya çalışılacaktır.

2.2.1. Diaspora

Günümüzde “diaspora” kavramı yerine, “ulus-ötesi topluluklar” terimi de kullanılmaktadır (Abadan-Unat, 2006, 317).

Diaspora kavramı ilk olarak Mısır'dan sürüldükten sonra farklı ülkelere göç eden ve buralarda toplanan Yahudiler için kullanılmış bir kavramdır. Bugün ise anayurdu ile maddi ve manevi bağı devam eden göçmen gruplara genel olarak verilen isimdir. Diaspora kavramının kullanılabilmesi için kimlik bilinci ve örgüt yapısının mevcut olması, ayrıca kaynak ülke ile anlamlı ilişkilerin devam etmesi gerekmektedir. Göçmenin diaspora üyesi olması gönüllü bir durumdur. Diasporaların etkinlikleri genelde enformel ilişki ağları olarak devam etmektedir (Abadan-Unat, 2006, 296-297).

Küreselleşme süreci ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte haberleşme ve ulaşım olanaklarının artması göçmenlerin kendi ülkeleriyle olan bağlarını devam ettirebilmelerini kolaylaştırmıştır. Televizyon ve internet aracılığıyla kaynak ülkedeki gelişmelerden günlük olarak haberdar olan göçmenler bu sayede ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve kültürel bağlarını devam ettirme olanağı bulmaktadır. Ulaşım olanaklarının eskiye göre kolay ve ucuz olması göçmenlerin ülkelerini daha sık ziyaret etmesini sağlamaktadır. Anavatana para gönderimleri de artmış durumdadır (Ihlamur-Öner, Öner, 2012, 22). Tüm bunlar diasporaların oluşmasına neden olan en önemli etkenlerdendir.

Hedef ülkelerin, göçmenleri asimile etme çabalarının çoğu zaman işe yaramadığı görülmektedir. Asimilasyon politikalarına rağmen bireylerin kaynak ülke ile olan bağlantıları ve kendilerini birden fazla yere ait hissetme durumları devam etmektedir. Ulus-ötesi topluluklar iktisadi, siyasi, dini, kültürel faaliyetlerde bulunarak hedef ülke ile kaynak ülke arasında bir ilişki kurmaktadır. Diasporik kimlik kimi zaman da, hedef ülkedeki ayrımcı politikalara bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır (Toksöz, 2006, 40-41).

Göçmenlerin tamamının diasporik kimliğe sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Diasporik kimlikten bahsedebilmek için, göçmenin her şeyden önce kendi ülkesiyle temasları olması gerekmektedir. Göç olgusu, giderek daha fazla ülkeye yayılmakta ve bu da “etnik türdeşliğe dayalı ulus devlet” anlayışının zayıflamasına neden olmaktadır (Abadan-Unat, 2006, 321).

Göçmenlerin oluşturduğu dayanışma ağları ve göçmenlerin buralardaki örgütlenmeleri de ulus-ötesi toplumların, diasporaların, oluşmasını kolaylaştırmaktadır. Göçmen dayanışma ağlarının kapsamı oldukça geniştir. Bu ağlar hemşerilik ağları, dini cemaatler, siyasal topluluklar ve sivil toplum örgütleri olarak ortaya çıkabilmektedir (Ihlamur-Öner, Öner, 2012, 335). Dayanışma ağlarının yarattığı sosyal sermaye göçmenlerin, göç ettikleri ülkelerdeki yaşam şartlarını kolaylaştırmaktadır. Kaynak ülkeleriyle ilişkilerini de devam ettirmektedir.

Diasporalarda, kişilerin bir arada olmasını sağlayan unsurlar toplumsal takas, karşılıklılık ve göçmenlerin dayanışmasıdır. Bu unsurların ortak zemini ortak fikirler, değerler ve simgelerdir (Faist, 2000,192).

Diaspora disipliniinde klasik ve modern yaklaşım olmak üzere iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Klasik yaklaşımlarda göçe sebep olan bir zorunluluk bulunmaktadır. Klasik diasporalarda daha kapalı bir yapı vardır. Bu yapıyı anavatan miti ve dinsel- kültürel öğeler oluşturmaktadır (Ulusoy, 2015, 59). Modern yaklaşımlarda ise diasporalar kültürel merkeziliğin ya da belli diasporaların egemenliğinde incelenmemektedir. Göçmenler hedef ülkede topluma katılabilmek için öncelikle mücadele ederler. Evrensel normlar üzerinden toplumla bağ kurarlar (Ulusoy, 2015, 60). Modern yaklaşıma göre diasporaların ortaya çıkması için mutlaka kriz ya da travmatik bir olayın meydana gelmesi gerekmemektedir (Reis, 2014, 47'den aktaran: Ulusoy, 2015, 61) . Değişen koşullarla birlikte göçün nedenleri de değişmiş ve daha iyi şartlarda yaşamak için yapılan göçler artmıştır. Bu durum yeni diaspora örneklerini de ortaya çıkarmaktadır.

Diasporaların, özellikle beyin göçünün göç veren ülkelere olan olumsuz etkilerini dengeleyebileceğine dair bir yaklaşım da bulunmaktadır. Buna göre göçmenlerin kendi ülkelerine bilgi, teknoloji ve yatırım transfer ederek ve geriye dönüş durumlarında da göç ettikleri ülkeden edindikleri bilgi ve deneyimi kendi ülkelerine taşıyarak ülkelerinin kalkınma çabalarına olumlu etki edebilecekleri savunulmaktadır (Gökbayrak, 2008, 69).

2.2.2. Entegrasyon

Bir ülkedeki tüm etnik ve sosyal grupların, ülkede mevcut olanaklardan eşit bir biçimde yararlanması ve toplumsal gerginlik olmadan uyum içinde yaşamaları entegrasyon olarak adlandırılmaktadır (Toksöz, 2006, 36-37).

Entegrasyon, toplumda kimsenin dışlanmadığı ve ikinci sınıf muamelesine maruz kalmadığı kabulünün üzerine inşa edilmiş bir yaklaşımdır. Entegrasyona göre toplumu bir arada tutan şey milli kimlik değildir. Toplum, sahip olunan ortak kurumlar, değerler ve pratikler bir arada tutmaktadır. Entegrasyonun üç temeli bulunmaktadır (Duman, 2011, 213):

- Göçmenlerin geldikleri ülkeye bağlı ve sadık olmaları,

- Göçmenlerin geldikleri ülkede izole bir yaşam sürmemeleri, ortak yaşama katılıyor olmaları,
- Yaşanılan toplumun kurum ve değerlerinin göçmenler tarafından içselleştirilmesi ve buna uygun bir hayat yaşanması.

Entegrasyon dendiğinde yalnızca ekonomik entegrasyon anlaşılmalıdır. Ekonomik olmasının yanında, halkın entegrasyonu anlamına gelen “sosyal entegrasyon” ve ortak bir politik birim zemini anlamına gelen “siyasal entegrasyon” gibi entegrasyon türleri de vardır. Göç sürecinin sonunda toplumsal bir entegrasyona ulaşamaması toplum için önemli bir sorun olacaktır. Günümüzde küreselleşme sürecinin etkisiyle finans ve ekonomi uluslararası hale gelmiş; ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte göç daha önce görülmemiş boyutlara ulaşmıştır. Uluslararası göçün geldiği boyut çok farklı kültürden insanın bir arada yaşamasına ve çalışmasına olanak sağlamıştır, bu da entegrasyon sorunlarını beraberinde getirmiştir. (Sayın, Usanmaz, Aslangiri, 2016, 4-5).

Göç sonrasında, entegrasyonun yaratılmaması toplumsal gerginlikleri de beraberinde getirir ve ırkçılığın yükselmesine de neden olur. Bu yüzden de göç sürecinin iyi yönetilmesinin temel noktalarından biri entegrasyonun ve sosyal uyumun sağlanabilmesidir.

Göçmenlerin, göç ettikleri ülkeye entegre olabilmeleri için geçerli tek bir model bulunmamaktadır. Her bir göç sürecinin kendine özgü olması entegrasyon için de geçerli tek bir model olmasının önüne geçmektedir. Göçün nedenleri, göç edenlerin sosyo-kültürel yapısı, hedef ülkenin sosyo-kültürel yapısı ve kabul süreçleri birbirinden farklıdır ve bu farklılık da tek bir entegrasyon politikası uygulanmasının önünde önemli bir engeldir.

Vatandaşlık verilmesi entegrasyon politikalarının bir aracı olabileceği gibi, asimilasyon politikası olarak da kullanılabilir. Ancak vatandaşlık statü veya hak temelli bir unsurdan ziyade göçmenlerin entegrasyonunu hızlandırmak için kullanılacak bir araç olarak da görülebilir. Göçmen entegrasyonunun başarılı olması için bir kamu politikası olarak benimsenmesi ve uygulanması gerekmektedir. Bu politikaların geliştirilmesinde de ülkelerin göç deneyimleri, sosyo-ekonomik ve siyasal durumları, kamu algıları gibi unsurlar rol oynamaktadır. Göçün zorunlu ya da gönüllü olması da uygulanacak entegrasyon politikalarının belirlenmesinde doğrudan etkilidir. Çünkü bu iki durum toplumsal kabul açısından farklı süreçler gerektirebilecektir. Ayrıca, entegrasyon tek taraflı bir süreç değildir. Sadece göçmenler değil, hedef ülkedeki yerleşikler de entegrasyonun politikalarının tarafıdır (Yıldız, 2017, 60-61).

2.2.3. Asimilasyon

Asimilasyon, Fransızca kökenli bir kelime olup Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre; özümseme, benzeşme; farklı kökenden gelen azınlıkları, diğer etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini, baskın doku ve ana yapı içinde eriterek yok etme anlamına gelmektedir (TDK).

Göçmenlerin, göç ettikleri toplumdan ayırt edilemez hale gelmesi asimilasyon olarak adlandırılmaktadır. Burada, çekinik, dıştan gelen kültürün üzerinde yerleşik, ana kültürün baskın gelmesi ve onu kendine benzetmesi durumu söz konusudur. Asimilasyonda; göçmen, kaynak ülkeye dair aidiyetini ve kimliklerini geride bırakarak, tamamen göç ettiği ülkeye entegre olur. 1970'lere kadar hakim göç politikası olarak uygulanan asimilasyon politikası eleştirilere neden olmuş ve bu kuram yerini 1980'lerden itibaren çok kültürlülük politikalarına bırakmıştır (İhlamur-Öner, Öner, 2012, 19).

Asimilasyon, çok kültürlülüğün önceki hakim politikadır. Ulus-devletleşme sürecinde ön plana çıkan asimilasyon, ülkede yerleşiklerin ortak bir kültürü ve bir yaşam tercihini paylaşmadıkça kaynaşmış bir toplum olamayacağı varsayımından hareket etmektedir. Asimilasyonda türdeş bir ulusal kültür yaratma çabası görülmektedir.

Asimilasyon politikalarında fark değersiz görülmektedir. Bu politikanın temelinde, bir ülkede yerleşik kişilerin ortak bir kültüre ve ortak bir iyi yaşam anlayışına sahip olmadıkça kaynaşmış bir toplum olamayacağı varsayımı yer almaktadır (Duman, 2011, 212).

Chicago Sosyoloji Okulu'ndan Robert E. Park'ın asimilasyon teorisine göre göçmenler kendi istekleriyle gittikleri ülkenin dilini, davranış biçimlerini, geleneklerini ve görünüşlerini benimseyerek ülke vatandaşlarıyla aynı hale gelirler. 1960'larda artan etnik ayrımcılık hareketlerine bağlı olarak bu teori ortadan kalkmıştır (Park, 1914, 608-611).

2.2.4. Çokkültürlülük

Çokkültürlülük kuramında, asimilasyonun aksine farklılıklar tolere edilir ve farklı kimliklere sahip gruplar istikrarlı bir şekilde bir arada yaşar. Bu yaklaşımda, göçmenlerden kendi kültürlerinden vazgeçmeleri beklenmez ancak içinde yaşamakta oldukları toplumun temel değerlerine sahip çıkmaları beklenir. Çokkültürlülüğe getirilen eleştiriler azınlıkların belli bölgelere hapsedilmesi noktasındadır. Ayrıca, göçmenler kendi ülkelerinde ortadan kalkmakta olan değerleri yaşatmaya çalışmakta ve ataerkillik gibi geleneklerin devam ettirilmeye çalışılması tepkiye neden olabilmektedir (Toksöz, 2006, 37-39).

Çokkültürlülük politikasını savunanlar ise, göçmenlerin kendi dil, din, kültür, tarih, gelenek ve kimliklerini yaşamalarının devlet tarafından politika ve uygulamalarla garanti altına alınması gerektiğini öne sürerler (İhlamur-Öner, Öner, 2012, 15).

2.2.5.Transit Göç

Transit göç kavramı 1990'li yıllarda ortaya çıkmış ancak henüz hukuk kapsamında tanımlanmamıştır. Transit göçte, göç süreci başlamış ancak henüz sonlanmamıştır. Bu kavram; henüz hedef ülkeye ulaşılmadığını, ara duraklardan birinde bulunduğunu ifade etmektedir. Kaynak ülkeden hedef ülkeye geçerken beklenen bir nokta anlamına gelmektedir (Ihlamur-Öner, Öner, 2012, 17).

Transit ülkede göçmenin kaldığı süre, hedef ülkeye ulaşabilmek için gerekli parayı biriktirmek veya sınırı geçmek için gerekli şartların (gerekli belgelerin hazırlanması, yasadışı geçiş için uygun hava koşullarının oluşması vb) oluşmasını beklerken gereken sınırlı bir süreyi kapsamaktadır. Kısıtlı bir süre ve coğrafya içinde oluştuğu için göçün transit ülkeye olan etkileri hedef ülkeye olan etkilerine göre daha sınırlı olmaktadır (Yılmaz, 2014,1697).

Emniyet Genel Müdürlüğü'nün 2001 yılında yayınladığı rapora göre; transit göçmenlerin göç alan ülkeye etkileri şu şekilde ifade edilmiştir (Emniyet Genel Müdürlüğü, 2001, 21-35):

- Terör örgütlerinin bundan fayda sağlayabilecekleri,
- Kaçak çalışmak zorunda oldukları için vergi kaybına neden oldukları,
- İşsizlik yüzünden çeşitli suçlar işleyebildikleri,
- Yakalanan göçmenlerin yarattığı masraflar nedeniyle hazinenin zarar görmesi.

Türkiye; Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birbirine en çok yaklaştığı noktada olması nedeniyle politik ve ekonomik açıdan gelişmemiş ülkelerle zengin Batı ülkeleri arasında bir köprü olma niteliğine sahiptir. Bu özelliği dolayısıyla da Ortadoğu, Kafkasya ve Balkanlardaki çalkantılar Türkiye'yi çeşitli dönemlerde düzensiz göçmenler tarafından transit güzergâh haline getirmiştir (Düzensiz Göçle Mücadele. [03.02.2019] <http://www.goc.gov.tr/icerik6/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> 409_422_424_icerik).

2.3.Göçün Sınıflandırılması

Göç ile ilgili sınıflandırmalar, çeşitli araştırmalarda genellikle karşıt durumlar üzerinden yapılmaktadır. Örneğin göçün en tipik sınıflandırmalarının; vasıflı-vasıfsız göç, yasal-yasa dışı göç, iç-dış göç olduğu görülür. Fakat göçün, dinamik doğasından dolayı, bu kavramların kesin surette değişmez olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin; göç veren ülke zamanla, göç alan ülke haline gelebilmektedir. Kimi zaman da ülkelerin aynı anda hem göç alan hem de göç veren ülke olduğu durumlara rastlanabilmektedir. Türkiye de aynı anda göç alan, göç veren ve transit ülke olma özelliklerine sahiptir.

Yine de göç kavramını görece keskin özelliklerine göre sınıflandırmak mümkündür. Aşağıda göçün sınıflandırma ve tanımlamalarına yer verilecektir.

İç Göç: Bireylerin, yaşadığı ülkenin ulusal sınırları içinde kalarak yer değiştirmesidir. İç göçün genelde kırdan kente doğru olması beklenir ve temel motivasyon ekonomiktir. Ülkede, bölgeler arası gelişmişlik düzeyi farklılıkları iç göçe neden olur. Türkiye’de de sermayenin belli yerlerde toplanmış olması ve bu merkezlerde iş olanaklarının daha fazla olması nedeniyle iç göç hareketleri görülmektedir. İş imkanları ve yaşam şartlarını iyileştirme arzusuyla ülke sınırları içerisinde kalarak yer değiştiren bireyler kimi zaman daha yüksek işsizlik sorunlarıyla karşılaşabilmektedir. İç göç hareketleri; şehirden şehre, şehirden kıra, kırdan kıra ve kırdan şehre doğru gerçekleşebilmektedir (Akan, Arslan, 2008, 16-20). İç göçte ülkenin nüfusu değişmez; ancak bölgelerin nüfus yoğunluğu değişmektedir. İç göç ile ilgili analizler, uluslararası iktisat teorilerine atıfta bulunmaktadır. Buna göre bölgelerarası göçler karşılaştırmalı üstünlükler ile açıklanmaktadır. Bir bölgede iş olanakları ve/veya ücretler başka bir bölgeye göre daha avantajlı durumdaysa bu bölgenin göç alması beklenmektedir. Bu görüşe yakın bir başka analizde ise, sektörler arasındaki farklılıkların göçe neden olabileceği ifade edilmektedir ve geleneksel olandan modern olana göç olması beklenmektedir (Sayın, Usanmaz, Aslangiri, 2016, 2). İç göçleri dört grupta ele almak mümkündür (Akan, Arslan, 2008, 19-20):

- Şehirden şehre,
- Köyden şehre,
- Şehirden köye,
- Köyden köye.

Dış Göç: Bireylerin; ekonomik, sosyal, siyasi sebeplerle ülkelerinin ulusal sınırlarının dışına göç etmesidir. Dış göç, beraberinde çeşitli maliyetleri de getirir. Yol ve ulaşım masrafları, dil sorunu, sosyal çevrenin değişmesi, vatandaşlık bağıyla bağlı olunmayan bir ülkede yaşama gibi ekonomik ve psikolojik faktörler dış göçü iç göçten daha zor hale getirmektedir. Ancak; tüm maliyetlerine rağmen kimi zaman dış göç bireyler için daha avantajlı duruma da gelebilmektedir. Ülkelerin dış göçe verdiği tepkiler farklılık gösterebilmektedir. Bazı dönemlerde artan işgücü ihtiyacını karşılamak için dış göçün önündeki engelleri kaldıran ülkeler, kimi zaman da mevcut koşullarını göz önünde bulundurarak göçün önüne duvar örmüştür. Örneğin; Türk toplumun uluslararası göçle tanışması İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra “toplum mühendisliği” olarak adlandırılan planlama faaliyetleriyle olmuştur (Abadan-Unat, 2006, 1). Türkiye yakın zamana kadar göç veren bir ülke iken, son dönemlerde özellikle Suriyeli göçmenlerin etkisiyle, göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Dış göçleri aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür (Koçak, Terzi, 2012, 173-175):

- Beyin göçü,
- İşçi göçleri,
- Mübadele göçleri.

Beyin Göçü: Ülkedeki iyi eğitilmiş, kalifiye işgücünün daha iyi çalışma koşullarına sahip olabilme umuduyla göç etmesidir. Genelde gelişmekte olan ya da geri kalmış bir ülkeden gelişmiş ülkeye doğru, bazen de gelişmiş bir ülkeden başka bir gelişmiş ülkeye doğru yapılan göç hareketleridir. Göç veren ülke için ciddi bir kayıp olan bu sürecin önüne geçilemezse ülkenin gelişme hızının olumsuz yönde etkilenmesi tehlikesi bulunmaktadır (Sayın, Usanmaz, Aslangiri, 2016, 2). Beyin göçü için geri dönüşün kolaylaştırılması, göç veren ülkelerin kalkınması için önemli bir adım olacaktır (Gökbayrak, 2008, 75).

İşçi Göçü: Ülkedeki iş olanaklarının sınırlı olması, işçi göçünün ortaya çıkarmaktadır. Ülkedeki vasıfsız işgücü, gelişmiş ülkelere göç ederek iş bulabilme umudu taşımaktadır. Genelde düşük ücretlerle istihdam edilebilen bu işçiler gelişmiş ülkeler için de ihtiyaç duyulan ucuz işgücü kaynağını sağlamaktadır.

Mübadele Göçleri: Özellikle savaş dönemlerinden sonra ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arasında yapılan anlaşmalar sonucunda ülke nüfusları karşılıklı olarak yer değiştirmektedir (Koçak, Terzi, 2012, 175).

Gönüllü Göç: Bireylerin kendi seçimleri sonucunda; daha iyi şartlarda yaşama ve çalışma arzusu ve umuduyla göç etmesidir. Ancak doğrudan ya da dolaylı sebeplerle göç genelde zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır.

Zorunlu Göç: Bireylerin kendi seçimleri ile değil; dış faktörlerle göç etmesidir. Savaş, kıtlık, salgın hastalıklar, siyasi ya da dini baskılar zorunlu göçün en yaygın sebepleridir. Ayrıca ülkeler arasında yapılan hukuki anlaşmalar da zorunlu göçe neden olabilmektedir.

Geçici Göç: Bireylerin, ne zaman döneceklerini bilerek belli bir süre için göç etmeleridir. Genelde belli bir dönemde, ekonomik faaliyetleri yoğun olan bölgelere doğru yapılır. Yaz aylarında pamuk toplamak için Çukurova'ya göç edilmesi mevsimlik göçe örnektir.

Kalıcı Göç: Mevsimlik göçün aksine belirli bir süre yoktur, bireyler yerleşme arzusuyla göç ederler.

Düzenli Göç: Yasal çerçeveler içinde gerçekleşen göç hareketleri düzenli göç olarak adlandırılmaktadır. Ülkeye çalışma ya da eğitim amaçlı gelen kişilerin ülkede oturma ve çalışma ile ilgili prosedürleri tamamlanmışsa, bu göç hareketi düzenli (yasal) göç olarak adlandırılmaktadır. Düzenli ve düzensiz göç arasında her zaman açık farklılıklar yoktur. Göç sürecinin her aşamasında düzensizlikler ortaya çıkabilmektedir (Toksöz, Erdoğan, Kaşka, 2012, 11).

Yasadışı Göç (Düzensiz Göç): Ulus devlet anlayışının yerleşmediği dönemlerde bireylerin yer değiştirmesi bugünküyle kıyaslanmayacak kadar kolay gerçekleşmekteydi. Ancak ulus devlet anlayışıyla birlikte sınırlar koruma altına alınmış ve bu da göçün zorlaşmasına neden olmuştur (Gençler, 2015, 2). Devletlerin göç politikaları kimi zaman yetersiz kalmış ve bireyler farklı göç yöntemleriyle ülkeler arasında hareket etmeye devam etmiştir. Göç edebilmek için gerekli resmi işlemleri yerine getirmeyen kişiler yasadışı göçmen olarak adlandırılırlar. Yani; yasadışı göç devletin gözlemleyip denetleyemediği, kontrol edemediği bir göç türüdür. Yasadışı göçmen olmanın tek koşulu ülkeye yasadışı yollarla girmek değildir. Ülkeye girmek için resmi prosedürleri tamamladığı halde, yaşama ya da çalışma izinlerinin süreleri dolan kişiler de yasadışı göçmen statüsündedir. Yasadışı göçmenler, yerli işçiler ve yasal göçmenlere göre daha dezavantajlı koşullarda istihdam edilmektedir.

Göçün farklı özelliklerinin ön plana çıkarıldığı farklı sınıflandırmalar yapmak mümkündür. Ancak en temel anlamıyla göç iç göç ve dış göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Çalışmanın konusu gereği dış göçe ağırlık verilecektir.

2.4. Göç Teorileri

Göç sürecinin kendine özgü neden ve sonuçları olan, dinamik bir olgu olması nedeniyle; bu süreci tüm yönleriyle açıklama gücüne sahip tek bir teori olması mümkün değildir. Günümüzde, göç çalışmaları hala yeni yaklaşımlara açıktır.

Farklı disiplinlerin göç teorilerine bakış açıları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Ekonomide, fayda maksimizasyonu ilkesiyle hareket eden rasyonel bireyler teorilerin temelindedir. Buna rağmen antropologlar bu bakış açısını kabul etmemekte; göç ile ilgili evrensel bir kabulün olamayacağını söylemektedir (Ela-Özcan, 187).

Göç hareketleri, birçok nedene bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Ancak göç teorilerinin temelinde göçün ekonomik boyutları yer almaktadır. Göç teorileri makro, orta ya da mikro bir yaklaşım benimseyebilmektedir. Teorilerin temelinde hedef ve kaynak ülkeler arasındaki mesafe, göç edenlerin kimlikleri, göç edilen yerdeki sosyal bağlar gibi unsurlar yer almaktadır (Ela-Özcan, 187).

Göç teorileri; erken dönem göç teorileri ve çağdaş göç teorileri olarak ikiye ayrılabilir.

Çağdaş dönem göç teorilerinin ortaya çıkışına kadar geçen sürede de göç hareketlerini ele alan çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalar çağdaş dönem göç teorileri için temel oluşturmuştur. Erken dönem göç teorilerine katkı koyan isimler; Thomas R. Malthus, William Farr ve Ravenstein'dir.

Çağdaş göç teorilerinde ise farklı analiz düzeyleri sunulmakta ve bu analizler birbirini tamamlayıcı olarak ilerlemektedir. Bununla birlikte, çağdaş göç teorileri genel olarak uluslararası göç akımlarını incelemektedir.

Göç teorilerinin hiçbirinin göçü tüm yönleriyle ele aldığı ve tüm süreci açıkladığını iddiası bulunmamaktadır. Ayrıca her teori göçü farklı yönleriyle ele almaktadır. Hiçbirinin diğerinden daha “iyi” olduğu iddiası yoktur.

2.4.1. Ravenstein’in Göç Kanunları

William Farr göç hareketlerinin herhangi bir kanuna bağlı olmaksızın tesadüfi şekilde ortaya çıktığını savunmuştur. Ravenstein’in çalışmalarının temel amacı ise Farr’ın bu görüşünün aksine göçün genel geçerli kuralları olduğunu ortaya koymaktır. Ravenstein, çalışmalarında 1871 ve 1881 yıllarına ait İngiliz nüfus sayım istatistiklerinden yararlanmıştır ve göç ile ilgili yedi temel kanun ortaya koymuştur. Bu çalışmanın en önemli özelliği, göç konusunda yapılan daha sonraki çalışmalara öncülük etmesi olmuştur (Çağlayan, 2006, 68).

Sanayi Devrimi’nin artan etkileri, gittikçe daha fazla insanın daha iyi yaşam şartlarına sahip olma umuduyla kent merkezlerine göç etmesine neden olmuştur. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren insan hareketliliği milyonlar ile ifade edilmeye başlanmış ve Ravenstein’in çalışmaları da insan hareketliliğinin böylesine yüksek olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır (Ela-Özcan, 188).

Ravenstein’in yedi göç kanunu aşağıda özetlenmektedir (Ravenstein, 1885, 198):

1. Göç hareketlerinin büyük kısmı kısa mesafeli yerler arasında olmaktadır. Göç akımları büyük ticaret ve endüstri merkezlerine doğru gerçekleşir ve göçün hacmini belirleyen, göç edilen yerdeki iş imkanlarının yerli nüfusa oranıdır.
2. Göç akımları basamaklı olarak gerçekleşmektedir. Sanayileşme ile birlikte kent merkezlerinde ekonomik büyüme süreci başlar. Böylece kente yakın kır nüfusu kentlere göç eder. Göç hareketleri sonucunda nüfusu seyrelen yerler de o bölgelere yakın yerlerde yaşayanların göç etmesiyle doldurulur. Böylece kent merkezlerine yaklaştıkça göç daha cazip hale gelir ve ülke geneline yayılır. Göç hareketlerinin kente doğru ve basamaklı olarak gerçekleşmesi beklenir.
3. Göç sürecinde yayılma ve emme süreçleri birbirini desteklemektedir. Kent merkezlerinde sanayileşmenin artmasıyla ortaya çıkan işgücü ihtiyacı, daha iyi çalışma şartlarına sahip olma amacıyla kent merkezlerine “yayılan” nüfusu “emmektedir”. Böylece bu iki süreç birlikte hareket etmektedir.
4. Her göç akımı dengeleyici bir karşı akım üretmektedir. Böylece göç süreci bir kez başladığında tetikleyici etki göstermekte ve başka göç akımlarına neden olmaktadır.

5. Uzun mesafeler arasında hareket eden göçmenler doğrudan büyük ticaret ya da endüstri merkezlerine göç etmektedirler.
6. Kırdaki yerleşiklerin göç etme eğilimleri kentteki yerleşiklerden daha yüksektir.
7. Kadınların göç etme eğilimleri erkeklerin göç etme eğilimlerinden daha yüksektir.

Ravenstein 1889 yılında yayınladığı ikinci makalesinde kadınların kısa mesafeli göçler ile iç göçlerde erkeklere göre daha fazla eğilimi olduğunu tekrarlamıştır. Ancak ikinci makalede erkeklerin uzun mesafeli göçler ile uluslararası göçlere daha fazla katılma eğiliminde olduğunu eklemiştir (Yalçın, 2004, 25).

Ravenstein'in çalışması göç konusundaki ilk kapsamlı çalışmadır ve kendinden sonraki çalışmalar için de zemin oluşturması nedeniyle göç çalışmaları için oldukça önemlidir. Ancak; günümüzün karmaşık göç süreçlerini açıklamada yetersiz kalmaktadır (Ela-Özcan, 189). Ravenstein 1889 yılında yayınladığı ikinci makalesinde, birinci makaleye ek olarak uluslararası göç akımlarını da analiz konusuna dahil etmiştir.

Ravenstein'a göre; göç hareketinin temelinde ekonomik nedenler bulunmaktadır. Diğer tüm etkenler ikincil öneme sahiptir.

2.4.2. İtme Çekme Kuramı

İtme çekme kuramı ilk olarak Everett Lee'nin 1966 yılında yayınlanan A Theory of Migration (Bir Göç Teorisi) isimli makalesiyle ortaya konmuştur. Sonraki yıllarda kurama farklı katkılar yapılmış ancak formülün temeli bozulmamıştır (Çağlayan, 2006, 72).

Lee, öncelikle göç kararını etkileyen dört temel faktörü ortaya koymuştur (Lee, 1966, 50)

1. Çıkış yerine ilişkin faktörler,
2. Varış yerine ilişkin faktörler,
3. Araya giren engeller,
4. Kişisel faktörler.

Bu dört faktör itme çekme kuramının temelini oluşturmaktadır. Lee'ye göre; her yerde bireyleri orada tutacak ya da göç etmesine neden olacak sayısız faktör bulunmaktadır. Bireylerin çıkış noktasında kalmalarını sağlayan faktörler pozitif, göç kararı almalarına neden olan faktörler negatif ve göç kararı üzerinde etkisi olmayan faktörler de nötr faktörler olarak ele alınmaktadır. Pozitif faktörler "çekme"yi, negatif faktörler de "itme"yi temsil etmektedir. Bu faktörlerden bazıları herkes için aynı etkiye sahipken, bazı faktörler de farklı bireyleri farklı şekillerde etkilemektedir. Ancak yaş, cinsiyet, ırk gibi faktörler itme ve çekme faktörlerinin de bireyler için farklılık göstermesi anlamına gelmektedir. İtme ve çekme faktörlerinden oluşan setin her sınıf için farklı olması beklenir. Lee buna örnek olarak eğitim sistemini vermektedir. Buna göre; göç

edilecek yerin eğitim sisteminin iyi olması eğitim çağında çocuğu olan aileler için pozitif etkiye sahipken, çocuğu olmayan bireyler için nötr bir faktör olacaktır (Lee, 1966, 50).

Lee'nin kuramının temelinde hem makro, hem de mikro faktörler vardır. Varış noktası ile çıkış noktasındaki faktörler arasında bilgiden kaynaklanan önemli bir farklılık bulunmaktadır. Bireyler yaşamakta oldukları çıkış yerine dair bilgiye sahiptir; ancak varış yerindeki avantaj ve dezavantajlar doğru analiz edilemeyebilir. Bu faktörlerin bazıları ancak yaşayarak öğrenilebilmektedir (Lee, 1966, 50).

Kuramın temel noktalarından biri itme ve çekme faktörlerinin çıkış noktası ile varış noktası için ayrı ayrı değerlendirilmesidir. Yani varış noktasındaki itme ve çekme faktörleri ayrı bir set, çıkış noktasındaki itme ve çekme faktörleri ayrı bir set oluşturmalı ve böyle değerlendirilmelidir (Çağlayan, 2006, 73).

Kurama göre çıkış ve varış noktalarındaki itme ve çekme faktörleri dışında, göç sürecinde ortaya çıkan engelleyici faktörler de göç kararı üzerinde etkili olmaktadır.

2.4.3.Petersen'in Beş Göç Tipi

Petersen, göç tiplendirmelerini 1958 yılında yayınladığı "A General Typology of Migration" adlı makalesinde yapmıştır.

Petersen bu makalesinde göç teorilerinin analizden ziyade tanımlayıcı olmaya odaklandığını, bu yüzden de göç teorilerinin basit bir temel ile sınırlı kaldığını ifade etmiştir. Kendi çalışmasında iç göç ve dış göç süreçleri birlikte ele almış; böylece genel bir göç teorisi üretme yönünde bir adım atmıştır (Petersen, 1958, 256).

Petersen, çalışmasında neden bazı insanların göç ederken diğerlerinin göç etmediğinin cevabını aramaktadır. Bu çalışmada da itme-çekme faktörlerinden bahsedilir, ancak Lee'den farklı olarak analize bireysel ve sosyal faktörler de dahil edilmektedir. Çalışmada ekonomik durumun göç motivasyonu için öneminin tartışmasız olduğu vurgulanmış; ancak her sınıfın ekonomik dalgalanmalardan farklı boyutlarda etkileneceğinin de altı çizilmiştir.

Petersen, bireysel ve sınıfsal özelliklerden de hareket ederek göçü beş farklı tipe ayırmıştır (Petersen, 1958, 259-264):

- **İlkel Göç (Primitive Migration):** İlk göç sınıflandırması olan ilkel göçün motivasyonu ekolojik itme faktörleridir. "İlkel" kavramı kişiyi değil; doğal nedenlerden göç etme hareketini tanımlamaktadır. Göç edilecek yerlerin sınırı doğal şartlara da bağlıdır. Bu göç tipinde; kuraklık, olumsuz hava şartları gibi nedenlere bağlı olarak toplu göçler ortaya çıkmaktadır.

- **Zoraki Göç (Forced Migration) ve Yönlendirilmiş Göç (Impelled Migration):** Bu göç tiplerindeki itme faktörü sosyal baskı olarak belirtilmiştir. Zoraki göç ile yönlendirilmiş göç arasındaki fark ise bireylerin göç kararı alırken inisiyatif sahibi olup olmamasıdır. Sosyal baskı durumunda, bireyler göç edip etmemek konusunda karar alabilme gücüne sahipse yönlendirilmiş göç; karar alma güçleri yoksa zoraki göç olarak adlandırılmaktadır. Petersen, makalesinde zoraki göçe örnek olarak Nazi'lerin Yahudiler'i göçe zorlamalarını, anti-Semitik eylemleri, bu konudaki kanunları ve toplama kamplarını vermiştir.
- **Serbest Göç (Free Migration):**Yukarıda açıklanan göç türlerinde, göçmenin iradesi göreceli olarak düşük öneme sahiptir. Serbest göç türünde ise temel belirleyen göç edenlerin iradesidir. Serbest göçte; göçmen herhangi bir zorlayıcı durum olmadan, bireysel olarak göç kararı almaktadır.
- **Kitlese Göç (Mass Migration):**Bu göç tipinde, göç bireysel bir olgu olmaktan çıkarak kolektif bir hal almaktadır. Göç hareketine çok sayıda insan katılmaktadır. Kitlese göçün kolaylaşmasını sağlayan en önemli faktör teknolojiye gelişmelerle birlikte ulaşım olanaklarının da artmasıdır.

Petersen'in çalışması itme ve çekme faktörlerinin yanı sıra bireysel ve sosyal faktörleri de analiz konusu etmektedir. Ayrıca yapılan göç tiplendirmeleri, göçün tarihsel süreçteki gelişimini ele almak açısından da önemlidir (Çağlayan, 2006, 76-77)

2.4.4.Kesışen Fırsatlar Kuramı

Kesışen Fırsatlar Teorisi, ilk olarak Stouffer tarafından yazılan 1940 tarihli makalede ele alınmıştır. Mikro temelli bu teoride göçmen, sosyal aktör olarak ön plana çıkarılmaktadır.

Stouffer, makalesine Ravenstein'a atıfta bulunarak başlamıştır. Ravenstein'in yaptığı çalışmada ve sonraki çalışmalarda insanların çoğunun kısa mesafeler arasında göç ettiği tezini belirtmiştir.

Kurama göre göç eyleminin en önemli noktaları (Çağlayan, 2006, 77):

- Göç edilecek mesafe,
- Göç edilecek ülkedeki imkanlar,
- Göç edilecek ülkedeki imkanların miktarları.

Teoriye göre; belli bir mesafede göç edeceklerin sayısı göç edilecek yerdeki fırsatların miktarı ile doğru, kesışen fırsatların miktarı ile ise ters orantılıdır. Stouffer, mesafeden arındırılmış itme ve çekme faktörü analizlerinin yeterli olmayacağını savunmaktadır ve teorisinde mesafe faktörünü de analizine dahil etmektedir (Stouffer, 1940, 846).

Stouffer'e göre bir bireyin X yerleşim yerinden Y yerleşim yerine göç etmesi için, Y yerleşim yerinde onun doldurabileceği bir boşluk olması gerekmektedir. Göç edecek kişinin, yaşadığı yerde doldurmakta olduğu veya doldurabileceği pozisyonlar "fırsatlar" olarak tanımlanmıştır. Kişinin, göç edeceği Y bölgesinde dolduracağı pozisyona benzeyen ama yaşadığı X bölgesine daha yakın olan fırsatlar ise "kesişen fırsatlar" olarak adlandırılmıştır. Ayrıca birbirine benzeyen fırsatların neler olabileceği de Stouffer tarafından detaylı olarak analiz edilmiştir. Buna göre; fırsatların birbiriyle tamamen aynı olmayacağı açıktır (Stouffer, 1940, 854-856).

Teorinin, literatüre en önemli katkısı mesafe unsuruna bağlı olarak göç hareketinin zorlaşabileceği analizini yapmış olmasıdır. Uluslararası göçte aşılması gereken sınırların, göçü zorlaştırmasından ve bunun da göçü sınırlandırmasından bahsedilmiştir (Çağlayan, 2006, 77).

2.4.5.Dünya Sistemi (Merkez-Çevre) Göç Kuramı

Teori 1970'li yıllarda ortaya çıkmış ve geliştirilmesinde birçok akademisyenin rolü olmuştur. Teoriyi geliştiren isimler; Wallerstein, Amin, Galtung, Castles, Sassenve Portes'tir (Güllüpinar, 2012, 67).

Merkez-Çevre Teorisi'nin temelinde Marksist bakış açısı hakimdir. Teori gelişmiş ve gelişmemiş ülkeler arasındaki çıkar ve sömürü ilişkisinden yola çıkarak göç süreçlerini açıklamaktadır. Buna göre işgücü fazlasına sahip olan gelişmemiş ülkeler, bu kaynağı gelişmiş ülkelere ihraç etmekte ve bu da onların sosyoekonomik durumlarını olumsuz etkilemektedir (Güllüpinar, 2012, 67).

Bu kuramda dünya; merkez ve çevre ülkeler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Çevre ülkeler olarak adlandırılan gelişmemiş ülkeler hammadde ve işgücü açısından merkez ülkeler olarak adlandırılan gelişmiş ülkelere ucuz bir kaynak olmaktadır. İşgücü fazlası ile mücadele eden çevre ülkeler merkez ülkelere göç vermekte, böylece göç kapitalist sistemde ucuz işgücü ihtiyacını karşılamaktadır. Göç süreci sonucunda ucuz hammadde ve işgücü ihtiyacını karşılayan çevre ülkeler, ürettiklerini satabilmek için ihtiyaç duydukları pazarı da çevre ülkelerden karşılamaktadır. Böylece merkez ülkeler gelişmeye devam ederken, asimetric bağımlılık ilişkileri çevre ülkelerin gelişimini olumsuz etkilemektedir (Toksöz, 2006, 17).

Göç, kapitalizmin yayılmasının doğal bir sonucudur. Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte çevre ülkelerdeki emek, sermaye ve doğal kaynaklar dünya pazarının denetimine girmektedir. Bunun sonucunda da göç akımları oluşmaktadır (Abadan-Unat, 2002, 15).

Ucuz emek ihtiyacı olan merkez ülkeler, göçmen kabul politikaları uygulamaktadır. Uygulanan bu politikalarda, göçmenlerin kabul edilebilmesi için ön koşul kalifiye elemanlar olmalarıdır. Böylece merkez ülkeler ihtiyaç duydukları kalifiye emeği daha düşük ücretlerle

karşılayabilmektedir. Vasıfsız göçmenler de, aynı şekilde yerli işçilerden daha düşük maliyetle istihdam edilebilmektedir. Ancak, vasıflı işçilerden farklı olarak vasıfsız işçiler genelde kaçak göçmenler arasından istihdam edilmektedir. Merkez ülkelerin, çevre ülkelere sermaye ihracı da söz konusu olabilmektedir. Çevre ülkelerde kurulan fabrikalar, geleneksel üretimi zayıflatmakta ve giderek daha fazla işçinin ucuz işgücü piyasasına katılmasına neden olmaktadır. Tüm bu sermaye ve işgücü hareketleri kapitalist ilişkiler ağını daha fazla derinleştirmektedir (Çağlayan, 2006, 80-81).

2.4.6.Göç Sistemleri Teorisi

Bu teori 1970 yılında Mabogunje tarafından geliştirilmiştir. Teorinin dikkat çeken varsayımlarından biri göç hareketlerinin ülkelerin coğrafi yakınlığından ziyade ülkeler arası ekonomik ve politik ilişkilere dayandırılmasıdır (Ela-Özcan, 201). Teoriye göre iki ya da daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değiştirmekte ve böylece ülkeler arasında bir göç sistemi, ilişkiler zinciri oluşmaktadır. Bu ülkeler, birbirine coğrafi olarak yakın ya da uzak olabilmektedir. Buradaki belirleyen fiziksel yakınlıktan çok, ülkeler arasında göçten önce var olan ilişkiler bütünüdür. Bu ilişkiler ekonomik, siyasi ya da kültürel olabilmektedir (Çağlayan, 2006, 82).

Sömürgeci ülkeler ile geçmişte onun sömürgesi olan ülkeler arasında ekonomik, siyasi, kültürel bağlar oluşması bu ülkeler arasında göç akımları oluşmasının önünü açmaktadır. Yani göç akımlarının açıklanması için mikro ve makro unsurların birlikte ele alınması gerekmektedir (Toksöz, 2006, 20)

Mikro yapılar göçmenlerin bireysel inanç ve hareketlerini ifade ederken makro yapılar daha ziyade devletlerle ilgilidir. Devletlerin göç akımlarını denetlemek için oluşturduğu her türlü yasal, politik, ekonomik düzenleme makro unsurlar arasındadır (Güllüpinar, 2012, 77).

Göç sistemleri teorisinin temel varsayımları şu şekildedir (Massey ve diğerleri, 1993, 454):

- Göç sistemi içindeki ülkelerin coğrafi olarak yakın olması şart değildir. Politik ve ekonomik ilişkiler fiziksel koşullardan daha etkilidir. Fiziksel koşullar bu ilişkileri garanti eden ya da engelleyen bir unsur değildir,
- Ülkeler birden fazla göç sistemine dahil olabilir. Ancak bu durum göç veren değil, göç alan ülkeler için daha yaygındır,
- Politik ve ekonomik koşullardaki değişikliklere bağlı olarak göç sistemleri evrilebilir. Sosyal değişiklikler, ekonomik dalgalanmalar ya da politik karışıklıklara bağlı olarak ülkeler yeni bir göç sistemine dahil olabilir ya da dahil oldukları göç sisteminden ayrılabilir,

- Dağınık haldeki bir grup merkez ülkenin, başka bir grup kaynak ülkeden göç aldığı çok kutuplu sistemler olarak dahilindedir.

Faist, göç sistemleri teorisinin üç temel özelliğini şu şekilde sıralamıştır (Faist, 2003, 82-83):

- Bir göç sistemi temel olarak birbirine insan akışlarıyla bağlı iki ya da daha fazla mekan içerir. Burada mekandan kastedilen genelde ulus devletlerdir. Teoride insanlardan ziyade ülkeler arasındaki bağlantılara vurgu yapılmıştır. Bu bağlantılar genelde göç akımları başlamadan mevcuttur.
- Göç sistemleri kuramı süreçler üzerine yoğunlaşmaktadır. Göç hareketi bir defalık değildir, aktif bir süreçtir. Uluslararası göç bir kez başladı mı kendi kendini besleyen bir süreç haline dönüşmektedir. Ağ kurucu göçmenler göçün parasal maliyetleri ile fırsat maliyetlerini düşürmektedir. Böylece potansiyel göçmenler için göçün riskleri de düşmektedir.
- Ulus devletler arasındaki ekonomik eşitsizlikler ile göç alan ülkelerin kabul etme koşulları potansiyel göçmenleri etkilemekte ve çeşitli stratejiler oluşturmalarına neden olmaktadır.

2.4.7. İlişkiler Ağı (Network) Teorisi

Göçmen ağları hedef ülkede; eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayanlar arasında kurulan ortak köken, dostluk ve akrabalığa dayanan ağlardır. Göçmen ağları, uluslararası göç hareketlerinin maliyet ve risklerini azaltırken göçün beklenen net gelirini de artırmaktadır. Böylece uluslararası göçlerin ortaya çıkma olasılığı artmaktadır. Göçmen ağları, göçmenlerin hedef ülkedeki istihdam olanaklarına dahil olmalarına olanak sağlayan sosyal sermayeyi de oluşturmaktadır (Massey ve diğerleri, 1993, 448).

İlişkiler ağından bahsederken, ekonomik ve siyasi bağlar da göz önünde bulundurulmalıdır. Teoride vurgulanan nokta, ilişkiler ağının kurulmuş olması ve içeriğidir. İlişkiler ağının zaman içerisinde değişip dönüşebilen, “yaşayan bir süreç” olması nedeniyle ağın kurulmuş olması daha ön plandadır. Kurulan ilişkiler ağı ekonomik ve sosyal maliyetleri düşürerek potansiyel göçmenleri göç için motive etmektedir. İlişkiler ağı, göç sonrası hayata yumuşak bir geçişe olanak tanıyarak göçmenlerin sosyal uyumunu olumlu olarak etkilemektedir. Ancak kimi zamanlarda ilişkiler ağının olumsuz etkileri de görülebilmektedir. Olumsuz örneklerde göçmenler kendilerini içinde buldukları toplumdan yalıtılarak göç ettikleri ülkedeki halktan kopuk olarak yaşamaktadırlar (Çağlayan, 2006, 86-87).

Azalan Maliyetler: Hedef ülkeye giden ilk göçmenlerin ilişkiler ağı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, göçün ilk göç edenler için maliyetleri daha fazladır. Özellikle de gerekli evraklar

olmadan başka bir ülkeye giriş yapan göçmenler için riskler oldukça fazladır. İlk göçmenlerin hedef ülkeye varmasından sonra, göçmenlerin geride kalan arkadaş ve yakınları için riskler daha düşüktür. Çünkü arkadaşlık ve akrabalığın doğası gereği her yeni göç hedef ülkede yeni bir sosyal ağ oluşturmaktadır. Hedef ülkedeki ilişkiler ağı genişledikçe, göç kendi kendine devam eder hale gelmektedir. Bunun nedeni gerekli sosyal yapının oluşmuş olmasıdır.

Azalan Riskler: İlişkiler ağı riski azaltarak uluslararası göçü daha cazip hale getirmektedir. Göçmenlerin ilişkiler ağı ne kadar gelişkin olursa topluluk üyeleri için o kadar kolay ulaşılabilir hale gelmektedir ve böylece göç de daha güvenli algılanmaktadır. Her yeni göçmen, göç ağlarını genişleterek kendiyile ilişkili kişiler için göç hareketinin risklerini düşürmektedir. Sonunda, göç hareketi risksiz ve maliyetsiz bir hale gelmektedir (Massey ve diğerleri, 1993, 448).

Bu teoride göçün nedenlerinden çok devamlılığı ön plana çıkarılmaktadır. Göçmenler geldikleri ülkede kalan aile üyeleri, arkadaşları ile ilişki halindedir. Bu ilişkiler geride kalanların hedef ülkeye dair bilgi eksikliklerini giderip, göçün maliyetlerini azaltmaktadır. Böylece kurulan ağlar göçün süreklilik kazanmasını sağlamaktadır (Toksöz, 2006, 21).

Jeff Crisp göçmen ağlarının etkilerini aşağıdaki gibi incelemektedir (Crisp, 1999, 5-6):

- İlişki ağları potansiyel göçmenler için önemli bir bilgi kaynağıdır. Potansiyel göçmenler bu ağlar sayesinde; ulaşım olanakları, ülkeye giriş prosedürleri, sosyal ödenekler, gözaltı ve sınır dışı etme prosedürleri gibi konularda bilgi sahibi olmaktadır. Bu bilgilere erişimi olan potansiyel göçmenler, bilgiye erişimi olmayanlara göre açıkça daha iyi konumdadır.
- İlişki ağları, potansiyel göçmenlerin düşük veya orta gelirli bir ülkeden ayrılarak daha iyi şartlarda yaşamayı umduğu ülkeye göç ederken ihtiyaç duyduğu finansal maliyetleri karşılamakta veya bu maliyetleri en aza düşürmektedir.
- İlişki ağları yasadışı göçü artırmakta ve göçmenlerin göç ederken ihtiyaç duydukları alt yapıyı sağlamaktadır.
- İlişki ağları göçmenlerin ilk geldikleri zamanki geçimlerini sağlamakta ve iş bulma süreçlerini desteklemektedir.

2.4.8. Neoklasik Teori

Neoklasik teori çağdaş göç teorilerinin başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir, göç üzerine ilk sistematik teoridir. Bu konuda çalışma yapan iktisatçılar Lewis (1954), Todaro (1969) ile Harris ve Todaro (1979)'dur.

Bu teoride göç olgusu hem makro, hem de mikro açılardan ele alınmaktadır. Neoklasik ekonominin makro ve mikro göç teorileri açıklanmaya çalışılacaktır.

Neoklasik Ekonominin Makro Göç Teorisi: Teoriye göre göçlerin nedeni emek arz ve talebinin coğrafi olarak farklı dağılmasıdır. Bunun sonucu olarak işgücünün getirileri farklılık göstermekte ve bu da göç hareketlerine neden olmaktadır.

Neoklasik ekonominin makro yorumuna göre; emek fazlası olan ülkelerde ücret düzeyleri düşüktür. Aksine, sahip olduğu sermayeye oranla sınırlı emek arzına sahip olan ülkelerde ise ücretler yüksek olacaktır. Emek arzının coğrafi olarak homojen dağılmamasından kaynaklanan ücret farklılıkları uluslararası göç hareketlerine neden olmaktadır. Düşük ücret alan işçiler, ücretin yüksek olduğu ülkelere göç etmektedirler. Bunun sonucu olarak, ücretlerin düşük olduğu ülkelerde göçler emek piyasasını daraltmakta ve ücretler artmaktadır. Göç alan, ücretin yüksek olduğu ülkelerde ise bu durumun tam tersi geçerli olmaktadır. Yani; göçlerle birlikte emek piyasası genişlemekte ve ücretler düşmektedir. Böylece uluslararası göç hareketleri emek piyasasını dengeye getirmektedir. Uluslararası göçün hacmini ücret farklılıklarının boyutu belirlemektedir (Güllüoğınar, 2012, 57-58).

Teorinin temel varsayımları aşağıdaki gibidir (Massey ve diğerleri, 1993, sayfa 433-434):

- Ülkeler arasındaki ücret farklılıkları uluslararası göçe neden olmaktadır.
- Ücret farklılıklarının ortadan kalkması göç hareketlerini durduracaktır. Ücret farklılıklarının olmadığı durumda uluslararası göç hareketleri ortaya çıkmayacaktır.
- Kalifiye ve kalifiye olmayan emeğin uluslararası hareketlerinin nitelikleri birbirinden farklıdır.
- Uluslararası emek hareketinin tetiklendiği temel mekanizmalar işgücü piyasalarıdır. Diğer piyasaların uluslararası göç hareketleri üzerinde önemli etkileri bulunmamaktadır.
- Hükümetlerin göç akımlarını kontrol etmeleri göç gönderen ve göç alan ülkelerin işgücü piyasalarını düzenlemek ve/veya etkilemek ile mümkündür.

Neoklasik Ekonominin Mikro Göç Teorisi: Bu teoriye göre göç hareketleri göçün beklenen net getirisinin en yüksek olduğu ülkeye yapılmaktadır. Teorinin temel varsayımları aşağıdaki gibidir (Massey ve diğerleri, 1993, 435-436):

- Uluslararası göç hareketleri ülkeler arasındaki kazanç ve istihdam oranları farklılıklarından kaynaklanmaktadır.
- Diğer tüm şartların eşit olması koşuluyla, ücret düzeyini ve iş bulma olanağını artıran beşeri sermaye özellikleri uluslararası hareketleri artırmaktadır.

- Göçün maliyetlerini düşüren bireysel özellikler, sosyal şartlar ve teknolojiler göçün net gelirini artırmaktadır. Böylece uluslararası göç hareketlerinin ortaya çıkma olasılığı artmaktadır.
- Beşeri sermayelerinin farklı olması nedeniyle aynı ülkedeki bireylerin göç etme eğilimleri farklılık gösterebilmektedir.
- Bireylerin, fayda-maliyet hesaplamaları sonucu aldıkları göç kararları uluslararası göç akımlarını yaratmaktadır.
- Kazanç ve istihdam olanaklarının ülkeden ülkeye farklılık göstermediği durumlarda uluslararası göç hareketleri oluşmamaktadır.
- Ülkeler arasında beklenen gelir farkının boyutu göç akımlarının boyutunu etkilemektedir.
- İşgücü piyasaları arasındaki farklılıklar göç kararının alınmasını etkilemektedir. Diğer piyasalar göç kararı üzerinde doğrudan etkili değildir.
- Göç akımları, hükümetler tarafından göç alan ve veren ülkelerdeki beklenen getirileri etkileyecek politikalarla kontrol edilmektedir.

2.4.9.Zelinsky'nin Hareketlilik Geçiş Hipotezi

Zelinsky 1971 yılında yayımlanan "The Hypothesis of the Mobility Transition" adlı makalesinde küresel çapta tüm toplumları ekonomik ve sosyal seviyelerine göre sınıflandırmış ve her aşamada göç hareketlerinin nasıl gerçekleştiği sorusuna cevap aramıştır.

Zelinsky'e göre göçlerin beş aşaması bulunmaktadır (Zelinsky, 1971, 230-231):

- **1. Aşama-Modernite Öncesi Geleneksel Toplumda Göç:** Bu aşamada göç hareketleri çok sınırlıdır. Hareketliliğin temel sebepleri; sosyal ziyaretler, ticaret, savaş, dini ritüellerin yerine getirilmesidir.
- **2.Aşama-Erken Geçiş Toplumunda Göç:** Bu aşamada kırdan kente göç başlamıştır. Göçmenler kırsal alanlardan, uygun kentsel alanlara doğru hareket etmektedir.
- **3.Aşama-Geç Geçiş Toplumunda Göç:** Kırdan kente göç hala büyük hacimlerle devam etmektedir. Ancak kentten kente yapılan göç hareketleri, kırdan kente yapılan göç hareketlerini aşmaktadır.
- **4.Aşama-İleri Toplumda Göç:** Kentten kente göçün boyutu çok yüksektir. Kırdan kente göç devam etmekle birlikte, önceki aşamalara göre çok düşüktür.
- **5.Aşama-Geleceğin Süper İleri Toplumunda Göç:** Bu aşamada göçmenlerin çok büyük bir kısmı kentler arasında ya da kent içinde hareket edecektir. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artmasıyla yerleşim amaçlı göçte azalma olabilecektir.

2.4.10. İkiye Bölünmüş İşgücü Piyasası Teorisi

1970'li yılların sonlarında Piore ve diğerleri tarafından geliştirilen bu teoriye göre göçler modern sanayi toplumlarının yapısal ihtiyaçlarıyla bağlantılıdır. Sanayileşmiş ülkelerin tabakalı işgücü piyasaları göçmen işgücü için sürekli talep yaratmaktadır (Toksöz, 2006, 17).

İkiye Bölünmüş İşgücü Piyasası Teorisi'ne göre işgücü piyasaları sermaye yoğun sektörler ve işler ile emek yoğun sektörler ve işler olmak üzere ikili bir yapıya ayrılmıştır (Toksöz, 2006, 17-18):

- **Birincil Sektör:** Sermaye yoğun birincil sektördeki işçiler ileri teknoloji ve donanımla çalışmaktadır. Yaptıkları işler bilgi ve yetenek gerektirmektedir. Dolayısıyla birincil sektördeki işçiler vasıflı işçilerdir ve işverenler kolayca vazgeçemezler.
- **İkincil Sektör:** Emek yoğun ikincil sektörde vasıfsız işler yapılmaktadır. İstihdam koşulları istikrarsızdır. Çalışma koşulları ağırdır ve işte ilerleme imkanları oldukça sınırlıdır. Bu özellikler, ikincil sektörü yerli işçilerin tercih etmemesine neden olmaktadır. Yerli işçilerin yapmayı kabul etmediği düşük statülü ve düşük ücretli ikincil sektör işleri göçmen işçilere yaptırılmaktadır.

Teoriye göre ekonomik hayattaki gelişmeyi engelleyen bazı faktörler bulunmaktadır. Örneğin, ekonominin bazı bölümleri gelişmiş, bazı bölümleri ise gelişmemiştir. Bunun nedeni kaynakların bazı sektörlerde mevcut olup, diğer sektörlerde mevcut olmaması değil; sektörlerin işgücü ve işveren yapısının birbirinden farklı olmasıdır (Uyanık, 1999, 2).

Teoriye göre sanayi toplumlarının yapısal özellikleri göçmen işgücüne talep yaratmaktadır. Talebin temelinde olumsuz koşullarda, düşük ücretlerle çalışacak kişilere ihtiyaç duyulması vardır. İşgücü piyasası sermaye yoğun birincil sektör ile emek yoğun ikincil sektörden oluşmaktadır. Yukarı hareketlilik zor olduğundan işgücü ikincil sektörde kalmakta ve enflasyon baskısı nedeniyle ücretlerde ve çalışma koşullarında düzeltmeye gidilememektedir. Bu yapılanma içinde; ücretler hala kendi ülkelerinden yüksek olduğu için göçmenler ikincil piyasadaki işleri kabul etmektedirler (Piore, 1986, 23-33'den aktaran Vural, 2007, 14).

Teorinin göç ile ilgili temel ilkeleri aşağıdaki gibidir (Güllüpinar, 2012, 66-67):

- Göç hareketleri büyük ölçüde gelişmiş ülkelerin işgücü talepleri ve istihdam kararlarına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.
- Gelişmiş ülkelerde işgücü piyasaları ikiye ayrılmış tabakalı bir yapıya sahiptir.
- Uluslararası ücret farklılıkları göçler için yeterli veya gerekli bir koşul değildir. Göçmen işçi talebi daha ziyade istihdam uygulamalarından kaynaklanmaktadır.
- Göçmen işçilerin sayısının azalması ücretlerin artmasına neden olmamaktadır. Ücretlerin düşük olmasının nedeni toplumsal ve kurumsal mekanizmalardır. Bu

mekanizmalar ücret düşüklüğünü önleyememektedir. Bu yüzden göçmen işçilerin sayısının artması ücretleri daha da düşürebilmektedir.

- Hükümetlerin ücret ve istihdam politikalarında yaptığı küçük değişiklikler uluslararası göç hareketlerini etkilemede yeterli değildir. Uluslararası göç hareketlerini değiştirecek etki ancak dünya ekonomisinin yapısında yapılacak değişikliklerle mümkündür.

2.4.11.İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi

Stark tarafından geliştirilen İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi neoklasik geleneğe dayanmakla birlikte bazı varsayımlara karşı çıkmakta ve yeni bir analiz düzeyi ortaya koymaktadır (Ela-Özcan, 201).

Bu teoride göç kararının alınmasında ailenin rolüne de dikkat çekilmektedir. Rasyonel bir tercih olan göç kararı sadece bireyin değil, aile stratejisinin de bir sonucudur. Göç kararının alınmasında yalnızca iki ülkedeki ücret farklılıkları değil; güvensizlik, görelî yoksulluk, risk azaltma ve gelir kaynaklarını farklılaştırma gibi faktörler de etkili olmaktadır. Yani bu teoride sadece işgücü piyasası değil; diğer piyasalardaki koşullar da göz önünde bulundurulmaktadır. Göç kararı; en uygun aile üyesinin seçilip göçe yönlendirilmesi şeklinde alınmaktadır (Toksöz, 2006, 20-21).

Göçün yeni ekonomisi neoklasik teoriden farklı varsayımlar ve politikalar ortaya koymaktadır. Bu varsayımlar aşağıdaki gibidir (Massey ve diğerleri, 1993, 439-440):

- Göç araştırmaları için uygun analiz birimleri aileler, haneler ve diğer üretim ile tüketim birimleridir. Yani bağımsız bireyler göç araştırmaları için doğru analiz birimi değildir.
- Ücret farklılıkları uluslararası göçlerin ortaya çıkması için gerekli değildir. Ücret farklılıklarının olmadığı durumlarda da risklerin dağıtılması amacıyla göç edilebilmektedir.
- Ülkeler arası ücret farklılıklarının olmaması göç hareketlerin duracağı anlamına gelmemektedir. Göç veren ülkelerdeki diğer piyasaların durumları göç için teşvik etmeye devam edebilmektedir.
- Gelirden beklenen aynı kazanç, farklı gelir dağılımına sahip toplulukları aynı şekilde etkilemeyecek ve farklı göç kararları ortaya çıkacaktır.
- Hükümetlerin göç oranlarını etkilemesinin tek yolu işgücü piyasalarına yönelik politikalar uygulamaları değildir. Aynı zamanda; sigorta piyasalarını, sermaye piyasalarını ve vadeli işlem piyasalarına yönelik politikalar da göç oranları üzerinde etkili olabilmektedir.
- Gelir dağılımını şekillendiren hükümet politikaları ve ekonomik değişiklikler göç kararları üzerinde etkili olmaktadır.

2.5.Göç Politikaları

Göç; ülkelerin ekonomik, siyasi, sosyal yapılarını doğrudan değiştirme gücüne sahiptir. Bu yüzden göç hareketlerine uygun yasal, ekonomik, siyasi ve sosyal düzenlemelerin yapılması gerekir. Göç politikaları ülkenin o dönemki ihtiyaçlarına göre farklılık gösterebilmektedir. Hükümetler kimi zaman artan işgücü ihtiyacını karşılamak için göçün önündeki engelleri kaldıran düzenlemeler yaparken kimi zaman da göç hareketlerini sınırlayacak önlemler almaktadır.

İktidardaki siyasi partinin politik görüşleri de göç politikaları üzerinde etkilidir. Örneğin; 1980 ve 90'lı yıllarda Avrupa'da aşırı sağcı partilerin göç politikaları ve oy oranlarının artması muhafazakar, liberal ve demokrat partilerin de göçü engelleyici politikalar izlemelerine neden olmuştur. Bu dönemde "sığınmacıların ve yasadışı göçmenlerin sosyal refah devletini suiistimal etmelerinin önüne geçmek" göç politikalarının öncelikli amacı olmuştur. Uygulanan politikalara rağmen göçü engelleme girişimleri başarısız olmuştur ve bunun sonucunda da ortak bir göç politikası oluşturma yönündeki çabalara ağırlık verilmiştir (Toksöz, 2006, 46-47).

Kaynak ülkelerde yoksullukla mücadele, yaşama ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi çabaların göç politikalarının hedeflerinden olarak görülmesi gerekmektedir. Ancak uygulanan göç politikalarına bakıldığında buna uygun adımlar atılmadığı, politikaların asıl amacının hedef ülkeleri korumak olduğu ve genellikle de göçü kısıtlama yönünde adımlar atıldığı görülmektedir (Toksöz, 2006, 54-55)

Ülkelerin göç politikaları birbirine bağımlıdır. Ancak buna rağmen, uluslararası göçü düzenleyen çok taraflı resmi bir kurumsal çerçeve henüz çizilmiş değildir. Uluslararası bir göç örgütünün ve göç rejiminin olmaması devletlerin göç politikalarını belirlerken bağımsız olmasına neden olsa da bu politikaların uygulanmasında tam anlamıyla bir bağımsızlıktan söz etmek de mümkün değildir. Bu yüzden devletler ikili, bölgesel ve bölgeler arası işbirlikleri ile göç politikalarının uygulanabilirliğini artırmaya çalışmaktadır. Yani göç yönetimi de parçalı ve karmaşık bir yapıya sahiptir (Toksöz, Erdoğan, Kaşka, 2012, 11).

Ülkelerin uyguladığı göç politikaları farklılık göstermektedir. Örneğin 2011 yılından itibaren kitlesel olarak göç eden Suriyeli göçmenler pek çok ülkeye göç etmiş, her ülkenin uyguladığı politikalar da birbirinden farklı olmuştur.

Ülkelerin uyguladıkları göç politikalarının sürdürülebilir olması, politikanın başarılı olmasının en önemli ölçütlerinden biridir. Sürdürülebilir göç politikalarının temel alması gereken ilkeler şu şekildedir (Koser, 2005, 27-28):

- Düzensiz göçün nedenlerini ve etkilerini dikkate alan uzun dönemli yaklaşım,
- Kişisel haklar ile devlet egemenliğini uzlaştıran dengeli bir yaklaşım,

- Hükümetin farklı birimleri, sivil toplum kuruluşları (STK) ve sivil toplum ile farklı ülke hükümetleri arasında diyalogu geliştiren bütüncül bir yaklaşım.

Sürdürülebilir göç politikaları için kilit bileşenler aşağıdaki gibidir (Koser, 2005, 28):

- Denetimler ve kanuni yaptırımlar,
- Düzenli ve organize göç programları,
- Geri dönüş programları,
- Göçmen kaçakçıları ve insan tacirleri ile mücadele stratejileri,
- Daha geniş göç hareketleri içinde yer alan göçmenlerin korunmasını sağlamaya yönelik özel programlar.

Sürdürülebilir bir göç politikası uygulanabilmesi için; toplumsal ve ekonomik bütünleştirme çalışmaları yapılmalıdır. Göç hareketlerinin uzun dönemdeki etkilerinin öngörülebileceği ve gerekli önlemlerin vakit kaybetmeden alınabileceği programlar oluşturulmalıdır. Bunların sağlanabilmesi için uluslararası örgütler, üçüncü ülkeler, farklı yönetimler ve sivil toplum örgütleriyle birlikte hareket edilmelidir. Göç politikaları uygulanmaya başlandıktan sonra da sınanmaya devam edilmeli ve ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmelidir (Akkoyunlu-Ertan, Ertan, 2016, 32).

Göç doğru bir şekilde yönetildiğinde sadece göçmenler için değil; hedef ve kaynak ülkeler için de önemli kazanımlar sağlamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin etkin ve sürdürülebilir göç politikaları uygulamalarının büyüme, yatırım, beşeri sermaye birikimi ve yoksulluğun azaltılmasında olumlu etkileri olacaktır (Katseli, Lucas, Xenogiani, 2006,5).

Genel bir çerçeveye bakıldığında ülkelerin göç politikalarının iki yönlü olduğunu söylemek mümkündür (Demirhan, Aslan, 2015, 30):

- **Ülke dışına göç verme politikası:** Bu politikadaki amaç diğer ülkelerden sağlanacak girdilerle ekonomik büyüme ve kalkınmaya kaynak yaratılmasıdır.
- **Göç alma politikası:** İhtiyaç olan durumlarda nitelikli işgücünün ülkeye gelmesi arzulanmaktadır. Bu politika hedef ülkeye yük oluşturacağı için sınırlı bir kesimin ülkeye göç etmesi hedeflemektedir. Bu kesimin dışında kalanların ülkeye girişi ise denetlenerek kontrol altında tutulmaktadır.

3.ULUSLARARASI GÖÇLERİN NEDENLERİ VE ETKİLERİ

Uluslararası göçlerin boyutları her geçen gün artmaktadır. Hedef ve kaynak ülkelerin artmasıyla giderek daha fazla insan göçten etkilenmektedir. Göçler geçmişte savaşlar, doğal afetler gibi nedenlerle ortaya çıksa da günümüzde daha iyi yaşama ve çalışma şartlarına sahip olmak gibi işgücü piyasasına yönelik nedenler de ön plana çıkmaktadır.

Küreselleşme ile ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmeler göç hareketlerini hızlandırmıştır. Kişilerin diğer işgücü piyasalarıyla ilgili daha kolay bilgi sahibi olmaları da göçün önündeki engellerden birini daha kaldırmıştır.

Her göç süreci kendine özgü olmakla birlikte, göçlerin nedenlerini ve sonuçlarını belli başlıklara ayırmak mümkündür. Göçün karmaşık doğası ve merkezinde insanın yer alması her göç sürecini farklı kılmaktadır. Ancak yine de belli kriterler baz alınarak göçün neden ve sonuçlarına dair sınıflandırmalar yapmak mümkündür.

Bu bölümde uluslararası göç hareketlerinin nedenleri ile göç alan ve göç veren ülkelere etkileri açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1.Göçün Nedenleri

Göçler tarihin her döneminde ortaya çıkmış; ancak nedenleri ve özellikleri bakımından farklılık göstermiştir. Savaşlar ve doğal afetler nedeniyle oluşan göçler, siyasi nitelikli göçler, azınlık göçleri göçün ekonomik olmayan kısmıdır. İnsanların iş bulmak ya da daha iyi koşullarda yaşayabilmek için yaptıkları göçler ise ekonomik niteliktedir. Ekonomik nedenlerle göç edenlerin tamamı kendi ülkelerinde işsiz olmayabilir. Bu kişilerin önemli kısmının işi vardır. Göç motivasyonunun temel nedeni daha iyi koşullarda çalışma arzudur. Göç kararı bir fayda-maliyet analizinden sonra alınır (Seyidoğlu, 2013, 705).

Uluslararası göç hareketleri genelde göç alan ve veren ülkeler arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ve demografik farklılıklardan dolayı ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arasında bu farklılıkların olması göçün ortaya çıkması ve göç hareketlerinin devam etmesi için önemlidir. Klasik iktisada göre; bir ülkedeki emek arzı fazlalığı ya da eksikliği, başka bir ülkede işsizliğin olması ve ülkeler arasında reel ücret farklılıklarının olması göç hareketlerine neden olmaktadır. Ülkelerin siyasi durumları da göç hareketlerini ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin insan hakları ihlallerinin

olduğu ülkelerden göç edilmesi beklenmektedir. Göçmenlerin, göç ettikleri ülkenin kültürüne kolay uyum sağlamaları göç hareketlerini hızlandıracaktır. Bunların dışında ülkelerin demografik yapıları da göç hareketlerini etkilemektedir (Erdenebat, 2006, 11-12).

2013 yılında yazılan Dünya Göç Raporu'nda göçün nedenleri aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır (Laczko, Anich, 2013, 33-34):

- **Ekonomik faktörler:** Ülkelerin yaşam standartları ve ücret düzeylerinin farklı olması göç kararı alınmasında etkili olabilmektedir. Bireyler yaşam standartlarının daha yüksek ve istihdam olanaklarının daha fazla olduğu, ekonomik açıdan daha gelişmiş ülkelere göç kararı almaktadır.
- **Yönetim ve kamu hizmetleri:** Az gelişmiş ülkelerdeki zayıf yönetim; eğitim, sağlık hizmetlerinin yetersiz olması gibi faktörler uluslararası göç kararı alınmasında etkili olabilmektedir.
- **Demografik etkenler:** Ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerinin farklı olması demografi üzerinde de etkilidir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde doğum oranları düşük; dolayısıyla emek arzı sınırlıdır. Az gelişmiş ülkelerdeki yüksek doğum oranları ise emek arzı fazlası yaratmaktadır. Bu durum arz ve talebin uluslararası dağılımında bir dengesizliğe neden olmaktadır. Emek arzı, ücret düzeyi üzerinde de etkilidir. Emeğin, emek arzının fazla olduğu ülkelere sınırlı olduğu ülkeye göç etmesi beklenir.
- **Çatışmalar:** Irk, din, etnik köken, cinsiyete dayalı ayrımcılıklar; ekonomik eşitsizlikler; kişisel özgürlüklerin olmaması gibi faktörler göçe neden olabilmektedir.
- **Uluslararası ağlar:** Hedef ülkede göçmen topluluklarının olması göçü tetikleyen bir unsur olabilmektedir. Hedef ülkeye daha önce göç etmiş kişilerin oluşturduğu ağlar göç sürecini kolaylaştırmaktadır.

Akan ve Arslan ise Göç Ekonomisi adlı kitaplarında Türkiye'de iç göçlerin nedenlerini sıralamışlardır. Bu nedenler incelendiğinde, uluslararası göçler için de motivasyon kaynağı olduğu görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; kırdan kente yapılan göç ile az gelişmiş ülkelere yapılan göçün göçe neden olan bazı faktörler açısından benzerlik gösterebileceğidir. Sınırlar ötesi göç hareketlerinin iç göçten farklı dinamikleri ve karar alma süreçlerinin daha karmaşık olduğu açıktır. Her şeyden önce uluslararası göçlerin maliyetleri daha fazladır. Göç kararının alınmasında dil sorunu, eğitim sorunu, aile bireyleri gibi dinamikler de devreye girmektedir. Dolayısıyla uluslararası bir göç hareketinin ortaya çıkması daha uzun bir karar alma sürecini gerektirebilir. Burada kastedilen göç kararının alınmasındaki nedenlerin iç ve dış göçler açısından ortaklık gösterebileceğidir. Akan ve Arslan göçlerin nedenlerini aşağıdaki gibi belirtmiştir (Akan, Arslan, 2008, 43-48):

- **Güvenlik sorunu:** Hali hazırda yaşadıkları yerlerde kendini güvende hissetmeyen kişiler güvende hissedebilecekleri yerlere göç edebilmektedir. Güvenlik sorununun neden olduğu göçler genelde kitlesel olarak gerçekleşmektedir. (2011 yılından itibaren Suriye'den kitlesel olarak yapılan göçler güvenlik sorunuyla göçlere örnek verilebilir. Görüldüğü gibi, kırdan kente göçün nedenlerinden olan güvenlik sorunu aynı zamanda uluslararası göçlere de neden olabilmektedir.)
- **İstihdam imkanlarının yaratılmaması:** Ekonomik olarak az gelişmiş bölgelerde iş olanaklarının sınırlı olması kişileri göç etmeye yönlendirmektedir. Bulunduğu yerde istihdam olanakları sınırlı olan bireyler, istihdam olanaklarının daha fazla olduğu yerlere göç kararı almaktadır.
- **Sosyokültürel nedenler:** Bireyler yaşam standartlarını artırmak amacıyla göç edebilmektedirler. Hedef ülkede daha fazla kaynak sahibi olarak yaşam kalitesini artırma beklentisi göç etmek için motive eden unsurlardandır.
- **Ekonomik nedenler:** Ekonomik olarak geri kalmış yerlerde istihdam olanaklarının sınırlı olması, ücretlerin düşük olması gibi nedenler göç hareketlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Beşeri sermaye, yoksul veya geri kalmış ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru hareket etmektedir. Göç hareketleri, ekonomik açıdan geri kalmış ülkelerin gelişmelerini daha da yavaşlatabilmektedir. Göçün ekonomik nedenlerini aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

- Düşük ücret politikaları,
- Yüksek vergi oranları,
- Ekonomik istikrarsızlık,
- Gelecek endişeleri.

Bu nedenler dışında; bireysel olarak bakıldığında da göç kararını etkileyen unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlara yaş, medeni durum, eğitim, göç edilen mesafe örnek olarak verilebilir (Biçerli, 2013, 289-292):

- **Yaş:** Göçle ilgili yapılan çalışmalar, yaş ilerledikçe göç kararı alma olasılığının da düştüğünü göstermektedir. Bir kişinin yaşı ne kadar büyükse göç etme ihtimali de o kadar zayıflamaktadır.
- **Medeni Durum:** Medeni durumun da göç kararı üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Medeni durumda meydana gelen değişiklikler kimi zaman göçü de beraberinde getirmektedir. Bu gibi istisnalar dışında medeni durumdaki değişiklikler emeğin hareketini kısıtlamaktadır.

- **Eğitim:** Göç kararı alınması üzerinde etkili bir diğer unsur da eğitim seviyesidir. Eğitim ile göç etme ihtimali arasında aynı yönlü ilişki bulunmaktadır. Kişilerin eğitim düzeyleri arttıkça göç etme ihtimalleri de artmaktadır.
- **Uzaklık:** Göç edilecek mesafe ile göç kararı alınması arasında ters yönlü ilişki bulunmaktadır. Yani göç edilecek mesafe arttıkça göç kararının alınması ihtimali de düşmektedir. Bunun çeşitli nedenleri bulunmaktadır. İlk neden uzak mesafeler arasındaki göçün ekonomik maliyetlerinin daha yüksek olmasıdır. Bunun dışında psikolojik maliyetler ve uzak mesafeler için bilgi eksikliğinin daha fazla olması gibi nedenler de göç kararını etkilemektedir.

3.2.Göçün Etkileri

Göç; ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda göçün kendisi bir sonuçtur. Fakat burada karşılıklı bir etki söz konusudur. Yani göç olgusu da ekonomik ve toplumsal dönüşümlere neden olmaktadır (İçduygu, Sirkeci, 1999, 250). Göç; ne sebeple ve ne süreyle ortaya çıkarsa çıksın toplumların sosyokültürel, ekonomik ve politik yapısıyla doğrudan ilişkilidir. Göç alan ve göç veren ülkelerin yapısını doğrudan etkileme ve dönüştürme gücüne sahiptir (Akan, Arslan, 2008, 5).

Göçün ilk etkisi nüfus yapısı üzerinde görülmektedir. Göç veren ülkenin nüfusu azalırken, göç alan ülkenin nüfusu ise artmaktadır. Göçün nüfus üzerindeki etkisi sadece sayısal bir etki değildir. Çalışmak amacıyla göç edenlerin genelde genç ve erkek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla göç alan ülkedeki genç ve erkek nüfus artış göstermektedir. Göçler faal nüfusun toplam nüfusa oranı üzerinde de etkili olmaktadır. Özellikle yerleşme amacı taşımayan, kısa süreli çalışma amacıyla yapılan göçlerde göç edenler çalışmayan aile bireylerini yanlarında götürmemektedir (Seyidoğlu, 2013, 708).

3.2.1.Göç Hareketlerinin Göç Veren Ülkeye Etkileri

Göç hareketlerinin göç veren ülkeler üzerindeki etkileri aşağıdaki gibidir:

Ücret Farklılıklarına Etki: Emeğin uluslararası hareketlerinin makroekonomik açıdan temel sonuçlarından biri piyasalar arasındaki ücret farklılıklarının giderilmesi ve ekonomik etkinliğin artmasıdır. Bir ülkenin kaynakları kullanılarak üretilebilecek en yüksek reel milli gelirin üretilmesi ekonominin etkin olduğu anlamına gelmektedir. İşgücünün hareketliliği de bu amacın sağlanmasında etkili olmaktadır (Biçerli, 2013, 296). Buradaki etki sadece göç veren ülke üzerinde değildir. Karşılıklı bir etki olduğu unutulmamalıdır. Göç hareketlerinin ücretler genel düzeyine etkisi göç alan ülke üzerinde de görülmektedir.

İşsizliğin Azalması: Göç hareketlerinin genelde ekonomik açıdan geri kalmış, kısıtlı kaynaklar nedeniyle işsizlik sorunuyla baş etmeye çalışan, doğum oranları yüksek ülkelerden olması beklenir. İşgücünün bu ülkelerden hareket etmesi, işsizlik oranları üzerinde olumlu bir etki yaratabilmektedir. Bu durum emek piyasasındaki dengesizliklerin giderilmesine katkı sağlayabilmektedir (Seyidoğlu, 2013, 709).

İç Tasarrufların Artması: Göçmen işçilerin ülkelerine gönderdikleri tasarruflar gittikleri ülkede geçici veya kalıcı olmalarına göre değişiklik göstermektedir. Kalıcı olarak göç eden işçilerin kendi ülkelerine gönderdikleri tasarruflar sınırlıdır. Geçici göçmenler ise tasarruflarını kendi ülkelerine göndermekte ve yatırımlarını da yine kendi ülkelerinde yapmaktadır. Göçmenlerin tasarruf eğilimlerinin yüksek olduğu görülmektedir. Kendi ülkelerine gönderdikleri tasarruflar, ülkenin toplam tasarruf açığını giderirken yatırımları da artırmaktadır. Ayrıca ekonomik gelişme için ülkenin ihtiyaç duyduğu finansmanın kaynağı olmaktadır (Seyidoğlu, 2013, 709).

Dış Ödemeler Dengesindeki İyileşmeler: Az gelişmiş ülkelerin ihracat gelirlerinin yetersiz olması döviz darboğazlarına neden olmaktadır. Göçmen işçilerin kendi ülkelerine, tasarruf olarak ya da geride kalan aile bireylerinin geçimlerine yardımcı olmak amacıyla gönderdikleri birikimler kaynak ülke ekonomisi için önemli bir girdi yaratmaktadır. Döviz darboğazının kırılmasına ve kalkınma hızının artırılmasına destek olmaktadır (Seyidoğlu, 2013, 710).

Mesleki Eğitimler: Geçici göçmenler, göç ettikleri ülkede aldıkları mesleki eğitimler sayesinde kendi ülkelerine döndüklerinde daha yararlı elemanlar haline gelmekte ve verimlilikleri artmaktadır. Ancak bunun önünde çeşitli engeller de bulunabilmektedir. Her şeyden önce, vasıfsız göçmenler genelde eğitim gerektirmeyen emek-yoğun sektörlerde istihdam edilmektedir. Mesleki bir eğitim almamak göçmenin kararı da olabilmektedir. Kısa zamanda para kazanma hedefinde olan göçmenler mesleki eğitime önem vermemektedir (Seyidoğlu, 2013, 710).

Milli Gelir Üzerindeki Etkiler: Uluslararası işgücü hareketlerinin, göç veren ülkelerde genelde üretim ve milli geliri azalttığı görülmektedir. Uluslararası göçmenlerin kendi ülkelerindeki işlerini bırakmaları göç veren ülkenin mevcut üretim kapasitesini düşürmektedir. Özellikle, göç hareketinin nitelikli işgücünden oluşması göç veren ülkenin kaybını daha da artırmaktadır. Göçmenlerin kendi ülkelerinde işsiz olması ise kaynak ülkenin üretim ve milli geliri üzerinde etkili olmayacaktır. Hatta işsizlik oranı düşecek, mevcut milli gelir daha az insan tarafından bölüşüldüğü için ortalama gelir yükselecektir (Biçerli, 2013, 300-301).

Olumsuz Etkiler: Gelişmekte olan ülkelerde vasıfsız işgücü fazlayken nitelikli işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası işgücü akımları gelişmekte olan ülkelerden nitelikli işgücünün kaybına neden olmaktadır. Bu durumda, gelişmekte olan ülkelerin nitelikli işgücüne olan ihtiyacı sürekli artmaktadır. Göçmen işçilerin kaynak ülke açısından yarattığı bir diğer sorun da

göçün bir anlamda sermaye ihracı anlamına gelmesidir. Beşeri sermayenin göç etmesi göç veren ülke açısından bir kayıptır (Seyidoğlu, 2013, 710-711).

3.2.2.Göç Hareketlerinin Göç Alan Ülkeye Etkileri

Göç alan gelişmiş ülkeler genelde sermaye ve doğal kaynaklar yönünden zengindir. Ancak doğum oranlarının düşük olması nedeniyle bu ülkelerdeki emek arzı sınırlıdır. Bu ülkelerin göç alması ihtiyaç duydukları işgücünü temin ederek sermayenin tam kapasite ile çalışmasını, yatırımların artmasını ve ekonomik gelişmenin hızlanmasını sağlamaktadır. Göçmen işçilerin varlığı sanayi ülkelerinde ücretlerin yükselmesinin önüne geçmektedir. Böylece üretim maliyetleri düşmekte ve ülkelerin rekabet güçleri artmaktadır. Yerli işçilerin rağbet göstermediği emek yoğun sektörlerde oluşan emek arzı açıkları göçmen işçiler ile kapatılmaktadır. Göçmen işçilerin nitelikli olması ve geldikleri ülkelerin şartlarına uyum sağlamaları da hedef ülke açısından faydalıdır. Olumlu özelliklerine rağmen, göçmen işçiler hedef ülkeye bazı külfetler de yüklemektedirler. Artan nüfusun, ihtiyaçları da artmakta ve kimi zaman toplumsal ve kültürel uyumsuzlukların neden olduğu toplumsal gerilimler görülebilmektedir (Seyidoğlu, 2013, 711).

Doğru yönetildiği durumlarda göç, emek arzının düşük olduğu yüksek gelişme gösteren ülkelerde bir avantajdır. Yeni gelen göçmenler emek arzını artırarak buradaki eksikliğı gidermektedir. Ücretlerde modernizasyon sağlanmakta ve işletme maliyetlerinin artmasının önüne geçilmektedir. Böylece firmaların uluslararası rekabet koşullarından zarar görmelerinin önüne geçilmektedir (Bayraklı, 2007, 42).

Uluslararası emek göçü, göç alan ülkenin milli gelir ve üretim düzeylerini etkilemektedir. Göçmenlerin çalışma hayatına katıldığı durumlarda bu etki olumlu olurken; göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olmaması hem göç alan ülkedeki işsizliğı artırmakta, hem de kişi başına milli geliri düşürmektedir. İşsizliğin artması ve göçmenlerin işgücü piyasasında dezavantajlı durumda olması toplumdaki suç oranlarını da etkileyebilmektedir. Toplumsal huzurun olumsuz etkilendiğı bu tür durumlar göçmenlere yönelik tepkiler doğurabilmektedir.

Göçün bir diğer boyutu da beyin göçleridir. Beyin göçünün temel nedeni ülkeler arasındaki ücret farklılıklarından çok, ülkeler arasındaki çalışma koşullarının farklılığıdır. Ayrıca; kendini geliştirme fırsatlarının dar olması da bireyleri göç kararı almaları yönünde motive edebilmektedir. Beyin göçü; beşeri sermayenin az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere hareket etmesidir (Aktaş, 2014, 42). Beyin göçü, göç alan ülkedeki nitelikli işgücünü artırmakta ve araştırma geliştirme faaliyetlerini olumlu etkilemektedir.

Göç alan ülkelerin, göçmenlere yönelik olarak uyguladıkları politikalar göçün sonuçlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Göç alan ülkenin uygulayacağı etkili bir politika, göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştıracaktır. Uygulanan politikanın verimsiz olması göçmenlerin entegre

olmasını zorlaştırarak toplumsal gerilimlere neden olabilecektir. Ancak bunun tam tersi de mümkündür. Yani; göçmenlere uygulanan politikaların, ülkenin yerlilerince tepki çekmesi olanağı da bulunmaktadır. Göçmenlerin kendilerinden daha fazla hakka sahip olduğunu ve toplumsal olarak bir eşitsizlik bulunduğunu düşünen ülke vatandaşları göçmenlere tepki duyabilmekte ve böylece ırkçılık hareketleri yükselebilmektedir.

Göç alan ülkede nüfusun artması konut, okul, yol, hastane gibi sosyal sabit sermaye yatırımlarının artırılması ihtiyacı yaratmaktadır (Bayraklı, 2007, 43). Artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak için alt yapı hizmetlerinin düzenlenmesi zorunluluğu doğmaktadır. Belediyelere ek bütçeler verilmekte ve kamu harcamaları artmaktadır.

Göç hareketleri özellikle temel gıda maddelerine olan talebi artırmakta ve enflasyon oranlarında artışa neden olmaktadır. Göçün yoğun olduğu ve nüfusun sürekli arttığı illerde fiyatlar genel düzeyi yükselmekte ve kimi zaman bölgesel enflasyon oranları ortaya çıkabilmektedir.

Uluslararası emek göçü işçi örgütlerinin karşı tavır takınmasına neden olabilmektedir. Olumsuz tavrın nedeni göçmenlerin yerli işçiler üzerinde yarattığı negatif dışsallıktır. Bir ülkeye emek göçünün olması bu ülkedeki emek arzının artmasına ve ücretlerin düşmesine neden olabilmektedir. Ancak ücretlerdeki bu düşüşün bazı istisnaları da olabilmektedir. Göçmen işçilerin yerli işçilerle “ikame” değil, “tamamlayıcı” nitelikte olması yerli işçilere olan talebin ve ücretlerin artmasına neden olmaktadır (Biçerli, 2013, 302).

Göç alan ülkede emek arzı artışına bağlı olarak daha fazla üretim yapılabilen ve milli gelir artmaktadır. Göçmen işçiler ile yerli işçilerin birbirini ikame etmeleri durumunda ise ücretler düşmektedir. Buradaki kazanç işverenlerin lehine olmaktadır (Biçerli, 2013, 303). Yerli işçiler ile göçmen işçilerin işgücü piyasasındaki rekabetleri ücretlerin düşmesine neden olmakta, yedek işgücü ordusu işçileri daha düşük ücretlerle daha kötü şartlar altında çalışmaya mecbur etmektedir.

4.TÜRKİYE'DE GÖÇ YÖNETİMİNİN YASAL DÜZENLEMELERİ VE KURUMSAL YAPI

Tarihin her döneminde görülen ve toplumları birçok açıdan etkileme gücüne sahip olan göç hareketlerinin sadece ulusal çabalarla kontrol edilmesi mümkün değildir. Göçün küresel kuruluşların ilgi alanına girmesi ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur.

Bu bölümde göç yönetiminin yasal düzenlemeleri ve bu amaca yönelik kurumsal yapı üzerinde durulacaktır.

4.1.Göç Yönetiminde Uluslararası Düzenlemeler

Uluslararası hukukun en önemli konularından biri sığınmacılık sorunu olduğu için bölgesel ve küresel düzeyde çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Bu düzenlemeleri sözleşmeler, anlaşmalar ve protokoller olarak sınıflandırmak mümkündür. Göç konusunda Türkiye'nin tarafı olduğu uluslararası sözleşmeler (Sözleşmeler. [09.02.2019]. http://www.goc.gov.tr/icerik6/sozlesmeler_327_340_341_icerik):

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi,
- Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme,
- Göçmen İşçinin Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi,
- Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Sözleşme,
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi,
- Avrupa Konseyi İnsan Ticaretine Karşı Eylem Sözleşmesi.

Uluslararası anlaşmalar (http://www.goc.gov.tr/icerik3/anlasmalar_327_340_342, [09.02.2019]):

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Romanya Hükümeti Arasında Kendi Vatandaşlarının ve Ülkelerinde Yasadışı Konumda Bulunan Yabancıların Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma,
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Uluslararası Göç Örgütü Arasında Örgütün Türkiye'deki Hukuki Durumu, Ayrıcalıkları ve Dokunulmazlıkları Hakkında Anlaşma,

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi Arasında İşbirliği Anlaşması,
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Yasadışı Göçmenlerin Geri Kabulüne Dair Anlaşma,
- Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı ve Belarus Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Arasında İnsan Ticareti Ve Yasadışı Göç İle Mücadele Alanında İşbirliği Mutabakatı Zaptı,
- Uluslararası Göç Örgütü Kuruluş Anlaşması.

Uluslararası protokoller (Uluslararası Protokoller. [09.02.2019].
http://www.goc.gov.tr/icerik3/protokoller_327_340_343):

- Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'ne Ek Kara, Deniz Ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol,
- Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü.

Göç yönetiminde görevli uluslararası kuruluşlar; BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü, Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi'dir.

4.1.1.1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi

1951 tarihli BM Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, sığınmacılarla ilgili en önemli uluslararası düzenleme olma özelliği taşımaktadır. 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan sözleşmeyi, Türkiye 29 Ağustos 1961 tarihinde 359 sayılı kanunla "sözleşmenin hiçbir hükmünün, mülteciye Türkiye'de Türk uyruklu kişilerin haklarından fazlasını sağlayamayacağı" şartıyla onaylamıştır.

Sözleşmenin 1/A-2. maddesine göre "mülteci" şu şekilde tanımlanmaktadır (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme):

"1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır. Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır."

Sözleşmenin 1/B-1. maddesine göre;

"İşbu Sözleşme'nin amaçları bakımından kısım A, Madde 1'deki "1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar" ifadesi ya,

(a) "1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar" veya

(b) “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme’yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme’ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.”

1/b-1. maddedeki coğrafi sınırlamaya dair aşağıdaki gibi bir madde de bulunmaktadır:

(2)a şıkkını kabul eden her Taraf Devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine göndereceği bir notla, b şıkkını kabul ettiğini duyurarak yükümlülüklerini genişletebilir.”

Bu madde ile Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle göç edenlere de “mültecilik” statüsü tanınmasının önü açılmıştır.

Maddelerden görüldüğü gibi mülteci tanımının bazı unsurları bulunmaktadır:

- Tarihi ve coğrafi unsur,
- Belirli sebeplerin mevcut olması,
- Zulme uğranacağından haklı sebeplerle korkma,
- Ülke dışında bulunma,
- Ülkesinin korumasından yararlanamama.

Tarihi ve coğrafi unsurdan kastedilen, sözleşmenin “1951 yılından önce, Avrupa’da meydana gelen olaylar” şartı taşımasıdır. Bu kısıtların ortadan kaldırılması düşüncesiyle 1967 yılında “Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü” kabul edilmiştir.

4.1.2.Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü

Cenevre’de 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme 1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar sonucunda mülteci olan kişileri kapsamaktadır.

1967 Protokolü ile Cenevre sözleşmesindeki tarih kısıdı kaldırılmış, coğrafi kısıt ise ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır. Türkiye, 1967 protokolünü 1 Temmuz 1968 tarihinde coğrafi kısıt ile kabul etmiştir.

4.1.3.Uluslararası Göç Örgütü

1951 yılında Cenevre, İsviçre merkezli olarak kurulmuştur. 169 üye ve 8 gözlemci devletten oluşmaktadır. Resmi dilleri; Arapça, İngilizce, Çince, Fransızca, Rusça ve İspanyolca’dır. Uluslararası Göç Örgütü, hükümetlerle, hükümetler arası ve hükümet dışı ortaklarla yakın ilişkiler ile çalışmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü’nün amaçları aşağıdaki gibidir (Uluslararası Göç Örgütü. [09.02.2019].

<https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/IOM%20TR.pdf>):

- Düzenli ve insani şartlara sahip göç hareketlerinin sağlanmasına yardımcı olmak,
- Göç konusundaki uluslararası işbirliğini teşvik etmek,
- Göç süreçlerinde ortaya çıkan sorunlara çözüm bulunmasını teşvik etmek,
- İhtiyaç sahibi göçmenlere yardım etmek.

19 Eylül 2016 tarihinde New York'ta yapılan BM Mülteciler ve Göçmenler Zirvesi'nde William Lacy Swing'in imzasıyla örgüt, resmi olarak Birleşmiş Milletler'in bağlı kuruluşu haline gelmiştir. Uluslararası Göç Örgütü'nün çalışmalarını dört başlıkta toplamak mümkündür (<http://www.unicankara.org.tr/language/tr/bm-sistemi-bm-turkiye/#IOM>, [10.02.2019]):

- **Göç ve Kalkınma:** Göç hareketlerinin ekonomik ve toplumsal olarak fayda sağlaması,
- **Göçün Kolaylaştırılması:** Göç hareketleri için aile birleşimi, öğrencilerin göç etmesi gibi yasal yolların desteklenmesi,
- **Göçün Düzenlenmesi:** İnsan ticareti, düzensiz göç gibi yasadışı yollarla göç ile mücadele edilmesi,
- **Zorunlu Göç:** Mültecilerin üçüncü ülkelere yerleştirilmesi ve doğa ya da insan kaynaklı afetler nedeniyle ülkelerinden edilmiş kişilere yardım edilmesi.

Uluslararası Göç Örgütü'nün Türkiye'deki ilk ofisi 1991 yılında, Körfez Savaşı'ndan sonra açılmıştır. Resmi üyelik ise Kasım 2004'te gerçekleşmiştir. İlk amaçları Iraklı mültecilerin yeniden yerleştirilmesi olmuştur. Daha sonra ise göç yönetimi alanında da faaliyet göstermeye başlamışlardır. Uluslararası Göç Örgütü Ağustos 2014'ten itibaren yaklaşık 1 milyon Suriyeliye çeşitli kanallarla yardım faaliyetlerinde bulunmuştur (<http://www.unicankara.org.tr/language/tr/bm-sistemi-bm-turkiye/#IOM>; [10.02.2019]):

- Temel ihtiyaç malzemelerine ulaşımlarının sağlanması,
- Nakit para yardımı ve mutfaklar aracılığıyla yemek yardımı yapılması,
- Eğitim çağındakilere okul ulaşımı, örgün olan ve olmayan öğretime erişim sağlanması,
- Psikolojik destek, dil dersleri, hukuki danışmanlık hizmetleri, kamu bilgilendirme kampanyaları,
- Sağlık danışmanlığı,
- İş edindirme bu hizmetlerden bazılarıdır.

4.1.4.Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi

Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi 1993 yılında kurulmuştur. BM gözlemci statüsündedir. Üye ülkeler: Avusturya (1993), Bosna-Hersek (2012), Bulgaristan (2003), Hırvatistan (2004), Çek Cumhuriyeti (2001), Macaristan (1995), Malta (2018), Makedonya (2015), Polonya (2003), Portekiz (2004), Romanya (2011), Sırbistan (2014), Slovakya (2006),

Slovenya (1998), İsveç (2002), İsviçre (1993) ve Türkiye'dir (2018). 90'dan fazla ülkede faaliyet göstermektedir. Göç yolları boyunca verimli işbirlikleri oluşturmayı hedeflemektedir. Öncelikli bölgeler Afrika, Orta ve Güney Asya, Avrupa ile Orta Doğu'dur. Üye devletlerden, Avrupa Komisyonu'ndan, BM'den ve diğer çok taraflı kurumlardan fon almaktadır. Avrupa Birliği (AB) ve BM dahil olmak üzere 200'den fazla ortakla işbirliği yapmaktadır. Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi'nin öncelikli amaçları aşağıdaki gibidir (<https://www.icmpd.org/about-us/>, [10.02.2019]):

- Uzun vadeli göç politikaları geliştirilmesi,
- Göç hareketlerinde erken uyarıyı kolaylaştırmak, kök nedenlerle mücadele etmek,
- İltica ve mülteci politikalarını koordine etmek,
- Göç konusunda uluslararası işbirliğini ve bu alandaki ilgili çalışmaları teşvik etmek.

Kuruluşun görevleri göç eğilimlerindeki gelişmelere bağlı olarak analiz edilip değiştirilebilmektedir.

4.1.5.Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), 2. Dünya Savaşı'ndan sonra evlerini kaybeden Avrupalılara yardım etmek amacıyla 1950 yılında BM Genel Kurulu tarafından kurulmuştur. Görev süresi 3 yıl olarak öngörülmüştür; ancak günümüzde çalışmalarına devam etmektedir. Faaliyet gösterdiği süre boyunca 50 milyondan fazla mülteciye yardım etmiştir. Çalışmaları sebebiyle 1954 ve 1981 yıllarında olmak üzere iki kez Nobel Barış Ödülü almıştır (Tarihçe. [10.02.2019]. <https://www.unhcr.org/tr/unhcrnin-tarihcesi>).

Türkiye, UNHCR üyeliğini resmileştiren Ev Sahibi Ülke Anlaşması'nı 1 Eylül 2016'da imzalamıştır. Ankara merkez ofisinin dışında İstanbul, İzmir, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Van'da da ofisleri bulunmaktadır. UNHCR'nin temel amacı mültecilerin haklarını korumak, bireylerin sığınma talebinde bulunma hakkını kullanabilmesini sağlamak ve vatansız kişilere yardım etmektedir. Türkiye UNHCR'nin temel amaçlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (UNHCR'nin Amaçları. [11.02.2019] <https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr>):

- BM kuruluşlarının Suriye mülteci kriziyle ilgili çalışmalarına liderlik etmek ve bu çalışmalardaki koordinasyonu sağlamak,
- Uluslararası koruma ihtiyacı içinde olan kişilere koruma ortamını sağlamak ve bu kişilerin sosyal destek mekanizmalarına erişiminin önünü açmak,
- Barınma merkezlerinde ve barınma merkezlerinin dışında yaşayan mültecilere insani yardım sağlamak,

- Ulusal sığınma sisteminin güçlendirilmesine yönelik çalışmalara katkı sağlamak,
- Suriyeli olmayan sığınmacıların kayıt işlemlerini tamamlamak,
- Suriyeli olmayan sığınmacıların mülteci statü belirleme işlemlerini gerçekleştirmek ve üçüncü ülkeye yeniden yerleştirmek.

4.2.Göç Yönetiminde Ulusal Düzenlemeler

Türkiye’de göçü yönetmek, politika belirlemek ve uygulamakla görevli kurumsal yapılanma oldukça yenidir. Geçmişte bu alandaki görevlerin bazıları İçişleri Bakanlığı’na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü’nün Yabancılar Şubesi ve valilikler tarafından yerine getirilmekteydi.

Bu alanda görevli kurum ve kuruluşlarının belirlenmesi, görev alanlarının kesin olarak çizilmesi oldukça yenidir. Sürecin hızlandırılması AB üyelik sürecinde ilgili müktesebatin uyarlanması ve yoğun düzensiz göçlerin bu alandaki rollerin belirginleşmesini zorunlu kılmasından sonra olmuştur (Demirhan ve Aslan, 2015, 46).

Türkiye’de göç yönetiminin temel ilkeleri YUKK ile belirlenmiştir. YUKK dışındaki ikincil düzenlemelerin bazıları aşağıdaki gibidir (Yönetmelikler. [12.05.2019] http://www.goc.gov.tr/icerik3/yonetmelikler_327_333_336):

- Doğrudan Yabancı Yatırımlarda Yabancı Uyraklı Personel İstihdamı Hakkında Yönetmelik,
- Türkiye’de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik,
- Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği,
- Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği,
- Geçici Koruma Yönetmeliği,
- İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik,
- Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik,
- Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik.

4.2.1.Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 4 Nisan 2013 tarihinde kabul edilmiştir. Toplam 126 madde ve 5 kısımdan oluşmaktadır (YUKK):

- Birinci kısımda yasanın amaç ve kapsamı,
- İkinci kısımda Türkiye’ye giriş yapan yabancıların vize ve ikamet işlemleri ile sınır dışı edilme durumları,

- Üçüncü kısımda uluslararası koruma,
- Dördüncü kısımda yabancılar ve uluslararası korumaya ilişkin ortak hükümler,
- Beşinci kısımda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile Göç Politikaları Kurulu'nun görev ve yetkileri anlatılmış; merkez, taşra ve yurtdışı teşkilatları hakkında bilgi verilmiştir.

Kanunun amacı 1. maddede şu şekilde belirlenmiştir:

MADDE 1 – (1) Bu Kanunun amacı; yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir.

YUKK'un 61, 62 ve 63. maddelerinde Türkiye'den uluslararası koruma talep eden yabancıların başvurularının olumlu değerlendirilmesi sonrası aldıkları mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri tanımlanmıştır (6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu):

MADDE 61 – (1) Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir.

MADDE 62 – (1) Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir.

MADDE 63 – (1) Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri dışında geçici koruma statüsü 91. Maddede düzenlenmiştir:

MADDE 91 – (1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir. (2) Bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Cumhurbaşkanı tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

YUKK ile birlikte uluslararası hukukta yer alan geri gönderme yasağı Türk hukukunda da yer almıştır (Kaya, Yılmaz-Eren, 2014, 25). İlgili madde aşağıdaki gibidir (YUKK):

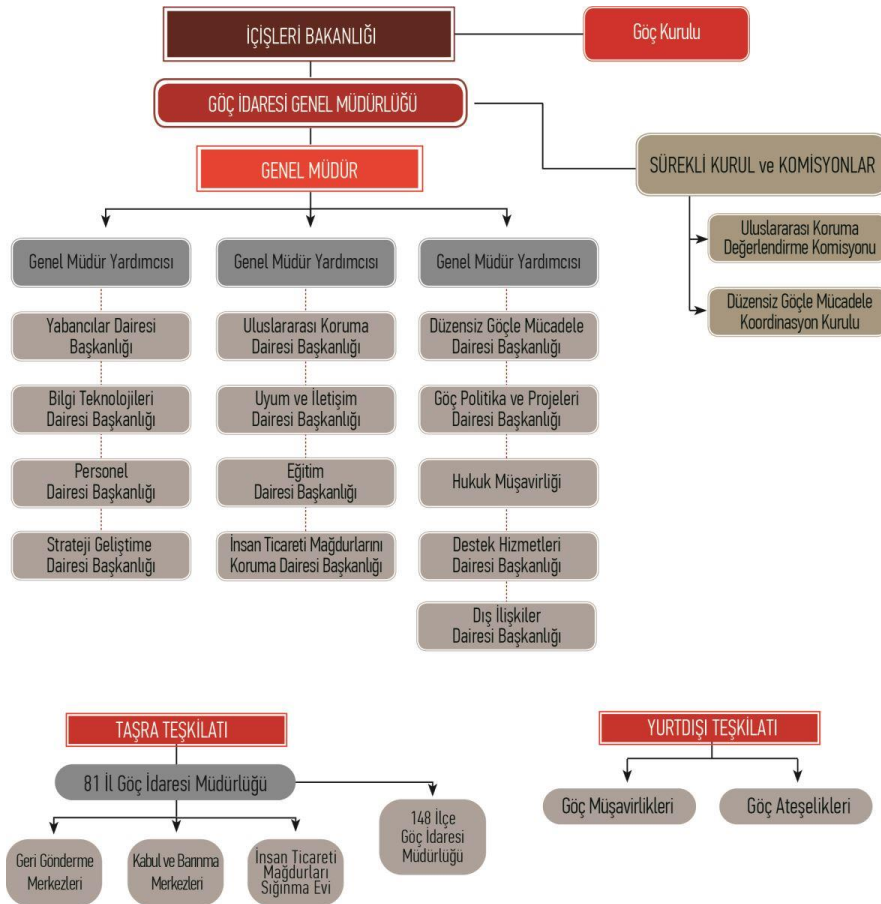
MADDE 4 – (1) Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez.

YUKK'un kimi maddeleri 2 Temmuz 2018 tarihli, 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 71. maddesi ile değiştirilmiştir.

YUKK'un hükümlerinin yürütülmesi 126. madde ile Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır.

4.2.2. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 6458 sayılı YUKK ile İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak kurulmuştur. Kanununun 103. maddesi genel müdürlüğün kuruluşunu düzenlemekteydi. Ancak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu ile görev ve yetkilerinin anlatıldığı maddeler 2 Temmuz 2018 tarihli, 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 71. maddesi ile kaldırılmıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün teşkilat yapısı aşağıdaki gibidir:

Sekil 1: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Teşkilat Yapısı

(Teşkilat Şeması. [13.02.2019] http://www.goc.gov.tr/icerik3/teskilat-semasi_273_274_281)

4.2.3.Göç Kurulu

04 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı YUKK ile “Göç Politikaları Kurulu” adıyla kurulmuştur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte, 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kaldırılmış ve 13 Eylül 2018 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 17 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile “Göç Kurulu” ismiyle yeniden yapılandırılmıştır (http://www.goc.gov.tr/icerik3/goc-kurulu_409_568_569, [13.02.2019]).

Göç Politikaları Kurulu’nun görevleri şu şekilde belirtilmiştir (Göç Politikaları Kurulu. [11.02.2019]. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-politiklari-kurulu_453_454):

- Göç politikalarının ve stratejilerinin belirlenmesi, uygulanmasının takibi,
- Göç stratejilerinin belgelerinin hazırlanması,
- Kitlesele göç alınması halinde uygulanacak yöntemlerin ve önlemlerin belirlenmesi,
- Türkiye’ye toplu halde kabul edilecek yabancıların ülkeye giriş ve ülkede kalışlarıyla ilgili esasların belirlenmesi,
- Mevsimlik işler için göç edeceklere yönelik esasların belirlenmesi,
- Yabancıların uzun dönem ikamet izinlerinin şartlarının belirlenmesi,
- Diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla göç alanında işbirliği yapılması,
- Göç alanında görevli kurum ve kuruluşlar arasındaki koordinasyonun sağlanması.

Göç Kurulu, son toplantısını 24.01.2019 tarihinde yapmıştır. İçişleri Bakanı başkanlığındaki toplantıya İçişleri Bakan Yardımcısı, Göç Kurulu Genel Müdürü, Adalet Bakan Yardımcısı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakan Yardımcısı, Dışişleri Bakan Yardımcısı, Hazine ve Maliye Bakan Yardımcısı, Kültür ve Turizm Bakan Yardımcısı, Sağlık Bakan Yardımcısı, Ulaştırma ve Altyapı Bakan Yardımcısı, Yükseköğretim Kurulu Başkan Vekili, Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkan Yardımcısı, Jandarma Genel Komutanı, Emniyet Genel Müdürü, Sahil Güvenlik Komutanı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanı, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkan Yardımcısı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkan Yardımcısı, İç Güvenlik Stratejileri Dairesi Başkanı, Türk Kızılayı Genel Müdürü, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürü, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürü, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdür Vekili, MSB Lojistik Genel Müdür Yardımcısı katılmıştır. Bu toplantıda, göç alanındaki mevcut duruma dair 2017-2018 yıllarının karşılaştırmalı analizi ile “Türkiye’deki Yabancıların Statülerine Göre İhtiyaç Analizi” yapılmıştır (http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-kurulunun-yedincisi-gerceklestirildi_350_359_12004_icerik; 14.02.2019).

4.3. Türkiye’de Göç Yönetimi

Göç süreci, özellikle kitlesel göçler, beraberinde iki temel sorunu da getirmektedir. Bu sorunlardan ilki devletlerin göç yönetimini nasıl düzenleyeceği ile ilgilidir. Göçmenlerin topluma uyumlarının sağlanması da bir diğer problemdir. 2011 yılında Suriye’de başlayan savaş yaklaşık 6,5 milyon Suriyelinin Türkiye, Lübnan, Ürdün ve diğer ülkelere göç etmesine neden olmuştur. Suriye’den göç hareketleri başladığında Türkiye savaştan kaçan Suriyelilere sınırlarını açmıştır. Coğrafi ve kültürel yakınlık ile uygulanan açık kapı politikası sonucunda Türkiye büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Bugün, en fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke Türkiye’dir. Dolayısıyla, göçün bir kriz olmaktan çıkarılması için göç sürecinde uygulanacak politikaların doğru ve kapsamlı olması hayati öneme sahiptir. Göçün başladığı günden itibaren Türkiye; açık kapı politikası, sığınmacıların temel ihtiyaçlarının karşılanması ve geri göndermeme ilkelerine bağlı kalmıştır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018, 243, 244, 253).

Suriye’den Türkiye’ye yapılan göçler kitlesel olduğundan, bireysel uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu yüzden kayıtlı Suriyeli göçmenlere “geçici koruma” statüsü verilmiştir. Geçici koruma statüsü verilen göçmenlere “Geçici Koruma Kimlik Belgesi” verilmekte ve yabancı kimlik numaraları ile ikamet ettikleri illerde sağlık ve eğitim hizmetleri, iş piyasalarına erişim, sosyal yardım ve hizmetler, evlilik, bankacılık gibi hizmetler için abonelik ve araç kaydı işlemlerinden faydalanabilme imkanı tanınmaktadır. Ayrıca, Suriyelilerin kalması için geçici barınma merkezleri oluşturulmuştur. Bu merkezlerde yaşayan göçmenler ekonomik açıdan en zayıf kesimi oluşturmaktadır. Geçici barınma merkezlerindeki göçmenlerin eğitim ve sağlık hizmetleri karşılanmakta, beslenmelerine yönelik sosyal yardımlar yapılmakta, meslek edinme ve beceri kursları verilmekte, psikolojik destek sağlanmaktadır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018, 244, 248).

Göç ve uyum sürecinin daha etkin yönetilebilmesi için Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Suriyelilerin kayıt işlemleri tamamlanmış ve ikinci aşama olarak da kayıtlar güncellenmeye başlamıştır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün devam eden 18 adet projesi bulunmaktadır. Bu projeler aşağıdaki gibidir (Devam Eden Projeler. [05.05.2019]. https://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-idaresi-genel-mudurlugunun-devam-eden-projeleri_409_570_3609_icerik):

- Türkiye’de Düzensiz Göçmenlerin Destekli Gönüllü Geri Dönüşü ve Yeniden Organizasyonu,
- Suriye Krizinin Etkilerinin Azaltılması İçin Ulusal Kurumların Desteklenmesi Projesi,

- AB-Türkiye 18 Mart Mutabakat Zaptının Uygulanmasının Desteklenmesi,
- Türkiye’de Göç Politikalarının Geliştirilmesinin Desteklenmesi,
- Türkiye’deki Düzensiz Göçmenlerin Gönüllü Destekli Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon Programı,
- Uluslararası İnsan Hakları Standartları Çerçevesinde Geri Gönderme Merkezlerinin Kapasitelerinin Geliştirilmesinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Çabalarının Desteklenmesi,
- Türkiye’nin Ulusal İltica Sisteminin Güçlendirilmesi,
- Türkiye’nin Göç Yönetimi İle İlgili Çalışmalarının Desteklenmesi,
- Türkiye’nin İltica Başvurusu Alanında Bölgesel ve Uluslararası Yükümlülüklerle Uyumunun Artırılması,
- Göçmen Mevcudiyet Tespiti Programı,
- Çocukların Korunması Projesi,
- Türkiye’de Kalkınmaya Duyarlı Göç Politikalarının Uygulanmasına Destek Projesi,
- Türkiye’deki Göçmenlerin ve Mültecilerin Haklarının Korunması,
- Etkili Uyruk Tespiti İçin Kapasite Geliştirme,
- Göç ve Uluslararası Koruma Alanındaki Sivil Toplum ile Teknik İşbirliği,
- Göç ve Uluslararası Koruma Konularında Farkındalığın Artırılması,
- Geri Gönderme Merkezlerinin Bakım ve Onarımı Tefrişatı,
- İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin Desteklenmesi Projesi.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün tamamladığı proje sayısı ise 45’tir ve bu projeler aşağıdaki gibidir (Biten Projeler. [05.05.2019]. https://www.goc.gov.tr/icerik3/goc-idaresi-genel-mudurlugunun-biten-projeleri_409_570_3608):

- Türkiye’nin Göç Yönetimi Genel Politika Çerçevesi Oluşturma ve Uygulama Çabalarının Göç ve İltica Yol Haritası ve İnsan Ticareti İle Mücadele Ulusal Eylem Planı Ekseninde Desteklenmesi,
- Türkiye’nin Göç Yönetiminde Yeni Mevzuat Oluşturma Çabalarına Destek,
- Göç Yönetiminde Ulusal Kamu Sağlığı Standartları’nın İyileştirilmesi,
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün Kurumsal Yapılanmasına Destek Projesi,
- Türkiye’nin Düzensiz Göçle İlgili Strateji ve Eylem Planının Geliştirilmesi Çabalarının Desteklenmesi,
- Türkiye’ye Yönelik Kitleli Akınlar: Türkiye’nin Örnek Uygulamaları ve Liderliği, Uygulanan Politikalar ve Bu Politikaların Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Değerlendirme, Yük Paylaşımı Gerçeği,
- Kabul ve Geri Gönderme Merkezlerinin Tesisi,

- AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşmasının (Çift Taraflı İşbirliği) Uygulanması İçin İnsan Hakları Temelinde Bir Çerçeve Oluşturulması Üzerine GİGM'e Destek,
- Türkiye'deki Uluslararası Göçün Anahtar Trendleri ve Kaynaklarının Kapsamlı Değerlendirilmesi,
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Merkez ve Taşra Personelinin Eğitim Programının Desteklenmesi,
- Kabul ve Geri Gönderme Merkezleri'nin Tesisi- Aşama II (Tefrişat),
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Kapasitesinin Güçlendirilmesi,
- Türkiye'deki Uydu Kentlerde Yaşayan Sığınmacıların Sosyo-Ekonomik Profili,
- Türkiye'deki Afganistan Uyraklı Uluslararası Koruma Başvuru ve Statü Sahipleri Üzerine Bir Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları,
- Kamp Dışı Suriyelilerin Kayıt Altına Alınması Kapasitesinin Artırılması,
- Suriye Savaşı ve Mülteci Sorununun İnsan Ticareti Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi Projesi,
- Türkiye'de Göçmen İşgücüne Yönelik Arz ve Talebin Sektörler Bazında Değerlendirilmesi, Geçici ve Döngüsel Göç Bağlamında Mevsimlik Göçmen İşçilerin Ekonomik ve Sosyal Etkilerinin Analizi,
- Düzensiz Göç Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planının Karma Göç Akımları Odaklı Uygulanması,
- İnsan Ticareti Mağdurlarının Korunması,
- Ülkemizde Yasal Olarak İkamet Eden Yabancıların Profili ve Yaşam Koşullarının Araştırılması,
- Kent Ortamında Yaşayan Uluslararası Koruma İhtiyaç Sahiplerine Yönelik Koruma Stratejilerinin Geliştirilmesi,
- Sessiz Destek: Türkiye'de Kalkınmaya Duyarlı ve Uyumlu Bir Göç Politikası Çerçevesinin Desteklenmesi,
- Menşe Ülkelerde Çıkış Öncesinde Seyahat Belgesi ve Vize Kontrol Sistemleri,
- Münferit Geri Kabul Taleplerinin Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın Hükümleri Doğrultusunda Ele Alınması Konusunda GİGM Personeline Eğitim Verilmesi,
- GİGM'de Stratejik Risk Analiz Kapasitesinin Oluşturulmasının Desteklenmesi,
- Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Yabancıların İnsan Ticaretine Konu Olmalarının Önlenmesi,
- Türkiye'de Sürdürülebilir İltica Kapasitesinin Geliştirilmesinin Desteklenmesi,
- Gönüllü Geri Dönüş,

- Göç Yönetiminin Güçlendirilmesiyle Türkiye'nin Göç Krizine Müdahale Çabalarına Destek Verilmesi,
- Yabancı Savaşçılar Sorununun Göç Boyutunun Güçlendirilmesi,
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Kurumsal Kapasitesinin Geliştirilmesine Destek Projesi (İngiltere Faz II Projesi),
- Geri Gönderme Merkezlerinin Kabul Koşullarının Sağlamaştırılması,
- Antalya'da Tarım Sektöründe Çalışan Suriyeli Ailelerin Çocuklarının İhtiyaçlarının Tespiti,
- Göçmenlerin ve Mültecilerin Uyumunun Desteklenmesi Amacıyla MEB ve GİGM İşbirliğinde Uyum Kursu Müfredatının Geliştirilmesi,
- Ulusal İltica Karar Prosedürlerinin Güçlendirilmesi,
- AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın Uygulanması İçin İnsan Hakları Odaklı ve Etkili Bir Sistemin Kurulmasında Türkiye'nin Desteklenmesi,
- İnsan Ticaretiyle ve Organize Suçlarla Mücadele-Aşama II,
- Destekli Gönüllü Geri Dönüş Projesi,
- Ulusal Uyum Politikalarının Geliştirilmesinde Türkiye'nin Desteklenmesi,
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün Operasyonel ve Stratejik Kapasitesinin Güçlendirilmesi Projesi-Faz III,
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün İltica Karar Verme Kapasitesinin Desteklemesi Projesi,
- Türkiye'de İnsan Ticaretinin Önlenmesi, Tespiti ve Mücadelesi Projesi,
- Online Bilgi Platformu ve Göç Üzerine Farkındalık Artırma Yoluyla Türkiye'de Uyumun (Göçmen Entegrasyonu ve Göçmenlerin Sosyal Uyum) Güçlendirilmesi İçin Türkiye'nin Desteklenmesi Projesi,
- Geçici Koruma Altındaki Suriyelilere Yardım Sağlanması İçin Türkiye'ye Destek,
- Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Yabancıların Kişisel Verilerinin Doğrulanması.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü daha çok kayıt işlemlerini yaparken, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) göç sürecinin koordinasyonunda görevlendirilmiştir. AFAD sağlık, eğitim, işgücü piyasasına erişim, sosyal, kültürel faaliyetler ve dil eğitimi gibi uyum konularının koordine edilmesinde önemli görevler üstlenmiştir. Kitlesele göçlerin yoğunluğu göz önüne alındığında, göçe yönelik politika ve Türkiye'nin göç politikalarını ve stratejilerini belirlemek ve bunların uygulanmasını takip etmek amacıyla da Göç Politikaları Kurulu kurulmuştur. Uyum sürecinin bir strateji çerçevesinde yürütülmesi toplumsal kabulün sağlanması açısından önemlidir. Göç hareketlerinin artması, özellikle geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin bilgi ihtiyaçlarında artış olmasına neden olmuştur. Bu ihtiyacın karşılanması için Türkçe, İngilizce,

Arapça, Rusça, Almanca ve Farsça olmak üzere 6 dilde kesintisiz hizmet veren Yabancılar İletişim Merkezi (YİMER) kurulmuştur. YİMER'in amacı göçmenlerin vize, ikamet, uluslararası koruma, geçici koruma gibi konulardaki bilgi taleplerini karşılamak ve uyum süreçlerini kolaylaştırmaktır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018, 249-250).

Göçmenlerin toplumsal uyumunun sağlanması için alınan başlıca önlemler şu şekildedir: geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi, işgücü piyasasına erişimi, sosyal destek ve hizmet verilmesidir. Suriyeli göçmenlerin eğitimine devam etmesi konusunda MEB, Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü koordineli bir şekilde çalışma yürütmektedir. Göçmenlerin eğitimlerine devam edebilmeleri toplumsal uyumlarının sağlanması için çok önemli bir adımdır. Eğitim sayesinde göç ettiklerini ülkenin dilini öğrenen göçmenler ayrıca ileride meslek sahibi olmaları için gerekli alt yapıyı da oluşturmaktadır. Suriyeli göçmenler eğitimlerine devlet okulları ve geçici eğitim merkezlerinde devam etmektedir. Geçici eğitim merkezlerinde, gönüllü Suriyeli öğretmenler de çalışmaktadır. Resmi olarak öğretmen olmayan bu kişilere aylık maddi destek verilmektedir. Öğretmenlerin sığınmacılık konusunda bilgilendirilmesi ve öğrencilerine bu anlamda da destek olabilmeleri önemlidir (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018, 254-255).

Suriye'deki iç karışıklıkların devam etmesi ve göçmenlerin ülkelerine geri dönememeleri göç alanında iyi bir eğitim politikası belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü bünyesinde Mayıs 2016'da "Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı" faaliyet göstermeye başlamıştır. Başta Suriyeli çocuklar olmak üzere yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim entegrasyonunun sağlanması yolundaki adımlar artırılmıştır (MEB, 2018, 7). Başta geçici koruma statüsündeki Suriyeliler olmak üzere, çeşitli nedenlerle eğitimine ara vermek durumunda kalmış 9-15 yaş aralığındaki yabancı uyruklu öğrencilerin yaşlılarıyla eşit şartlarda eğitim almasını sağlamak için "Yabancı Uyruklu Öğrencilere Yönelik Telafi Eğitimi Çerçeve Öğretim Programı" hazırlanmıştır. Bu program, Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü tarafından AB hibesi ile finanse edilen "Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi" kapsamında açılacak olan "Telafi Eğitimleri"nde kullanılmak amacıyla hazırlanmıştır. Yabancı Uyruklu Öğrencilere Yönelik Telafi Eğitimi Çerçeve Öğretim Programı, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığı 2015-2019 Stratejik Planı, Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği, Millî Eğitim Bakanlığı Örgün ve Yaygın Eğitim Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi temel alınarak hazırlanmıştır. Temel amaç; herkesin eğitimden eşit ve adil bir şekilde yararlanmasının sağlanmasıdır (MEB, 2018, 3-6). Çerçeve Eğitim Programı'nda Türkçe, Matematik, Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Rehberlik

dersleri verilmekte ve yabancı öğrencilerin entegrasyonu hedeflenmektedir (MEB, 2018, 8). 4 seviyeden oluşan program sarmal bir anlayışta uygulanmaktadır ve seviyeler şu şekilde belirlenmiştir (MEB, 2018, 11):

- **1-3 A Seviyesi:** Türkçe bilmeyen veya okuryazar olmayan 9-15 yaş arası yabancı uyruklu çocuklar bu seviyede eğitim görmektedir. Türkçe ve Rehberlik dersleri alınmaktadır.
- **1-3 B Seviyesi:** Programı izleyebilecek düzeyde Türkçe bilen 9-15 yaş arası yabancı uyruklu çocuklar bu seviyede eğitim görmektedir. Türkçe, Matematik ve Rehberlik dersleri alınmaktadır.
- **4-5 Seviyesi:** Türkçe okuma yazma bilen, 1,2 ve 3. sınıf bilgi ve becerilerine sahip 9-15 yaş arası yabancı uyruklu çocuklar bu seviyede eğitim görmektedir. Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler ve Rehberlik dersleri alınmaktadır.
- **6-7 Seviyesi:** Türkçe okuma yazma bilen ve 4 ve 5. sınıf bilgi ve becerilerine sahip 9-15 yaş arası yabancı uyruklu çocuklar bu seviyede eğitim görmektedir. Türkçe, Matematik, Fen Bilimleri, Sosyal Bilgiler ve Rehberlik dersleri alınmaktadır.

Göçmenlerin toplumsal uyumunu sağlayabilmek ve ortaya çıkabilecek suçları önleyebilmek için işgücü piyasasına erişimlerinin sağlanması da önemli bir konudur. Göçmenlerin meslek sahibi olabilmeleri için Halk Eğitim Merkezleri tarafından kurslar verilmekte, ayrıca dil eğitimi için de destek olunmaktadır. Bu sayede sosyal mesafelerin önüne geçilmektedir (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018, 256).

Göçmenlerin ilk sağlık taramaları sınıra geldiklerinde yapılmaktadır. Böylece bulaşıcı ve salgın hastalıkların önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli göçmenlerin sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığı'nın kontrolü ve sorumluluğu altında verilmektedir. Temel ve acil sağlık hizmetleri ile bu kapsamdaki ilaçlarından ücret talep edilmemektedir. Geçici kimliği olmayan göçmenler ise sadece bulaşıcı hastalıklarla mücadele, bağışıklama ve acil sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedir. Göçmenlerin hastaneler üzerindeki yükünün hafifletilmesi amacıyla Göçmen Sağlığı Merkezi oluşturulmuştur. Bu merkezlerde Suriyeli sağlık personelleri istihdam edilmektedir (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018, 257).

Toplumsal uyumun sağlanması için atılan bir diğer önemli adım geçici koruma kapsamındaki yabancılara verilen psiko-sosyal destek hizmetleridir. Bu hizmetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sorumluluğundadır. Aile içi şiddete uğramış, can güvenliği olmayan kadınlar ve bu kadınların sorumluluğundaki çocuklar kadın konukevlerinde kalmaktadır. Geçici Barınma Merkezleri'nde yaşayan Suriyeli göçmenlere faydalı olacağı düşünülen 19 Aile Eğitim Programı Arapçaya çevrilmiş ve Suriyeli öğretmenler yetiştirilmiştir. Ayrıca; Sosyal Uyum

Yardımlarını kapsamında ihtiyaç sahibi Suriyeli göçmenlere 120 Türk Lirası (TL) yardım yapılmıştır (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018, 260-262).

Göçmenler belediye hizmetleri üzerinde de etkili olmaktadır. Tüm belediyelerde ortak uygulanan bir yaklaşım yoktur. Ancak, birçok belediye tarafından göçmenlere gıda ve eşya yardımları yapılmakta, yardım toplama kampanyaları düzenlenmektedir. Özellikle ihtiyacı olan göçmenlere sosyal yardım ve koruma hizmetleri sunulmaktadır. Özellikle Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları belediyelerde alt yapı hizmetleri ve yerel hizmetlerde baskı oluşmaktadır. Bu yüzden belediyeler mali güçlükler ile karşılaşabilmektedir (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, 2018, 262-264).

Sosyal entegrasyon ve kapsama konularında faaliyet gösteren kurumlardan biri de Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'dür. ILO Türkiye Ofisi geçim, korunma, eğitim, çocuk işçiliği ve kadının güçlendirilmesi konularındaki çalışmalarına ağırlık vermektedir. Bu çalışmalar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, Türkiye İş Kurumu, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Yaşam Boyu Öğrenim Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKİ), Gaziantep ve Şanlıurfa Esnaf ve Sanatkar Odaları, Harran Kaymakamlığı, işgücü piyasasında Suriyeli mültecilerle ilgilenen yerel yönetimler ile koordineli olarak yürütülmektedir. ILO tarafından uygulanan projeler aşağıdaki gibidir (ILO Projeleri. [05.05.2019] https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_380370/lang--tr/index.htm):

- **Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar İçin İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi:** Ankara, İstanbul, Bursa, Konya, Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Mersin ve Hatay illerini kapsayan bu projenin zaman aralığı 01.02.2018 ve 31.01.2020 olarak belirlenmiştir. Projeye AB tarafından 11,6 milyon Euro katkı yapılacaktır. Amaç; geçici koruma statüsüne sahip Suriyeliler ile ev sahibi toplulukların ekonomik ve sosyal açılardan daha güçlü hale getirilmesi ve hem Suriyeli göçmenlerin hem de yerli halkın olumsuz etkilendiği kayıtdışılığın önüne geçilmesidir. Verilen çıraklık eğitimleri ve mentörlük ile geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin istihdam oranlarının artırılması, işgücü piyasalarına dair bilgilerinin artırılması, istihdam imkanlarının yaratılabilmesi için potansiyellerinin bilinmesi, işyerinde sahip olunan temel haklara dair farkındalık yaratılması beklenmektedir. Projenin hükümet tarafındaki koordinatörü Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’dır.
- **Suriyeli Mülteciler ve Ev Sahibi Topluluklar İçin İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Teşvik Edilmesi Projesi:** Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin, Ankara illerini kapsayan projenin zaman aralığı 01.08.2016 ile 31.01.2018 olarak belirlenmiştir. ILO Temel Gönüllü Finansman tarafından finanse edilmektedir. Başlıca ortaklar; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı,

Kalkınma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Türkiye İş Kurumu, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi, Avrupa Birliği, BM Kuruluşları, Ticaret ve Sanayi Odaları, yerel yönetimler, sendikalar ve işveren kuruluşları, ilgili STK'lardır. Projenin temel hedefleri; ulusal ve yerel düzeylerdeki kamu kurumlarıyla birlikte işveren örgütleri ile sendikaların kurumsal ve operasyonel kapasitelerinin artırılarak işgücü piyasasındaki güçlüklerin aşılması, mesleki eğitimler ile Suriyeli göçmenler ve yerli halkın istihdam fırsatlarının artırılması, kayıtdışı istihdamın önüne geçmek ve göçmenlerin, yerli halkın ve işverenlerin yeni yasal düzenlemeler hakkındaki bilgilerinin artırılmasıdır.

- **Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplulukların İşgücü Piyasasına Katılımının Geliştirilmesi Projesi:** Gaziantep, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Hatay illerini kapsayan projenin zaman aralığı 30.09.2016 ile 29.09.2017 olarak belirlenmiştir. Projenin finansmanı ABD nüfus ile Mülteciler ve Göç Bürosu tarafından karşılanmıştır. Projenin amacı Suriyeli göçmenlerin çok büyük bir kısmına ev sahipliği yapan hedef illerdeki istihdam edilebilirliği artırmak ve mülteciler ile ev sahibi toplulukların geçimine katkı sağlamaktadır. Proje; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Güneydoğu Anadolu Projesi Bölgesel Kalkınma İdaresi, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, Gaziantep Sanayi Odası, Gaziantep ve Şanlıurfa Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği, Harran Kaymakamlığı, Adana Belediyesi, Mesleki Eğitim ve Küçük Sanayii Destekleme Vakfı Adana Şubesi ile koordineli bir şekilde yürütülmüştür. Projenin en önemli adımları; meslek eğitimleri, dil dersleri, mesleki rehberlik ve danışmanlık hizmetleri, Arapça bilen destek hizmet personellerinin görevlendirilmesidir.
- **Suriyeli Mültecilerin ve Ev Sahibi Toplulukların Geçim Koşullarını İyileştirme ve İnsana Yakışır İş Fırsatlarını Artırma Projesi:** Şanlıurfa, Kilis, Ankara illerini kapsayan projenin zaman aralığı 30.09.2015 ile 30.09.2016 olarak belirlenmiştir. Projenin finansmanı ABD nüfus ile Mülteciler ve Göç Bürosu tarafından karşılanmıştır. Temel hedefler; Suriyeli göçmenler ile ev sahibi toplulukların işgücü piyasasında karşı karşıya kaldıkları sorunların çözümlenmesi için kurumsal ve teknik alt yapının geliştirilmesi, bu kişilere verilen mesleki eğitimlerin artırılması ve işgücü piyasasındaki fırsatlarla yasal düzenlemeler hakkındaki farkındalıklarının artırılmasıdır.
- **Türkiye'deki Suriyeli Akınına ILO'nun Yanıtı Projesi:** Şanlıurfa, Gaziantep, Kilis, Ankara illerini kapsayan projenin zaman aralığı 01.06.2015 ile 31.07.2016 olarak belirlenmiştir. ILO Temel Gönüllü Finansman tarafından finanse edilmektedir. Projenin temel hedefleri; mülteci krizine yönelik ulusal ve yerel kapasitenin artırılması, mülteci

krizi ile krizin işgücü piyasasına ve çocuk işçiliğine etkilerine dair bilginin artırılması, Suriyeli göçmenler ile ev sahibi toplulukların işgücü piyasasına entegre edilmesine yönelik çalışmalar yapmak ve bu kişilerin yasal düzenlemelere dair farkındalıklarının artırılmasıdır.

ILO'nun uyguladığı bu politikaların temel amacı göçmenlerin hem ev sahibi topluluklara hem de işgücü piyasasına entegrasyonunu sağlamak ve Suriye'den göçün bir kriz haline dönüşmesinin önüne geçmektir. İyi uygulanmayan politikalar toplumsal uyumsuzluklara neden olacaktır. Bu da beraberinde çözülmesi gereken farklı sorunları getirecektir.

5. 2003 SONRASI TÜRKİYE'DEKİ YABANCI İŞGÜCÜNÜN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Göç olgusu insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak tarihin çeşitli dönemlerinde, göçün karakteri farklılaşmış; göçün nedenleri, hedef ve kaynak ülkeler değişmiş, değişen teknoloji ve küreselleşen dünya göçün bazı önemli maliyetlerini azaltmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulmasından itibaren göç almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Yunanistan ve Bulgaristan'da yaşayan Türkler ile Osmanlı yönetimindeki çeşitli etnik gruplar Türkiye'ye göç etmiştir. 1950'li yıllarda ise Sanayi Devrimi'nin etkisiyle birlikte ekonomik nedenlerle kırdan kente büyük göç dalgaları yaşanmıştır. Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkardığı işgücü ihtiyacını karşılamak için ilk başlarda bu göç dalgaları devlet tarafından da özendirilmiş, ancak göç dalgalarının boyutu daha sonra bu hareketleri kısıtlayıcı önlemler alınmasını gerektirmiştir.

Türkiye, son büyük dalga göçü ise Suriyeli göçmenlerden almıştır. Suriye'de yaşananlar, Suriye vatandaşlarının göç etmesine neden olmuş ve gerek coğrafi, gerekse de kültürel yakınlık Türkiye'yi Suriyeli göçmenler tarafından en çok tercih edilen ülke haline getirmiştir. Bu tercihte Türkiye'nin Suriyeli göçmenlere karşı uygulamış olduğu "açık kapı" politikaları da etkili olmuştur. Nüfusun basit bir hareketinden çok daha fazlasını ifade eden göç hareketleri, özellikle de kitlesel olması nedeniyle Türkiye ekonomisini oldukça etkilemiştir.

Çalışmanın bu bölümünde, 2003 yılından itibaren özellikle Suriye'den alınan göçün Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri açıklanacaktır. Göçün, demografik özellikleri incelendikten sonra ekonomiye etkileri de çeşitli kanallardan açıklanmaya çalışılacaktır.

5.1. Türkiye'ye Göçün Demografik Özellikleri

Türkiye Cumhuriyeti, tarihi boyunca göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra nüfusun homojenliğini sağlamak için mübadeleler yapılmış, daha sonra gerçekleşen sanayileşme hareketleriyle de kırdan kente göç başlamıştır. 1980'lerden itibaren ise göçün karakteri farklılaşmıştır. Türkiye, göç veren ülke konumundayken zamanla göç alan ülke haline gelmiştir.

2011 yılından itibaren Suriye'deki iç karışıklıklar dolayısıyla, ülkeden yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Türkiye, bu kitlesel göç hareketlerinden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Göç hareketlerinin Türkiye'ye yönelmesinin en önemli sebepleri coğrafi ve kültürel yakınlıktan aynı zamanda uygulanan "açık kapı politikası" da etkili olmuştur. Açık kapı politikasının içerdiği ilkeler şu şekildedir (Orhan, 2014, 11):

- Göçmenlerin geri dönmek zorunda bırakılmaması,
- Kitlesellikten dolayı göçmenlerin bireysel statülerinin belirlenememesi,
- Göçmenlerin ihtiyaç duydukları temel hizmetlerin sağlanması,
- Göçmenlerin barınmaları için kampların oluşturulması.

Türkiye dışında Ürdün ve Ekim 2014'e kadar Lübnan da, Suriyeli göçmenlere açık kapı politikası uygulamıştır.

Suriye'den kitlesel göç hareketlerinden en fazla etkilenen ülkeler ve 31.01.2019 itibarıyla ne kadar göçmene ev sahipliği yaptıkları aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

Tablo 1: Göç Edilen Ükelere Göre Suriyeli Göçmenlerin Nüfusu

ÜLKE	VERİ TARİHİ	NÜFUS	ÜLKE NÜFUSUNA ORAN*
Türkiye	04.04.19	3.630.767	4,55%
Lübnan	31.03.19	944.613	15,53%
Ürdün	09.04.19	660.393	6,81%
Irak	31.03.19	253.672	0,66%
Mısır	21.02.19	132.165	0,14%
Diğer(Kuzey Afrika)	30.11.18	35.173	4,55%

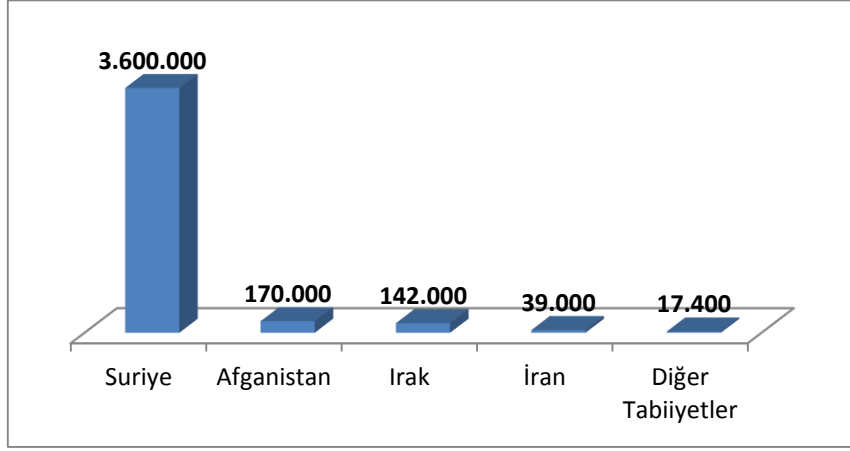
(Suriyeli Göçmenlerin Nüfusu. [13.04.2019].]<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>)

(*Ülke nüfusları Dünya Bankası verilerinden alınmıştır. Kaynak: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>, [16.04.19])

Yukarıda da görüldüğü gibi, Suriyeli göçmenlerin yarısından fazlası Türkiye'dedir. Bu durumun ekonomik, sosyal, toplumsal hayat üzerindeki etkileri çok fazladır ve gün geçtikçe de artmaktadır. Göçün yönetilmesi ve doğru politikaların uygulanması hem toplumsal gerilimlerin olmaması için hem de ekonomik hayatın olumsuz etkilenmemesi için çok önemlidir.

Aşağıdaki tabloda 30.11.2018 itibarıyla Türkiye'deki göçmenlerin uyruklarına göre dağılımı verilmiştir. Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği'nin verilerine göre hazırlanan bu tabloda da görüldüğü gibi, Türkiye'deki göçmenlerin çok büyük bir kısmını Suriyeliler oluşturmaktadır. Dolayısıyla ekonomik hayatta göçmen etkileri dendiğinde daha çok

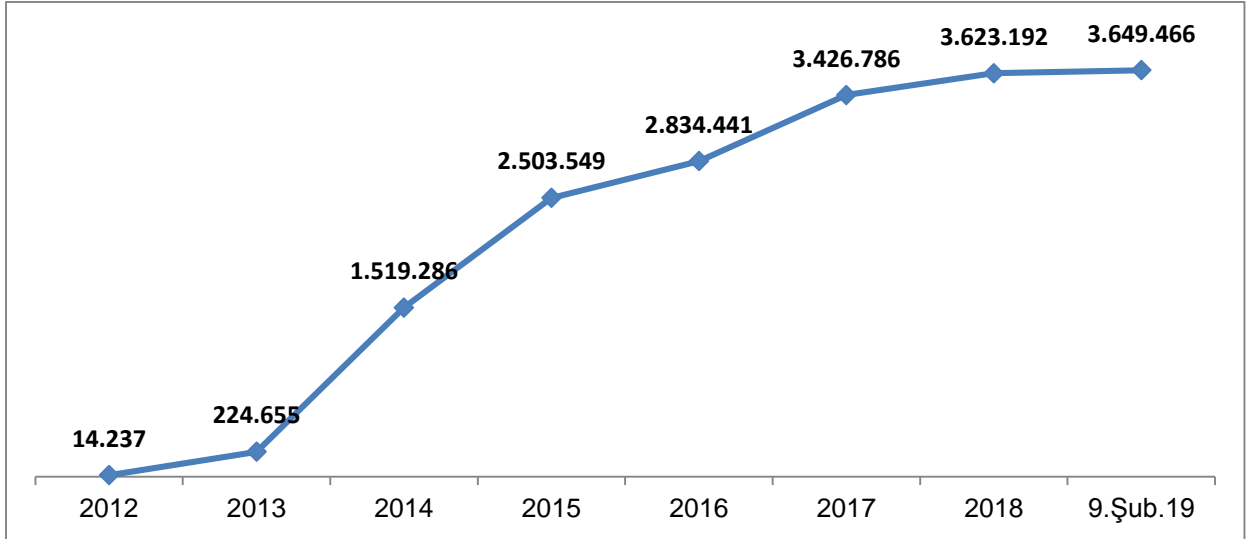
Suriyelilerin etkileri anlaşılmaktadır. Bu yüzden çalışmanın bu bölümünde ilgi odağı Suriyeli göçmenler olacaktır.

Şekil 2: 30.11.2018 İtibarıyla Türkiye'deki Göçmenlerin Uyruklarına Göre Dağılımı

(Göçmenlerin Uyrukları. [10.02.2019]. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>)

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre, "Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Şekil 3: Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı

(Geçici Koruma. [09.02.2019] http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713)

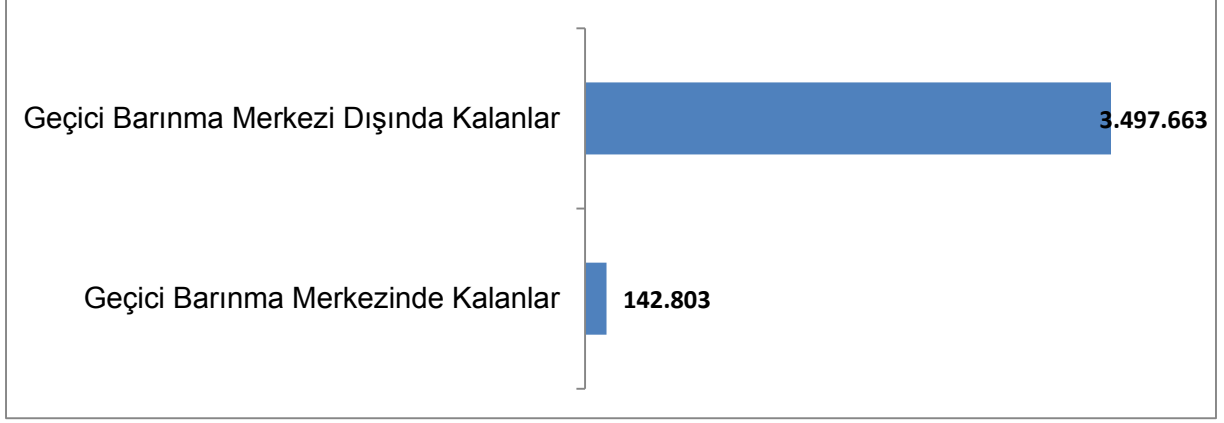
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre; Şubat 2019 itibarıyla Türkiye'de geçici koruma kapsamında yaklaşık 3 milyon 640 bin Suriyeli göçmen bulunmaktadır. 2011 yılından itibaren Suriyeli göçmen sayısı incelendiğinde, göç hareketinin ve ekonomik, sosyal ve toplumsal anlamda ortaya çıkaracağı sonuçların boyutu görülebilmektedir. Göç sürecinin yönetilebilmesi iyi bir göç politikası uygulanmasına bağlıdır.

Tablo 2: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

YAŞ	ERKEK	KADIN
0-4	251.274	234.631
5-9	260.861	245.168
10-14	282.819	188.838
15-18	149.196	123.618
19-24	320.661	229.494
25-29	209.455	148.332
30-34	173.578	126.783
35-39	123.097	96.497
40-44	81.359	71.409
45-49	60.274	57.265
50-54	48.960	46.519
55-59	34.123	34.262
60-64	24.002	24.518
65-69	15.936	16.389
70-74	9.052	9.650
75-79	5.096	6.294
80-84	2.838	3.541
85-89	1.585	2.055
90+	846	1.071

(http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, [09.02.19])

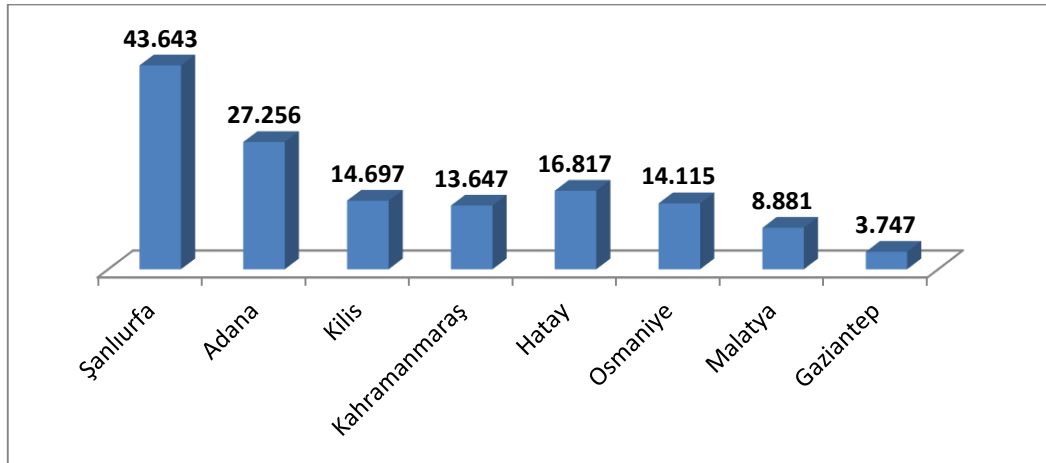
Yukarıdaki tabloda, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin yaş ve cinsiyet dağılımı verilmiştir. Verilere göre; geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin %45,75'i kadın, %54,25'i ise erkektir. Ayrıca göçmenlerin %45,47'si 0-18 yaş aralığında bulunmaktadır. Bu sayı eğitim, entegrasyon ve istihdam politikalarına ağırlık verilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışma çağındaki nüfusun fazla olması, gerekli düzenlemeler ve denetlemelerin olmaması durumunda kayıt dışı istihdamın boyutları hakkında fikir vermektedir.

Şekil 4: Geçici Barınma Merkezi İçinde ve Dışında Kalan Suriyeli Göçmen Sayısı

(http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, [10.02.19])

Yukarıdaki tabloda, Türkiye’de geçici barınma merkezleri içinde ve dışında kalan Suriyeli göçmenlerin sayısı verilmiştir. Göçmenlerin yalnızca %3,92’si geçici barınma merkezlerinde kalmaktadır. Bu sayı 2017 yılının Aralık ayı sonunda 228 bin 251 kişiydi. Buradaki düşüşün nedenlerinden biri, değişen göç politikalarıyla birlikte geçici barınma merkezlerinin kapatılmasıdır. Geçici koruma kapsamında Suriyelilerin geçici barınma merkezlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir. En yüksek sayıdaki göçmenin geçici barınma merkezinde ikamet ettiği il Şanlıurfa’dır. Buradaki 3 geçici barınma merkezinde toplam 43.643 göçmen yaşamaktadır.

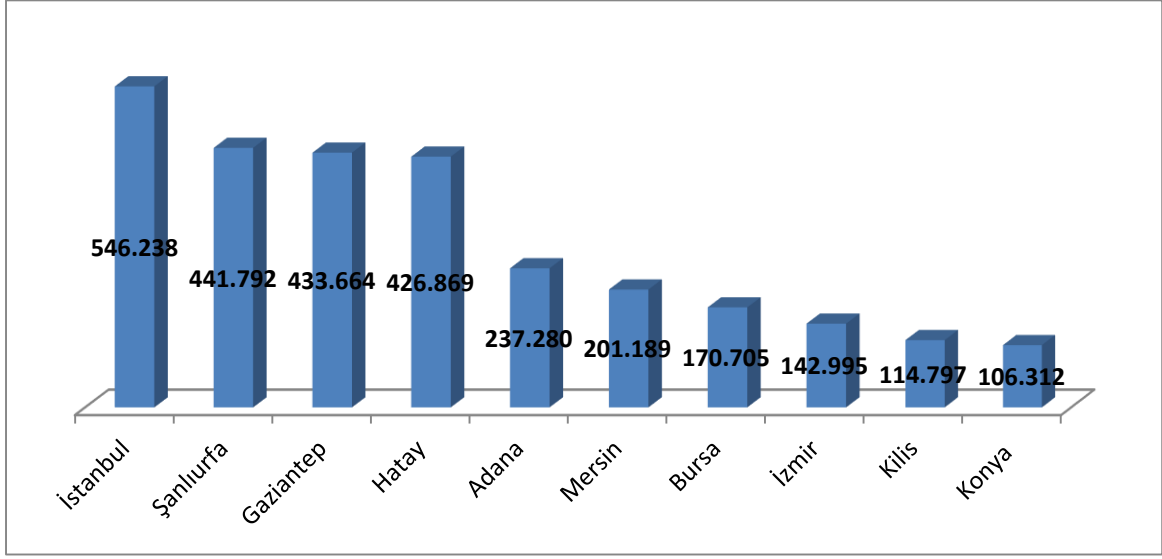

Şekil 5: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Barınma Merkezlerine Göre Dağılımı

(http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, [10.02.19])

Geçici barınma merkezlerinin dışında kalan Suriyeli göçmenlerin 546.238’i İstanbul’da yaşamaktadır. Bunun nedeni iş olanaklarının ve göçmenlerin iş bulma umudunun daha fazla olmasıdır. İş olanakları nedeniyle göç alan diğer iller: İzmir ve Bursa’dır. Göçmenlerin yoğun

olarak ikamet ettikleri diğer iller: Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin ve Kilis'te ise coğrafi yakınlık daha göç kararında daha etkili olmuştur.

Şekil 6: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

(http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, [26.02.2019])

İl Göç İdaresi'nin 31.01.19 verilerine göre; göçmenlerin %78,46'sı 10 ilde ikamet etmektedir. Göçün bu 10 ili ekonomik, sosyal ve toplumsal olarak etkileyeceği açıktır.

5.2.Göçün İstihdam ve Ücret Düzeyine Etkisi

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç karışıklıklar kitlesel göç hareketlerine neden olmuş ve Suriyeli göçmenler coğrafi ve kültürel yakınlık nedeniyle büyük ölçüde Türkiye'yi tercih etmişlerdir. Göçmenlerin bir kısmı sınırdaki kamplara yerleştirilmiş, bir kısmı da diğer şehirlerde yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Güncel durumda göçmenlerin yalnızca 142.000'i geçici barınma kamplarında yaşarken, yaklaşık 3,5 milyon göçmen ise kamp dışında yaşamaktadır (http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik, [10.02.2019]).

Göçmenlerin yaşamlarına devam edebilmesi için çalışmak ve gelir elde etmek zorunda oldukları açıktır. Göçmenlerin istihdam edilmesinin sonuçları incelendiğinde avantaj ve dezavantajların iç içe geçtiği görülmektedir (ORSAM, 2015,17).

Emek arzının artması işgücünü, özellikle de dezavantajlı durumdaki vasıfsız işgücünü, sömürüye açık hale getirmektedir. Bu yüzden Suriyeli göçmenlerin istihdamının yerli işçileri olumsuz etkilememesi ve Suriyeli göçmen emeğinin korunması için birtakım önemler alınması zorunludur. Bu önemlerden biri 15/01/2016 tarih ve 8375 sayılı "Geçici Koruma Sağlanan

Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik”tir (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik):

- Bu yönetmeliğin 4. maddesiyle geçici koruma sağlanan yabancıların çalışma izni olmadan Türkiye’de çalışması ve çalıştırılması yasaklanmıştır.
- Yönetmeliğin 8. maddesi ise istihdam kotasıyla ilgilidir. Bu maddeye göre çalışma izni başvuruları değerlendirilirken, işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısı üzerinden sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınır ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından geçici koruma sağlanan yabancı istihdamı kotası değişen oranlarda uygulanabilir. Çalışma iznine başvuru işyerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, bu işyerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının yüzde onunu geçemez. İşyerinin toplam çalışan sayısı ondan azsa, en fazla bir geçici koruma sağlanan yabancı çalışabilir.
- Yönetmeliğin 10. maddesi ise geçici koruma kapsamındaki göçmenlerin ücretlerinin düzenlenmesiyle ilgilidir. Bu maddeye göre; geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemez.

Suriye’den göç edenleri çalışma yönünden iki grupta ele almak mümkündür. Birinci grup, emeği karşılığında çalışanlardan oluşmaktadır ve bu kişilerin önemli bir kısmı kayıt dışı ve güvencesiz olarak istihdam edilmektedir. İkinci grup ise Suriye’den sermaye ile gelmiş ve Türkiye’de işyeri açmış girişimcilerden oluşmaktadır (Velieceoğlu-Yonca, 2014, 35).

Suriyeli göçmenlerin istihdamında ortaya çıkan sorunlar aşağıdaki gibidir (Velieceoğlu-Yonca, 2014, 36-40).

- Zaten mevcut olan güvencesiz ve taşeron çalışma sorununun, Suriyeli göçmenlerle birlikte daha da derinleşmesi,
- Uzmanlık gerektiren işleri yapmaya yetkileri olan göçmenlerin, mesleklerini Türkiye’de yapamamaları ve bu yüzden emek yoğun sektörlerde emek arzında yığılma olması,
- Emek yoğun sektörlerde güvencesiz, düşük ücretlerle, iş güvenliğinden yoksun ve genelde mevsimlik istihdam koşulları,
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği önlemlerinden yoksun çalışma,
- Göç edilen yerlerde, mevsimlik işlerde çalışan işçilerin yevmiyelerinin göçmenlerin de emek arzına katılmasından sonra düşmesi,
- Göçmenlerin, yerlilerden daha düşük ücretlerle çalışmaya razı olmaları ve bu yüzden yerleşik nüfusun işsiz kalması,
- Kayıt dışı istihdamın artması,
- Haksız rekabetin önünü açan uygulamaların artması.

Düzensiz göçmenlerin yoğunluklu olarak yaşadığı illerde, işsizlik oranlarının arttığı ve ücretlerin düştüğü görülmektedir. Özellikle tarım ve inşaat sektörlerinde çalışan göçmenler genellikle kayıt dışı istihdam edilmektedir (Doğan, 2017, 322). Kayıt dışı istihdam hem vergi kayıplarına neden olmaktadır hem de ekonomik verilerin doğruluğunu azaltmaktadır.

Suriyeli göçmenlerin sanayide, tarımda ve küçük işletmelerde kayıt dışı olarak düşük ücretlere çalıştırılması yerel halkta göçmenler yüzünden işlerini kaybettiği düşüncesini yaratmaktadır ve toplumsal açıdan gerginliklere neden olmaktadır. Oysa işverenlerle yapılan görüşmelerde yerel halkın zaten vasıf gerektirmeyen düşük ücretli işlerde çalışmak istemediği ve buradaki açığın da göçmen emeğiyle kapatıldığı belirtilmiştir. Buradaki esas sorun Suriyeli göçmenlerin genelde kayıt dışı ve düşük ücretlerle istihdam edilmesidir. Kayıt dışı istihdam eden ve etmeyen firmalar arasında da haksız rekabet oluşmaktadır (ORSAM, 2015, 17-18).

Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olmasının bazı sektörlerde üretim kapasitesini artıracığı düşünülmektedir. Yerli işçiler tarafından yapılmak istenmeyen bazı işler göçmenler tarafından talep edilmektedir. İstihdam edecek işgücü bulamayan bu sektörler açısından göçmen emeği olumlu katkı sağlamaktadır (Doğan, 2017, 323).

Göçmenlerin iş hayatına girişte karşılaştıkları sorunlardan biri diploma denkliğidir. Diploma denkliklerinin sayılabilmesi için Suriye’de okunan okulların onayı gerekmektedir. Ancak okullarla iletişim sağlanamamaktadır (ILO, 2016, 4). Bu yüzden Suriyeli nitelikli işgücü, genelde emek yoğun sektörlerde istihdam edilmektedir. Eğitim düzeyine göre yabancılara verilen çalışma izinlerinin sayısı aşağıdaki gibidir (ÇSGB, 2017).

Tablo 3: Yabancılara Verilen Çalışma İzinlerinin Eğitim Düzeyine Göre Sayısı (2017)

EĞİTİM	SÜRELİ	SÜRESİZ	BAĞIMSIZ	TOPLAM
Okur-yazar	2.796	0	0	2.796
İlkokul	1.127	0	0	1.127
Ortaokul	7.486	0	0	7.486
Lise	31.480	2	0	31.482
Önlisans	6.646	3	0	6.649
Üniversite	23.881	11	9	23.901
Doktora ve üstü	281	2	1	284
Bilinmeyen	13.453	1	3	13.457
TOPLAM	87.150	19	13	87.182

(Yabancılara Verilen Çalışma İznini. [13.02.2019].

<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3372/yabanciizin2017.pdf>)

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ÇSGB) yetkilileri; Suriye vatandaşları tarafından yapılan çalışma izni başvurularının, diğer ülke vatandaşlarının başvuruları gibi istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik konjonktür değişiklikleri dikkate alınarak değerlendirildiğini belirtmektedirler. Örneğin, özellikle imalat sanayii gibi emek yoğun sektörlerde istihdamın artırılması iki taraf için de yararlı olabilecektir. Ancak burada teşvikin yapılacağı bölge de büyük önem taşımaktadır (Erdoğan, Ünver, 2015, 46).

5.3.Göçün Fiyatlar Genel Düzeyine Etkisi

Suriyeli göçmenlerin göç ettikleri yerlerde ilk etkileri kiralar üzerinde görülmektedir (Sayın, Usanmaz, Aslangiri, 2016, 9). Suriyeli göçmenler genelde geçici barınma merkezlerinin dışında yaşamaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 10.02.2019 verilerine göre yaklaşık 142 bin göçmen geçici barınma merkezlerinde ikamet etmektedir. Göçmenlerin geçici barınma merkezlerinde kalmak istememelerinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlar (Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2013, 9-10):

- **Fiziki Koşullar ve Güvenlik:** Kampların kapasiteleri göçmen nüfusun barınma taleplerini karşılamada yetersiz kalmaktadır. Bazı kamplarda, bir çadırda birden fazla ailenin konaklaması gerekebilmektedir. Ayrıca kampların konum olarak çatışma olan bölgelere yakın olması da kampların tercih edilmeme nedenlerinden biridir.
- **İzolasyon ve Hareket Özgürlüğü:** Kamplara giriş ve kamplardan çıkışlar özel kontrol altındadır. Ayrıca geçici barınma merkezlerinde ikamet eden göçmenlerin dışarıyla ilişkileri de kontrol altında bulundurulmaktadır.
- **Etnik ve Dini Kökene Dayalı Ayrımcılık:** Farklı etnik ve dini kökene sahip göçmenler, ayrımcılığa uğrayacağını düşünerek geçici barınma merkezlerinde kalmak istememektedir.
- **Cinsiyete Dönük Ayrımcılık ve Şiddet:** Özellikle kadınlar ve çocuklar, şiddete uğrama riski nedeniyle geçici barınma merkezlerinde kalmayı tercih etmemektedir.
- **Kampların Tarafsızlığına Dair Çekinceler:** Kamplardaki politik gruplar kimi aileler için endişe yaratabilmektedir. Çocuklarının bu grupların etkisi ve baskısı altında kalmasını istemeyen aileler geçici barınma merkezlerinin dışına yönelebilmektedir.

Yukarıdaki nedenler artırılabilir. Bu ve benzeri sebepler Suriyeli göçmenlerin geçici barınma merkezlerinin dışında yaşamasına neden olmaktadır. Göçmenler, yaşamlarını devam ettirmek için sınır iller ile iş bulma umutlarının yüksek olduğu illeri tercih etmektedir. Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları illerde kiralarda artış yaşanmaktadır. Ev sahipleri, hali hazırdaki kiracılarını çıkararak evlerini daha yüksek kira bedelleriyle Suriyeli göçmenlere kiralamaktadır.

Pazarlık güçleri bulunmayan Suriyeliler, mecburen yüksek kira bedellerini ödemeye razı olmakta ve genelde birkaç aile bir arada yaşamaktadır.

Tablo 4: Bölgesel Düzeyde Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) Oranları (2003=100)-Bir Önceki Yılın Aralık Ayına Göre Değişim

	Adana, Mersin	Gaziantep, Kilis	Adıyaman,	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Türkiye Geneli
2007	8,93	9,27		8,45	8,39
2008	9,80	11,22		11,29	10,06
2009	8,55	8,11		6,74	6,53
2010	7,13	6,84		7,10	6,40
2011	11,02	11,68		11,35	10,45
2012	5,82	6,24		5,46	6,16
2013	7,45	8,51		7,36	7,40
2014	7,36	8,75		7,23	8,17
2015	9,47	9,38		8,96	8,81
2016	9,86	8,15		8,76	8,53
2017	12,2	12,89		12,88	11,92
2018	21,94	22,62		22,09	20,30

(TÜFE Oranları. [13.02.2019] <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=84&locale=tr>)

Suriyeli göçmenlerin bir diğer etkisi de fiyatlar genel düzeyi üzerindedir. Göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde, temel gıda maddelerine olan talebin artması bölgesel enflasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göç İdaresi verilerine göre en çok göçmenin yaşadığı 10 il; İstanbul, Bursa, Konya, İzmir, Adana, Gaziantep, Hatay, Mersin, Kilis ve Şanlıurfa'dır (goc.gov.tr; 28.04.19).

Yukarıdaki tabloda göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerdeki fiyatlar genel düzeyi ile Türkiye ortalaması verilmiştir. Suriyeli göçmenlerin sayıca en yoğun yaşadıkları yer İstanbul olmasına rağmen tabloya dahil edilmemiştir. Bunun nedeni, İstanbul nüfusu içinde göçmenlerin oranının diğer illere oranla daha düşük kalmasıdır.

2011 yılındaki enflasyonun nedeni Suriyeli göçmenler değil; o yıllarda uygulanan yüksek kur politikası olmuştur (Aygül, 2018, 78). Önceki yılların enflasyon oranları incelendiğinde bu bölgelerdeki enflasyon ortalamasının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak özellikle 2012 yılından itibaren ortaya çıkan enflasyon oranlarında Suriyeli göçmenlerin etkisi olduğu düşünülmektedir.

5.4.Çocuk ve Kadın Göçmen Emeği

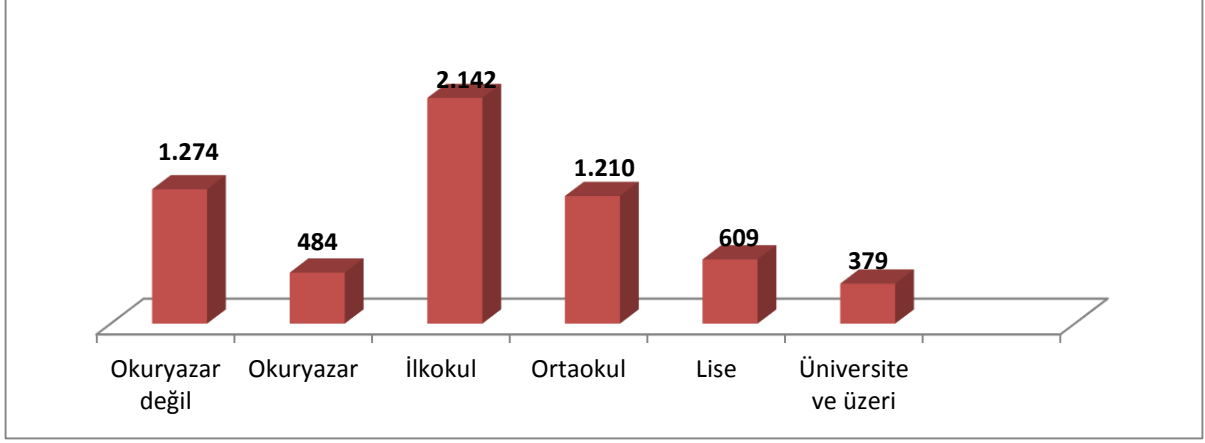
Çocuk ve kadın göçmenlerin rekabet güçlerinin daha zayıf olması, emeklerini sömürüye açık hale getirmektedir. Ucuz işgücü olarak görülen kadınlar ve çocuklar genelde kayıt dışı olarak, güvencesiz bir şekilde ve çok düşük ücretler karşılığında çalıştırılmaktadır.

Çocukların eğitimden koparılarak çalışma hayatına başlamaları ilerleyen dönemlerde de kayıtlı ekonomide iş sahibi olma ihtimallerini düşürmekte ayrıca suça olan eğilimlerini de artırabilmektedir (Yıldız, Yıldız, 2017, 38). İl Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre Türkiye'deki Suriyeli göçmenlerin yaklaşık 1 milyon 657 bini 18 yaş altındaki çocuklardır. 10-18 yaş arası Suriyeli göçmenlerin sayısı ise 657.297'dir (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713; [28.4.19]). Potansiyel çocuk işçilerin 10-18 yaş aralığında olduğu varsayılmaktadır. Suriyeli göçmenler, yaşamlarını devam ettirebilmek için neredeyse tüm aile fertleriyle işgücü piyasasına dahil olmaktadır. Buna çocuklar da dahildir.

Çocuk göçmen emeğini merkez alan bir çalışmada, Hatay ve Urfa'daki çocukların %70'ten fazlasının haftanın 6 ya da 7 günü çalıştığı tespit edilmiştir. Çocukların günlük çalışma süreleri ortalama 12 saattir ve bu çalışma sürecinde fiziksel ve sözel şiddetle karşılaşabilmektedirler (Yalçın, 2016, 33).

Çocukların istihdama katılmalarının en önemli nedeni Suriyeli göçmenlerin baş etmeye çalıştıkları yoksulluktur. Suriyeli çocuk işçilere yönelik net bir veri bulunmamaktadır. Ancak yapılan gözlemler ve beyanlar, çocukların oldukça ağır koşullarda çalıştıklarını göstermektedir (Soyalp, 2016, 11-14). Ağırlıklı olarak mevsimsel tarımda istihdam edilen çocuk işçiler, güvencesiz koşullarda düşük ücretlerle istihdam edilmektedir. Kayıt dışı ekonominin bir parçası oldukları için ekonomiye etkilerinin net verilerle ortaya konması mümkün değildir. Ancak en belirgin etkileri ücretlerin düşmesi ve kayıtdışı ekonominin boyutlarının artmasıdır. Vasıfsız işlerde istihdam edilen çocuk işçiler, daha yüksek ücretlerle çalışan yerli halkın işsiz kalmasına neden olabilmektedir. Eğitim hayatından uzaklaşan çocukların meslek sahibi olamamaları, ileride de işgücü piyasasında sorun yaşayacakları anlamına gelmektedir. Ayrıca eğitimden mahrum kalan çocukların suça yönelebilmesi söz konusu olmakta ve topluma farklı maliyetler de yüklenebilmektedir.

Kadın göçmen emeği de ucuz işgücünün yollarından biri haline gelmiştir. Kadın göçmenler ağırlıklı olarak tarım, evde bakım ve diğer hizmet sektörlerinde istihdam edilmektedir (Kaygısız, 2017, 13). AFAD'ın 2014 yılına ait raporuna göre; Türkiye'deki Suriyeli kadınların eğitim durumu aşağıdaki gibidir (AFAD, 2014, 24:)

Sekil 7: Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Eğitim Durumları

(AFAD. 2014. Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar. 24.)

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi Suriyeli göçmen kadınların büyük kısmının eğitim düzeyi düşüktür. Güvencesiz koşullarda, düşük ücretlerle çalıştırılmalarının en önemli nedenlerinden biri eğitim düzeylerinden dolayı pazarlık güçlerinin zayıf olmasıdır. Kadınlar, işgücü piyasalarında cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Göçmen kadınlar ise, yerli kadınlardan daha düşük ücretlerle çalıştırılabilmektedir. Pazarlık payı olmayan ve hayatını devam ettirebilmek için güvencesiz koşullarda düşük ücretlerle çalışmaya razı olmak zorunda olan göçmen kadınlar, çocuk işçilere benzer sorunlarla karşılaşmaktadır.

5.5.Göçün Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

2011 yılında Suriye'de başlayan iç karışıklıklar Türkiye-Suriye dış ticaretini üzerinde etkili olmuştur. Ancak Suriye ile olan ticaret hacmi çok yüksek olmadığından, bu etki sınırlı olmuştur.

Suriye ile Türkiye'nin dış ticaretine yön veren temel anlaşmalar (Sandalcılar, 2011, 215):

- 06.01.2004 tarihli Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması,
- 06.01.2004 tarihli Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması,
- 22.12.2004 tarihli Serbest Ticaret Anlaşması idi.

Serbest Ticaret Anlaşması 01.01.2007'de yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın temel hedefleri (Akal, 2008, 287):

- Taraflar arası ekonomik işbirliğinin artırılıp güçlendirilmesi,
- Mal ticaretindeki kısıtlamaların ortadan kaldırılması,
- Uygun rekabet koşullarının ortaya çıkarılması,
- Yatırımların karşılıklı olarak teşvik edilmesi
- Tarafların üçüncü ülke piyasalarındaki ticaret ve işbirliklerinin geliştirilmesidir.

Serbest Ticaret Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden sonra, dış ticarete olumlu etkiler görülmeye başlanmıştır. 2008 yılındaki ihracat, 2006'nın neredeyse iki katına ulaşmıştır. 2009 ve 2010 yıllarında da olumlu etkiler devam etmiş, 2010 yılında ihracat 1,8 milyar doları aşmıştır. İhracattaki hızlı artışa karşın, ithalat dalgali bir seyir göstermiştir. Suriye'de 2011'de başlayan karışıklıklar sonrasında ABD ve AB, Suriye yönetimine karşı ekonomik ve siyasi bir dizi yaptırım kararı almıştır. Türkiye de 30 Kasım 2011'de yaptırım kararı almıştır. Bu kararlar arasında (Türkiye İle Ticaret. [28.04.2019]. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>):

- Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerin durdurulması,
- Suriye hükümetinin Türkiye'deki finansal mal varlıklarının dondurulması,
- Suriye hükümeti ile kredi ilişkilerinin durdurulması,
- Suriye Ticaret Bankası ile işlemlerin durdurulması,
- Suriye'deki altyapı projelerinin finansmanı için imzalanan Eximbank kredi anlaşmasının askıya alınması yer almaktadır.

Bu gelişmeler sonucunda, Suriye de Türkiye'ye karşı yaptırım uygulama kararı almış ve 4 Aralık 2011'de Serbest Ticaret Anlaşması askıya alınmış, Suriye'den geçişlerde ek gümrük harcı alınmasına karar verilmiştir (<https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>).

Tablo 5: Suriye İle Dış Ticaret Hacimleri (Milyon \$)

	Toplam İhracat	Suriye ile İhracat	Toplam İthalat	Suriye ile İthalat
2008	132.027	1.115	201.964	324
2009	102.142	1.421	140.928	221
2010	113.883	1.845	185.544	452
2011	134.907	1.610	240.842	337
2012	152.462	498	236.545	67
2013	151.802	1.024	251.661	85
2014	157.610	1.801	242.177	115
2015	143.839	1.522	207.234	52
2016	142.529	1.322	198.618	65
2017	156.992	1.363	233.800	71
2018	167.945	1.345	223.046	69

(http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046; [28.04.19])

Serbest Ticaret Anlaşması'nın etkileri 2008 yılından itibaren görülmeye başlanmıştır. Ancak Suriye'deki iç karışıklıklar nedeniyle Türkiye 30.11.2011'de Suriye'ye yaptırım kararı almıştır.

Böylece, Serbest Ticaret Anlaşması askıya alınmıştır. Yukarıdaki tabloda görülebileceği gibi, 2012 yılında Suriye ile dış ticaretimiz neredeyse durma noktasına gelmiştir. Suriye ile ticaretimiz, toplam dış ticaretimiz içinde göreceli olarak düşük kaldığından serbest ticaret anlaşmasının askıya alınmasının Türkiye'nin toplam dış ticareti üzerindeki etkisi çok şiddetli olmamıştır.

5.6.Göçmenlerin Kayıt Dışı İstihdamının Ekonomiye Etkileri

Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)'na göre kayıt dışı istihdam; “niteliği itibarıyla yasal işlerde çalışarak istihdama katılan kişilerin, çalışmalarının gün veya ücret olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına hiç bildirilmemesi ya da eksik bildirilmesi” olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de kayıt dışı istihdam yoğun olarak tarım ve inşaat sektörü, küçük işletmeler ile mevsimlik işlerde görülmektedir (Kayıtdışı İstihdam. [01.04.2019] http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/kayitDisi/kayitdisi_istihdam).

İstihdamın kayıt dışı olması vergi gelirlerini azaltıp vergi adaletini ortadan kaldırmakta, ekonomik verilerin doğru değerlendirilmesini engellemekte; ayrıca kayıtlı çalışanlarla kayıt dışı istihdam edilenler arasında haksız rekabetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. 15/01/2016 tarih ve 8375 sayılı Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, kayıt dışı Suriyeli işçileri kayıt altına almayı hedeflemektedir.

SGK'ya göre kayıt dışı istihdamın başlıca nedenleri şu şekildedir (www.sgk.gov.tr):

- Mali ve ekonomik nedenler,
- Hukuki nedenler,
- Yönetimsel nedenler,
- Sosyal ve kültürel nedenler.

Türkiye’de kayıt dışılık en fazla aşağıdaki gruplarda görülmektedir (http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/kayitDisi/kayitdisi_istihdam, [01.04.2019]):

- İşsizler,
- Vasıfsız işçiler,
- Çocuk işçiler,
- Yabancı kaçak işçiler,
- Emekliler,
- Serbest çalışanlar.

Kayıt dışı istihdam, doğası gereği net verilerle ortaya konamamaktadır ve ekonomik verilerin doğru analizinin önüne geçmektedir. Kayıt dışı istihdamın gerçek boyutlarının bilinmemesi ekonomik verilerin ve istatistiklerin hatalı olmasına neden olmaktadır. Doğru verilerin

alınamaması ekonomik konjonktürün yanlış değerlendirilmesine ve uygulanacak göç politikalarının hatalı olmasına neden olmaktadır (Güloğlu, Korkmaz, Kip, 2003, 59). Suriyeli göçmenlerin kayıt altına alınamaması da ekonomik verileri çarpıtmakta ve istatistiklere duyulan güveni azaltmaktadır. Ayrıca, ekonomik durumun verilere bağlı olarak hatalı yorumlanması yanlış politika seçimlerine yöneltebilmektedir.

Kayıt dışı istihdam, genelde işe giriş ve çıkışların daha kolay olduğu emek yoğun sektörlerde görülmektedir. Denetimin sermaye yoğun sektörler için daha az olduğu emek yoğun sektörlerdeki kalifiye olmayan emek ihtiyacı dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilebileceğimiz göçmen işçiler tarafından karşılanmaktadır. Rekabet ve işverenle pazarlık şansına sahip olmayan Suriyeli göçmenler hayatlarına devam edebilmek için düşük ücretlerle kayıt dışı olarak çalışmayı kabul edebilmektedir. Kayıt dışı istihdam çalışma koşullarını ağırlaştırıp ücretleri düşürmekte, fakat üretimin devamı için ihtiyaç duyulan emeği de sağlamaktadır.

Kamu harcamalarının en önemli finansman kaynağı vergi geliridir. Kayıt dışı istihdam ise vergi gelirlerini ortadan kaldırmaktadır. Bu durum devlet tarafından verilmesi gereken hizmetlerin karşılanamamasına neden olmaktadır. Kayıt dışı istihdamın vergiler üzerindeki bir diğer etkisi ise vergi adaletinin önüne geçmesidir. Kayıt dışı ekonomide yer alan kişilerin gelirleri vergilendirilememekte; dolayısıyla bu kişiler devletten almış oldukları hizmetlerin maliyetlerine katlanmamaktadır. Vergi yükümlülüğünün kayıtlı ekonomide yer alan kişiler üzerinde toplanması vergi adaletini ortadan kaldırmakta ve kimi durumlarda toplumsal huzursuzluğa neden olabilmektedir. Devletin, devam ettirmek zorunda olduğu hizmetlerin maliyetlerini kayıtlı ekonomide yer alan firmalara yüklemesi haksız rekabetin önünü açmakta ve kaynak dağılımını olumsuz etkilemektedir (Yıldız, Yıldız, 2017, 36-37).

Kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik sistemini baskı altına almakta ve kayıt dışı ekonominin boyutu devleti önemli bir gelirden yoksun bırakmaktadır. Gelir kaybı, devletin vatandaşlarına sağladığı eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetleri azaltmaktadır. Bu durum sosyal güvenlik sistemini bozarken, ekonomiye de ek bir yük olarak karşımıza çıkmaktadır (Greif, Hisarcıklıoğlu, 2010, 8).

Aşağıdaki tabloda yıllara göre çalışma izni verilen yabancı işçi sayıları verilmektedir:

Tablo 6: Yıllara ve İzin Türlerine Göre Yabancılara Verilen Çalışma İzni Sayısı

	Sürelili	Süresiz	Bağımsız	Toplam
2003*	508	10	1	519
2004	4.729	46	11	4.786
2005	5.263	39	31	5.333
2006	6.407	44	18	6.469
2007	5.491	25	11	5.527
2008	6.543	32	16	6.591
2009	8.782	26	9	8.817
2010	8.995	33	2	9.030
2011	17.318	132	16	17.466
2012	32.191	79	9	32.279
2013	45.721	93	9	45.823
2014	52.197	95	3	52.295
2015	64.402	115	4	64.521
2016	73.410	115	24	73.549
2017	87.150	19	13	87.182

*2003 verileri 06.09.03 ile 31.12.03 tarihleri arasında kapsamaktadır.

(ÇSGB. Çalışma İzni Sayısı. [13.02.2019]
<https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11707/cal%C4%B1sma-hayati-istatistikleri-2017.pdf>)

Tabloda görülebileceği gibi, 2011 yılından itibaren çalışma izni verilen yabancı sayısı hızla artmaktadır. Bunun en önemli nedeni 2011 yılından itibaren kitlesel olarak göç eden Suriye vatandaşlarıdır.

Tablo 7: Yıllar İtibarıyla Suriyelilere Verilen Çalışma İzin Sayısı

YIL	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
KİŞİ	118	220	794	2.541	4.019	13.290	20.966

(<https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11707/cal%C4%B1sma-hayati-istatistikleri-2017.pdf>, [13.02.2019])

Yukarıdaki tabloda yıllar itibarıyla çalışma izni alan Suriye vatandaşlarının sayısı gösterilmiştir. ÇSGB verilerinden hareketle hazırlanan bu tabloda, özellikle 2014 yılından itibaren çalışma izni alan Suriyelilerin sayısının her yıl neredeyse iki katına çıktığı görülmektedir. ÇSGB'nin son verileri 2017 yılına aittir. İl Göç İdaresi'nin verilerine göre 2017 yılı sonunda Türkiye'de 3.426.786 Suriyeli bulunmaktadır. Suriyeli göçmenlerin yaklaşık 2 milyonu uluslararası normlara göre çalışma çağı kabul edilen 15-64 yaş aralığında yer almaktadır. Çalışma izni alan Suriyelilerin, çalışma çağındaki Suriyeli nüfusa oranının çok düşük olduğu görülmektedir.

Tablodaki sayılardan da anlaşılacağı gibi, çalışma izni “geçici koruma” altındaki her Suriye vatandaşına değil; ikamet izni olan “yabancı” statüsündeki Suriyelilere verilebilmektedir (Erdoğan, Ünver, 2015, 43). Suriyeli göçmenlerin çalışma izinlerinin olmaması ve sayılarının her geçen gün artması kayıt dışı ekonominin boyutlarını ve mali kaybı artırmaktadır.

2017 yılında çalışma izni verilen ilk 10 uyruk aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 8: 2017 Yılında Çalışma İzni Verilen İlk 10 Uyruk

	Sürelili	Süresiz	Bağımsız	Toplam
Suriye	20.966	0	0	20.966
Gürcistan	7.317	0	0	7.317
Kırgızistan	6.359	0	0	6.359
Ukrayna	5.760	0	0	5.760
Çin	4.288	0	0	4.288
Türkmenistan	3.847	0	0	3.847
Hindistan	3.055	0	0	3.055
Özbekistan	2.465	0	0	2.465
Azerbaycan	2.449	0	0	2.449
Rusya Federasyonu	2.390	0	0	2.390

(<https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11707/cal%C4%B1sma-hayati-istatistikleri-2017.pdf>, [13.02.2019])

Tablo 9: Türkiye’deki Göçmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı

UYRUK	KADIN	ERKEK	TOPLAM
Türkmenistan	3.087	760	3.847
Özbekistan	2.032	433	2.465
Azerbaycan	903	1.546	2.449
Kırgızistan	4.007	2.352	6.359
TOPLAM	10.029	5.091	15.120

(<https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11707/cal%C4%B1sma-hayati-istatistikleri-2017.pdf>, [13.02.2019])

Türkiye’de göçmenlerin yarattığı kayıt dışı ekonominin yalnızca Suriyelilerden kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Örneğin 2017 yılında Türkiye’den çalışma izni alan başlıca ülkelerden Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Kırgızistan uyruklu vatandaşların ağırlıklı olarak kadın oldukları ve genelde ev içi hizmetlerde çalıştığı bilinmektedir. Ev içi hizmetlerdeki emek sömürsü ve kayıt dışı çalıştırmanın da çok ciddi boyutlarda olmaktadır. Yukarıdaki

tabloda bu ülkelerden çalışma izni alanların cinsiyetlerine göre dağılımı verilmiştir. Tabloda da görüleceği gibi göç hareketleri ağırlıklı olarak kadınlardan kaynaklanmaktadır.

Ancak; Türkiye’de yaklaşık 3 milyon 640 bin Suriyelinin yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda kayıt dışı ekonominin çok büyük bir kısmını Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Hayatlarını devam ettirebilmek için güvencesiz ve kötü koşullarda çalışmayı kabul etmek zorunda kalan göçmenler yoğun bir sömürüye maruz kalarak çalışmaktadır. Özellikle kadın ve çocuk göçmen emeğinde bu sömürü çok daha şiddetlidir. Göçmenlerin önemli bir kısmı mevsimlik tarım işçisi, inşaat işçisi olarak kayıt dışı çalışmaktadır (Koç, Görücü, Akbıyık, 2015, 88).

Göçmenlerin kayıt dışı çalıştırılmasının Türkiye ekonomisine etkilerini aşağıdaki gibi toparlayabiliriz:

- Göçmenlerin güvencesiz ve sağlıksız koşullarda düşük ücretlerle istihdam edilmesine neden olmaktadır,
- Ücretler genel düzeyinin düşmesine ve özellikle göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki yaşam koşullarının düşmesine neden olmaktadır,
- Göçmenlerle aynı koşullarda çalışmayı kabul etmeyen yerli işçilerin işsiz kalmasına neden olmaktadır,
- Kayıt dışı istihdam eden ve etmeyen işletmeler arasında haksız rekabete neden olmaktadır,
- Vergi gelirlerini düşürerek kamu harcamalarının kaynaklarını azaltmaktadır. Böylece devlet tarafından verilmesi gereken hizmetler yetersiz kalabilmektedir.

5.7.Göçmen Girişimciliği

Suriyeli göçmenlerin bir kısmı emeği karşılığında çalışırken, bir kısmı da Suriye’den sermaye ile gelmiş ve Türkiye’de iş yeri açmıştır. Göçmenlerin açtıkları işletmeler ekonomiye katkı sunmaktadır ve Suriyeliler tarafından açılan dükkanlardan genelde Suriyelilerin alışveriş yaptıkları gözlemlenmektedir. Buradaki sorun, bu işletmelerin genelde kaçak olmasıdır. İşletmelerin kaçak olması haksız rekabete neden olmaktadır (ORSAM, 2015, 17).

Göçmenler genelde güvencesiz olarak ve düşük ücretlerle istihdam edilmektedir. Bu yüzden, özellikle 2011 yılından itibaren kitlesel olarak göç etmekte olan Suriyeli göçmenler, girişimcilik faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Girişimcilik faaliyetlerinin göçmenler tarafından göç edilen ülkede gerçekleştirilmesi ve ekonomik ve sosyal üretimlerin göçmenler tarafından yapılması süreci göçmen girişimcilik

olarak adlandırılmaktadır. Göçmen girişimci ise; üretim faktörlerini bir araya getiren, risk ve yönetimi üstlenen küresel bir oyuncudur (Nişancı, 2015, 6).

Göçmen girişimciliğinin bazı özellikleri aşağıdaki gibidir:

- Göçmen girişimcilerin tüm göçmenlere oranı, yerli girişimcilerin yerli nüfusa oranından daha yüksektir (Nijcamp, Şahin, Levent-Baycan, 2009: 378'den aktaran: Subanova, 2013, 23).
- Göçmen girişimcilerin işletmelerinin ömürleri yerli girişimcilerin işletmelerinin ömürlerine göre daha kısadır. Göçmenlerin işletmelerinin yarısının ilk beş yıl içerisinde kapandığı gözlemlenmiştir (Kumar, 2011,'den aktaran: Subanova, 2013, 24).
- Göçmen girişimciler, göçmen ücretli çalışanlardan farklı bazı ortak özelliklere sahiptirler. Bu ortak özellikler arasında en belirgin olanlar; ailelerinin girişimci olması, ülkede daha uzun süredir bulunuyor olmaları, dil bilgilerinin daha iyi olması, daha yüksek eğitim seviyelerine sahip olmaları, yaşça daha büyük olmalarıdır (Subanova, 2013, 24).

TEPAV tarafından hazırlanan Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni her ay kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Son rapor Mart 2019'da yayınlanmıştır. Bu raporun verilerinden hareketle Suriyeli göçmen girişimciliğinin boyutları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Mart 2019'da yabancı ortak sermayeli kurulan 1.082 şirketin 73'ü Suriye ortak sermayelidir. Bu şirketlerdeki toplam Suriye ortak sermayesi 14,1 milyon TL'dir. Aşağıdaki tabloda Mart 2019'da kurulan Suriye ortaklı 73 şirketin genel bir bakışı verilmiştir (TEPAV, 2019).

**Tablo 10: Suriye Ortaklı Kurulan Yabancı Sermaye Şirketlerinin Genel Görünümü
(Mart 2019)**

Şirket Türü	Şirket Sayısı	Toplam Sermaye (Milyon TL)	Suriye Ortak Sermayesi (Milyon TL)	Suriye Ortak Sermayesi Oranı
Anonim	1	0,2	0,1	50
Limited	72	19,6	14	71,8

Suriye ortak sermayeli kurulan şirket sayısının en yüksek olduğu il İstanbul'dur (49). İstanbul'u Mersin (17), Bursa (2), Hatay (2), Adana (1), Yalova (1) ve Antalya (1) takip etmektedir. Sektör bazında incelendiğinde ise Suriye ortak sermayeli şirketlerin en çok toptan ticaret (23) sektöründe kurulduğu görülmektedir. Toptan ticareti gayrimenkul faaliyetleri (9), idare merkezi faaliyetleri (7), perakende ticaret (6), bina inşaatı (3) ve diğer sektörler takip etmektedir.

Göçmen girişimciliği göçmenlerin ekonomik, sosyal ve kültürel entegrasyonunu sağlamakta, toplumsal uyumunu desteklemektedir. Üretime ve ülke ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Göçmenlerin dış piyasalardaki ilişki ağları göç alan ülkenin dış ticaretine olumlu etki sağlayabilmekte ve ülkeye yeni yatırımcıları çekebilmektedir. Yeni istihdam olanakları sunmakta ve işsizlik sorununa çözüm olabilmektedir. Türkiye'deki Suriyeli göçmen girişimciliğinin kayıtdışı boyutu da bulunmaktadır (Çakırer-Özservet, Yurtsever, 2017, 3-4).

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, konumu gereği göç alan bir ülkedir. Özellikle 2011 yılından itibaren kitlesel olarak gelen göçmenlere ev sahipliği yapmaktadır. İl Göç İdaresi verilerine göre Türkiye’de 3 milyon 640 bin Suriyeli göçmen bulunmaktadır ve bu boyutta bir göç dalgasının ekonomik ve toplumsal olarak etkilerinin de geniş kapsamlı olacağı açıktır.

Türkiye’deki Suriyeli göçmenlere bireysel başvurularının değerlendirilme olanağının olmaması nedeniyle “geçici koruma statüsü” verilmiştir. Savaş nedeniyle yerinden olan kişilere geçici bir statü verilmesi doğru bir uygulamadır. Çünkü bu kişilerin savaş bitiminde kendi ülkelerine dönmeleri gerekmektedir. Statünün kalıcı olması durumunda geriye dönüş süreçlerinin yönetilmesinde zorluklarla karşılaşılması kaçınılmazdır.

Suriyeli göçmenlerin orta ve uzun vadede Türkiye’de yaşamaya devam edecekleri düşünüldüğünde, yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yönelik politikalar yetersiz olacaktır. Göçmenlerin toplum tarafından kabulü, iş hayatına katılmaları, kayıt dışı istihdam edilmelerinin ve güvencesiz çalıştırılmalarının önüne geçilmesi için geniş kapsamlı politikalar uygulanmalıdır. Uygulanacak politikaların kapsamı ve göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olması hem toplumsal gerginlikleri engelleyecek, hem de göçmenlerin Türkiye’ye olumsuz etkilerini ortadan kaldırarak olumlu etkileri ortaya çıkaracaktır.

Göç ile ilgili uygulanacak politikaların ilk adımı, göçmenlerin kayıt altına alınmasıdır. Bu sayede, göçmenlerin ekonomiye ve toplumsal hayata etkileriyle ilgili gerçekçi veriler elde edilebilecek ve olası olumsuz etkilerin önüne geçilebilecektir. Özellikle ekonomik verileri doğru değerlendirme, gerçekçi ve adil bir vergi sisteminin oluşturulması için önemlidir. Göçmenlerin kayıt dışı istihdamının önüne geçmek, haksız rekabeti de ortadan kaldıracaktır. Göçmenlerle ilgili verilerin gerçeği yansıtmaması ileriye dönük politikaların oluşturulması ve uygulanması açısından da önemlidir. Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin kayıt altına alınması GİGM tarafından gerçekleştirilmiştir. GİGM, oldukça yeni bir kurum olmasına rağmen hızlı bir şekilde Suriyeli göçmenleri kayıt altına almış ve daha sonra da bilgilerin güncellenmesi için çalışmaya başlamıştır.

Suriyeli göçmenlerin çok büyük bir kısmı geçici barınma merkezlerinin dışında ikamet etmektedir. Bu da, göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde kiraların artmasına neden

olmaktadır. Bazı ev sahiplerinin eski kiracılarını evden çıkararak evlerini Suriyeli göçmenlere daha yüksek fiyatlarla kiraladığı görülmüştür. Bu sorunun önüne geçmek için denetimlerin artırılması gerekmektedir.

Konut fiyatları dışında, gıda maddeleri fiyatlarının da Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı illerde arttığı görülmektedir. Talebin artması, konut fiyatlarında olduğu gibi gıda fiyatlarında da artışı getirmiştir. Bu yüzden Suriyelilerin yoğun olarak göç ettikleri sınır illerde enflasyon ortalamasının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Göçmenlerin belli illerde yoğunlaşmış olması, bu illerin alt yapılarının ve belediye hizmetlerinin yetersiz kalmasına da neden olmaktadır. Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak ikamet ettikleri belediyelere ek bütçe verilmesi diğer belediyelerin bütçesinin düşmesi anlamına geleceğinden etkili bir çözüm olmayacaktır. Bu konuyla ilgili yapılması gereken, Suriyeli göçmenlerin yükünün diğer illerle paylaşılmasıdır. Suriyeli göçmenlerin dağılımının iller arasında daha dengeli olması, hem şehirler üzerindeki etkileri azaltarak ekonomik olumsuzlukların önüne geçecek; hem de toplumsal gerilimleri engelleyecektir. Farklı illerde, göçmenlerin istidam edilebileceği iş alanlarının varlığı göçün dengeli bir şekilde paylaşılmasını sağlayabilecektir.

Suriyeli göçmenler arasında kalifiye olanlar, genelde niteliksiz işlerde istihdam edilmektedir. Bu iş kaybının önüne geçmek için gerekli önlemler alınmalıdır. Suriyeli göçmenlerin diploma denkliklerinin olmaması yaşadığı en büyük problemlerden biridir. Diploma denkliğinin olmaması hem iş kaybına neden olmaktadır, hem de göçmenlerin güvencesiz istihdamının önünü açmaktadır. Göçmenlerin diploma denkliklerinin olmamasının en büyük nedeni, Suriye'deki okullara ulaşamamasıdır. Göçmenlerin, kendi diplomalarına yönelik merkezi sınavların yapılması ve denkliklerin kabul edilmesiyle, emek kaybının önüne geçilebilecektir. ILO Türkiye Ofisi, göçmenlerin istihdamına yönelik projeler yürütmektedir. Projelerde hem göçmenlerin hem de yerli halkın istihdam fırsatlarının artırılması hedeflenmekte ve göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları illerde faaliyet gösterilmektedir. Ancak bu projelere rağmen göçmenlerin büyük bir kısmı güvencesiz olarak düşük ücretlerle istihdam edilmektedir. Göçmenlerin boyutu düşünüldüğünde projelerin daha kapsamlı olması gerektiği görülmektedir.

Göçmenler, özellikle çocuk ve kadın emeğinin sömürülmesine neden olmaktadır. Hayatlarını devam ettirmek için çalışmak zorunda olan ve pazarlık güçleri de bulunmayan göçmenlerden özellikle kadınların ve çocukların emekleri sömürüye açık hale gelmektedir. Ayrıca özellikle tekstil sektöründe çalışan yerli kadınların, göçmenlerin de işgücü piyasasına girmesiyle birlikte işlerini kaybettikleri gözlemlenmiştir. Kadın ve çocuk emeği sömürüsü sadece yerel halk için değil; göçmenler için de bir tehdittir. Bunun önüne geçmek için denetimlerin artırılması, çocuk ve güvencesiz işçi çalıştıran işyerlerine caydırıcı cezalar verilmesi ve zor durumdaki kadınlar için sığınma evleri açılması çözüm olabilecektir. Zor durumda olan kadınların ekonomiye

katılmalarının önünün açılması için yardımlaşma kooperatifleri kurulabilir. Böylece kadınların işgücüne katılımının ve mağduriyetlerinin azalmasının önü açılacaktır.

18 yaş altındaki göçmen nüfus eğitim politikalarının önemini ortaya koymaktadır. MEB'in yürüttüğü göçmenlere yönelik eğitim politikaları ile özellikle Suriyeli göçmenlerin toplumsal uyumu hedeflenmektedir. Ayrıca göçmenlerin ileride bağımsız bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli eğitim alt yapısı sağlanmakta ve potansiyel suçların da önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Toplumsal uyumun sağlanmasının en önemli adımlarından biri olan dil eğitimleri de MEB projesi kapsamında göçmenlere verilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, Nermin. 2006. **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa**. 2.bs. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- AFAD. 2014. **Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar**. Ankara.
- Akal, Mustafa. 2008. Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim. **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. c. 7. s. 2: 271-296.
- Akan, Yusuf, İbrahim Arslan. 2008. **Göç Ekonomisi**. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Akbaş, Emrah. 2012. Göçmenler Arasındaki Dayanışmacı Ağların Dönüşümü: Göçmen Sivil Toplum Örgütlerinin Yeni Misyonu. **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, ed. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012: 335-351.
- Akkoyunlu-Ertan, Kıvılcım, Birol Ertan. 2016. Türkiye'nin Göç Politikası. **Yeditepe Üniversitesi İİBF Dergisi**. c. 1. s. 2:7-39.
- Aktaş, Munise Tuba. 2014. Göç Olgusu Ekonomik Kalkınmada İtici Güç Olabilir Mi?. **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c:7. s:1: 37-48.
- Aygül, H.Hüseyin. 2018. Mülteci Emeğinin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkileri. **Süleyman Demirel Üniversitesi**. c. 9. s. 20: 68-82.
- Bayraklı, Cemile. "Dış Göçün Sosyo- Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenler Örneği". Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Biçerli, M. Kemal. 2013. **Çalışma Ekonomisi**. 7. bs. İstanbul: Beta Yayınları
- Biten Projeler. [05.05.2019]. https://www.goc.gov.tr/icerik3/goc-idaresi-genel-mudurlugunun-biten-projeleri_409_570_3608
- Castles, Stephen, Mark J. Miller. 2008. **Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Crisp, Jeff. 1999. Policy Challenges of The New Diasporas: Migrant Networks And Their Impact On Asylum Flows And Regimes. **New Issues In Refugee Research**. s.7: 1-10.
- Çağlayan, Savaş. 2006. Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. s. 17: 67-91.
- Çakırer-Özservet, Yasemin, Betül Yurtsever. 2017. İstanbul'da Girişimci Göçmenler. **Uluslararası Göç ve Toplumsal Uyum Araştırmaları Serisi:2**. 1-15
- ÇSGB. Çalışma İzni Sayısı. [13.02.2019]
<https://birim.ailevecalisma.gov.tr/media/11707/cal%C4%B1sma-hayati-istatistikleri-2017.pdf>

- Demirhan, Yılmaz, Seyfettin Aslan. 2015. Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi. **Birey ve Toplum**. c. 5. s. 9: 23-62.
- Devam Eden Projeler. [05.05.2019]. https://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-idaresi-genel-mudurlugunun-devam-eden-projeleri_409_570_3609_icerik
- Doğan, Coşkun. 2017. Düzensiz Göçmenlerin Türkiye'ye Ekonomik Açından Etkileri. **Tarih Okulu Dergisi**.s. 31: 315-329.
- Dost, Süleyman. 2014. Ulusal Ve Uluslararası Mevzuat Çerçevesinde Ülkemizdeki Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Durumu. **S.D.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi**.c. 4. s. 1: 27-69
- Duman, Betül. 2011. Çokkültürlülüğten Ricat Mı?.**İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi**. c.3. s.23: 207-239.
- Düzensiz Göçle Mücadele. [03.02.2019] http://www.goc.gov.tr/icerik6/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi_409_422_424_icerik
- Ela-Özcan, Deniz. Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. **İş ve Hayat**. 183-215.
- Emniyet Genel Müdürlüğü Yabancılar, Hudut, İltica Dairesi Başkanlığı. 2001. **Dünyada ve Türkiye'de Yasadışı Göç**. İstanbul.
- Erdenebat, Bat-Orshikh. 2006. Avrupa'da Doğudan Batıya İşgücü Hareketliliği ve Sosyal Sermaye: 1990 Sonrası. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, Murat, Can Ünver. 2015. **Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklenti ve Önerileri**. Ankara: TİSK
- Faist, Thomas. 2000. **The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces**. Oxford University Press.
- Faist, Thomas. 2003. **Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar**. çev. Azat Zana Gündoğan, Can Nacar. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Geçici Koruma. [09.02.2019] http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713
- "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik (6575 S.K.)". **Resmi Gazete**, 29594, Ocak 2016.
- Gençler, Ayhan. 2015. **Emek Göçü ve Ekonomisi**. İstanbul: Der Yayınları.
- Göç Edenler Sosyal Yardımlaşma ve Kültür Derneği, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği. 2013. **Göz Ardı Edilenler: İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Sığınmacılar**. İstanbul.
- Göçmenlerin Uyrukları. [10.02.2019]. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri>
- Göç Politikaları Kurulu. [11.02.2019]. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-politiklari-kurulu_453_454
- Gökbayrak, Şenay. 2008.Uluslararası Göç ve Kalkınma Tartışmaları: Beyin Göçü Üzerine Bir İnceleme. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. c.63. s.3: 65-82
- Greif, Wolfgang, Rifat Hisarcıklıoğlu. 2010. AB ve Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi. **AB-Türkiye Karma İstişare Komitesi 28. Toplantısı**. 13-14 Eylül 2010. Edinburg, İskoçya, İngiltere.

- Güllüpinar, Fuat. 2012. Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**.c. 2. s. 4: 54-84.
- Güloğlu, Tuncay, Adem Korkmaz, Murat Kip. 2003. Türkiye'de Kayıtdışı İstihdam Gerçeğine Bir Bakış. **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**. s. 45: 51-96.
- ILO. 2016. **Suriyeli İşçi, İşveren Ve Girişimcilerin İşgücü Piyasasında Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Çalışmayı Genel Değerlendirme**. Ankara.
- ILO Projeleri. [05.05.2019]. https://www.ilo.org/ankara/projects/WCMS_380370/lang--tr/index.htm
- İçduygu, Ahmet, İbrahim Sirkeci. 1999. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. **75 Yılda Köylerden Kentlere**.ed. Oya Baydar. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2469-268.
- Katseli, Louka T.,Robert E.B. Lucas, Theodora Xenogiani. 2006. Effects Of Migration On Sending Countries: What Do We Know?. **International Symposium On International Migration And Development, 28-30 Haziran 2006**. Torino, İtalya.
- Kaya, İbrahim, Esra Yılmaz Eren. 2014. **Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu: Arada Kalanların Hakları Ve Yükümlülükleri**. İstanbul: Seta Yayınları.
- Kaygısız, İrfan. 2017. Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri. **Dünyadan: 1-22**.
- Kayıtdışı İstihdam. [01.04.2019] http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/kayitDisi/kayitdisi_istihdam
- Koç, Muzaffer, İbrahim Görücü, Nihat Akbıyık. 2015. Suriyeli Sığınmacılar ve İstihdam Problemleri. **Birey ve Toplum**. c. 5. s. 9: 63-93.
- Koçak, Yüksel, Elvan Terzi. 2012. Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c. 3. s.3: 163-184.
- Koser, Khalid. 2005. Irregular Migration, State Security and Human Security. **A paper prepared for the Policy Analysis and Research Programme of the Global Commission on International Migration**.
- Kumar, Sanjeev. 2011. The Linkages between cognition, Behavior, Culture, and Opportunity Among High growth Asian American Immigrant Entrepreneurs. Doktora Tezi, Phoenix Üniversitesi.
- Laczko, Frank, Rudolf Anich. 2013. Migration and The Development Agenda. **World Migration Report 2013**.33-35.
- Lee, Everett S..1966. A Theory of Migration. **Demography**. c. 3. s. 1:47-57.
- Mangalam, J.J.,Cornelia Morgan. 1968. **Human Migration: A Guide to Migration Literature in English 1955-1962**. Lexington:The University of Kentucky Press.
- Massey, Douglas S.,Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaci, Adela Pellegrino, J. Edward Taylor. 1993. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. **Population and Development Review**.c. 19. s. 3: 431-466.

MEB. 2018. **Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi: Yabancı Uyruklu Öğrencilere Yönelik Telafi Eğitimi Çerçeve Öğretim Programı**. Ankara.

“Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (359 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 10898, Eylül 1961.

“Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 1967 Protokolü (10266 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 12968, Ağustos 1968.

Nijcamp, Peter, Mediha Şahin, Tüzin Baycan-Levent. 2009. Migrant Entrepreneurship and Urban Economic Opportunities: Identification of Critical Success Factors by mean of Qualitative pattern Recognition Analysis. **Tijdschriftvoor Economische en Sociale Geografie**. c. 101. s. 4: 371-391.

Nişancı, Z. Nuray. 2015. Göçmen Girişimcilik Üzerine: Pittsburgh'daki Türk Girişimciler. **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**. c. 10. s. 1: 1-28.

Orhan, Oytun. 2014. **Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar Ve Öneriler**. ORSAM Rapor No: 189, s.7-58

ORSAM. 2015. **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**. Ankara.

Öner, N. Aslı Şirin. 2012. Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. **Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar**, ed. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner. İstanbul: İletişim Yayınları: 13-27.

Park, Robert E.. 1914. Racialassimilation in secondary groups with particular reference to the Negro. **The American Journal of Sociology**. c.19. s.5:606-623.

Petersen, William. 1958. A General Typology of Migration. **American Sociological Review**. c. 23. s. 3: 256-266.

Piore, Michael J. 1986. The Shifting Grounds for Immigration. **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**. c. 485. s. 1: 23-33.

Ravenstein, E.G.. 1885. TheLaws Of Migration. **Journal of the Statistical Society**. c. 48. s. 2: 167-235

Reis, Michelle. 2004. Theorizing Diaspora: Perspectives on “Classical” and “Contemporary” Diaspora. **IOM International Migration**. c.42, s.2. 41-60.

Sandalcılar, A. Rıza. 2011. Türkiye-Suriye Dış Ticaretinin Sektörel Analizi. **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. c. 25, s. 3-4: 213-229.

Sayın, Yusuf, Ahmet Usanmaz, Fırat Aslangiri. 2016. Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**. c. 18. s. 31: 1-13.

Seyidoğlu, Halil. 2013. **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**. 19. bs. İstanbul: Gizem Can Yayınları.

Soyalp, I. Öykü. 2016. Suriye'den Gelen Göç ve Çocukların Mevcut Durumu. **Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri, 11 Mart 2016**. İstanbul: 11-14.

Stouffer, Samuel A.. 1940. Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. **American Sociological Review**.c. 5. s. 6: 845-867.

Subanova, Aisuloo. 2013. Türkiye'deki Kırgız Ve Kazak Kökenli Göçmen Girişimciler Üzerine Bir Alan Araştırması. Yüksek Lisans Tezi.Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Suriyeli Göçmenlerin Nüfusu. [13.04.2019]. <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria>

Sözleşmeler. [09.02.2019].

http://www.goc.gov.tr/icerik6/sozlesmeler_327_340_341_icerikhttp://www.goc.gov.tr/icerik3/anlasmalar_327_340_342, [09.02.2019]

Şahin, Levent. 2008. Uluslararası İşgücü Akımlarının Ekonomik Etkileri: Türk İşgücü Göçü. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tekeli, İlhan. 1975. Göç Teorileri ve Politikaları Arasındaki İlişkiler. **O.D.T.Ü Mimarlık Fakültesi Dergisi**. c.1. s.1: 153-176.

Tarihçe. [10.02.2019]. <https://www.unhcr.org/tr/unhcrnin-tarihcesi>

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu. 2018. **Göç ve Uyum Raporu**. Ankara.

TDK. [13.02.2019]

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=22612

TEPAV. **TEPAV Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni Mart 2019**. 2019. Ankara.

Teşkilat Şeması. [13.02.2019] http://www.goc.gov.tr/icerik3/teskilat-semasi_273_274_281

Toksöz, Gülay, Seyhan Erdoğan, Selmin Kaşka. 2012. **IOM International Organization for Migration**, Ekim 2012.

Toksöz, Gülay. 2006. **Uluslararası Emek Göçü**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

TÜFE Oranları. 13.02.2019. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=84&locale=tr>

Türkiye İle Ticaret. [28.04.2019]. <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/orta-dogu-ve-korfez/suriye/ulke-profil/turkiye-ile-ticaret>

Uluslararası Göç Örgütü. [09.02.2019]. <https://www.tarimorman.gov.tr/ABDGM/Belgeler/Uluslararası%C4%B1%20Kurulu%C5%9Flar/IOM%20TR.pdfhttps://www.icmpd.org/about-us/>

Ulusoy, Ergin. 2015. Diaspora Kavramı ve Türkiye'nin Diaspora Politikalarının Modern Teori Çerçevesinde Sosyo-Politik Bir Analizi. **IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-II. (Siyaset- Uluslararası İlişkiler- İktisat- Sosyal Politika), 14-17 Mayıs 2015**. Kütahya: İlmî Etüdler Derneği: 57-72.

UNHCR'nin Amaçları. [11.02.2019] <https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr>

Uyanık, Yücel. 1999.Dualist (İkili) İşgücü Piyasası Teorisi. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. c. 1. s. 3: 1-8.

- Velieceoğlu-Yonca, Aslı. 2014. Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Durumu. **Suriyeli Göçmenlerin Sorunları Çalıştay Sonuç Raporu, 2014**. Mersin: Mersin Üniversitesi: 26-65
- Vural, Devrim G. 2007. Uluslararası Göçmen Kaçakçılığı ve İnsan Ticareti. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (6459 S.K.)". **Resmi Gazete**, 28615, Nisan 2013.
- Yabancılara Verilen Çalışma İzni. [13.02.2019].
<https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3372/yabanciizin2017.pdf>
- Yalçın, Cemal. 2004. **Göç Sosyolojisi**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yalçın, Sezen. 2016. Hatay ve Urfa'da Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim ve Çalışma Durumları. **Türkiye'de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye'den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri, 11 Mart 2016**. İstanbul: 31-34.
- Yıldız, Ayselin. 2017. Göç ve Entegrasyon Politikalarında Vatandaşlık. **Göç Araştırmaları Dergisi**. c. 3. s. 2: 36-67.
- Yıldız, Tuğba, İbrahim Yıldız. 2017. Suriyelilerin Türkiye Ekonomisinde Kayıt Dışı İstihdama Etkileri Ve Bunun Yansıması Olarak Türkiye'ye Maliyetleri Üzerine Bir İnceleme. **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**. c. 2. s. 3: 30-46.
- Yılmaz, Abdurrahman. 2014. Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkishor Turkic**. c. 9. s. 2: 1685-1704.
- Yönetmelikler. [12.05.2019] http://www.goc.gov.tr/icerik3/yonetmelikler_327_333_336
- Zelinsky, Wilbur. 1971. The Hypothesis of the Mobility Transition. **Geographical Review**. c. 61. s. 2: 219-249.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad-Soyad: Özgecan Kaya

Lisans: İstanbul Üniversitesi- İktisat Fakültesi- İktisat Bölümü (3.21/4.00)

Yüksek Lisans: Yıldız Teknik Üniversitesi (3.21/4.00)

Makaleler: Suriyeli Göçmenlerin Türkiye Ekonomisine Etkileri